

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN
ULUSLARARASI EKONOMİYE
ENTEGRASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine Büşra Öztürk

1470Y75102

İSTANBUL, 2016

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN
ULUSLARARASI EKONOMİYE
ENTEGRASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Emine Büşra Öztürk

1470Y75102

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhittin Adıgüzel

İSTANBUL, 2016

T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
.....DİŞ TİCARET..... ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

.....Uluslararası Ticaret.....

Anabilim DalıUluslararası Ticaret.....

yüksek lisans programı ...1470.Y.75.102... numaralı öğrencisi ...Emine Buğra.....

.....Dünya "Türkiye İmalat Sektörünün Uluslararası.....

.....Ekonomi Entegrasyonunun Değerlendirilmesi....."

başlıklı tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Adıgöz.....

JÜRİ ÜYESİ : Yrd. Doç. Dr. Hilal Ersoy.....

JÜRİ ÜYESİ : Prof. Dr. Mehmet Melemez.....

İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 23/05/2016 Tarih, 2016/58-1 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

ÖZET

TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN ULUSLARARASI EKONOMİYE ENTEGRASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

EMİNE BÜŞRA ÖZTÜRK

1950’li yıllarda başlayan teknolojik ilerlemeler ve 1970-1980 yılları itibariyle yoğunlaşan gelişmelerle ekonomik küreselleşme hız kazanmış, ülkeler birbirine entegre olmuştur. Türkiye ekonomisinin iktisadi dönüşümü sürecinde Cumhuriyetin ilanı ile birlikte liberal ekonomik politikalar uygulamaya çalışılmış, Büyük Buhranın etkisiyle liberal hareketler yerini korumacı anlayışlara bırakmıştır. Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede, 1950 sonrasında ithal ikameci sanayileşme modeli uygulanmış ve 1970 sonrası yaşanan bunalımlar sonucunda 1980’li yıllarda dışa açık büyüme sürecine geçilmiştir. 1980 sonrası uygulanan politikalarla Türkiye İmalat Sanayinin ithalat-ihracat rakamları olumlu yönde etkilenmiş küresel ekonomi ile entegrasyonu artmıştır. Bu kapsamda çalışmamızda Türkiye İmalat Sanayi’nin uluslararası ekonomiye entegrasyonunun ölçülmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaçla Türkiye İmalat Sanayi ISIC REV 3 ikili düzeydeki 22 sektörün, DTH/GSYİH oranları 2000-2014 yılları için hesaplanmış ve sektörlerin küresel ekonomiye entegrasyon oranı değerlendirilerek değişimin kaynağı irdelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; 16 sektörün dünya ekonomisine entegrasyonu belli oranlarda artmıştır. Bu 16 sektörün 7’sindeki entegrasyon artışı ithalat ve ihracatın hemen hemen aynı düzeyde değişiminden, 9 sektörün entegrasyon artışı ise ihracattaki artıştan kaynaklanmaktadır. İmalat Sanayinin geri kalan 6 sektöründe ise dünya ekonomisine entegrasyonu artmamıştır. 2000-2014 yılları arasında bütün olarak İmalat Sanayinin küresel ekonomiye entegrasyonu DTH/ GSYİH oranı çerçevesinde %30’lardan % 50’lere çıkarak % 66 düzeyinde artmıştır.

Çalışmada ayrıca Türkiye İmalat Sanayi'nin 2000-2015 yıllarını kapsayan rekabet gücü, Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlük (AKÜ) yöntemi ile ölçülmüş ve rekabet gücü analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 22 sektör için; 9 sektörde rekabet gücünün yüksek, 6 sektörün rekabet gücünün sınırda, 7 sektörün ise rekabet gücünün düşük olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik Küreselleşme, Türkiye İmalat Sanayi, Küresel Ekonomik Entegrasyon, Açıklanmış Karşılaştırılmalı Üstünlükler, Rekabet Gücü*

ABSTRACT

EVALUATION OF INTEGRATION OF TURKEY'S MANUFACTURING INDUSTRY TO INTERNATIONAL ECONOMY

EMİNE BÜŞRA ÖZTÜRK

Starting in the 1950s the technological advances and intensified as the years 1970-1980 developments economic globalization has been accelerated, countries have been integrated into each other. Turkey's economy has attempted to implement liberal economic policies with the proclamation of the Republic in the process of economic transformation of the liberal movement by the effect of the Great Depression was replaced protectionist approach. In many countries, especially in Turkey after 1950 import substitution industrialization model has been applied and what happened after the 1970 depression as a result of the process of open export growth in the 1980s. Implemented policies after 1980 in Turkey's Manufacturing Industry import-export figures influenced in a positive direction, the Manufacturing Industry has increased integration with the global economy. In this context, the study aims to measure the integration of the international economy in Turkey's Manufacturing Industry .

To this end, Turkey in the manufacturing industry ISIC REV 3 dual-level 22 sector, foreign trade volume (FTV)/ gross domestic product (GDP) ratios calculated for the years 2000-2014 and the rate of change in the global economy integration of the sector evaluated and source is scrutinized. According to the results obtained; 16 sector's integration into global economy has increased at a certain level; 7 sector's import and export growth did almost the same level as the change, 9 sector's is due to the export. The other 6 sector's integration into global economy has not increased

economy. Between the years 2000 and 2014 Turkey's integration of manufacturing industry to global economy has been increased from the rates 30% up to the 50% and it came to 66% since the ratio of foreign trade volume to gross domestic product.

The study also covers the years 2000-2015 competitiveness of Turkey's Manufacturing Industry Revealed Comparative Advantage (RCA) was measured using the method and competitiveness were analyzed . According to the obtained results for 22 sectors; 9 sector's competitiveness is high, on the border of 6 sector's competitiveness, 7 sector's competitiveness is low.

Keywords: *Economic Globalization, Turkey Manufacturing Industry, Global/International Economic Integration, Revealed Competitive Advantages, Competitiveness*

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
GRAFİKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
KÜRESELLEŞME	3
1.1. Küreselleşme Kavramı	3
1.2. Küreselleşme Çeşitleri	4
1.2.1. Ekonomik Küreselleşme	5
1.2.1.1. Ticaretin Küreselleşmesi	6
1.2.1.2. Finansın Küreselleşmesi	7
1.2.1.3. Yatırımın Küreselleşmesi	9
İKİNCİ BÖLÜM	10
TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DIŞA AÇILMASI	10
2.1. 1913-1950: Cumhuriyet'in Kuruluş Yılları ve Devletçilik Yoluyla İçer Dönük Sanayileşme Modeli	10
2.2.1950-1980: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Özel Sektör Önderliğinde İthal İkamesi Yoluyla Sanayileşme	17
2.2.1. Planlı Kalkınma ve İthal İkameci Sanayileşme	22
2.2.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	23
2.2.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	24

2.2.1.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) ve Yeni Uzun Dönem	26
2.2.1.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	28
2.3.1980 Sonrası: Neoliberal Politikalar Ve Küreselleşmeye Açılış	29
2.3.1. 1980-1989: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları, Serbestleşmeye Geçiş.....	31
2.3.2. 1990'lı Yıllar: Mal ve Sermaye Hareketlerinde Tam Serbestleşme, TL'nin Konvertibilitesi, Uluslararası Anlaşmalar ve Krizler.....	38
2.3.3. 2000'li yıllarda Türkiye Ekonomisi	44
2.3.3.1. 2000-2001 Krizleri ve Reformlar.....	46
2.3.3.2. 2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisi	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN ULUSLARARASI EKONOMİYE ENTEGRASYONUNUN ÖLÇÜLMESİ	56
3.1. Küresel/ Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Teorisi.....	56
3.2.Türkiye İmalat Sanayi'nin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyonunun Değerlendirilmesi.....	57
3.2.1.Türkiye İmalat Sanayi Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Süreci.....	57
3.2.2.Türkiye İmalat Sanayi'nin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyonunun Ölçülmesi ve Yorumlanması.....	58
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	83
TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	83
4.1. Teorik Yaklaşım.....	83
4.2. Kullanılan Veriler ve Yöntem.....	84
4.3.Türkiye İmalat Sanayi Rekabet Gücünün AKÜ Yöntemiyle Ölçülmesi	86
4.4.Türkiye İmalat Sanayinin Rekabet Gücü Ölçümünün Değerlendirilmesi	109

SONUÇ	110
KAYNAKÇA	116
EKLER	123
Ek 1. Türkiye'nin 2000-2014 yılları arası GSYİH değerleri.....	123
Ek 2. Türkiye'nin 2000-2007 yılları arası ithalat değerleri (bin dolar)	124
Ek 3. Türkiye'nin 2008-2015 yılları arası ithalat değerleri (bin dolar)	125
Ek 4. Türkiye'nin 2000-2007 yılları arası ihracat değerleri (bin dolar)	126
Ek 5. Türkiye'nin 2008-2015 yılları arası ihracat değerleri (bin dolar)	127

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.Gıda ve İçecek Sektörü DTH/GSYİH Oranları	59
Grafik 2.Tütün Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları	60
Grafik 3.Tekstil Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları	61
Grafik 4.Giyim Eşyası Sektörü DTH/GSYİH Oranları	62
Grafik 5.Dabaklanmış Deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı Sektörü DTH/GSYİH Oranları	63
Grafik 6.Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları.....	64
Grafik 7. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları.....	65
Grafik 8. Basım ve Yayım Sektörü DTH/GSYİH Oranları	66
Grafik 9.Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar Sektörü DTH/GSYİH Oranları	67
Grafik 10. Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörü DTH/GSYİH Oranları	68
Grafik 11. Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları	69
Grafik 12.Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler Sektörü DTH/GSYİH Oranları	70
Grafik 13. Ana Metal Sanayi Sektörü DTH/GSYİH Oranları	71
Grafik 14. Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörü DTH/GSYİH Oranları	72
Grafik 15.Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat Sektörü DTH/GSYİH Oranları	73
Grafik 16.Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörü DTH/GSYİH Oranları	74
Grafik 17.Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makina ve Cihazlar Sektörü DTH/GSYİH Oranları	75
Grafik 18. Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları Sektörü DTH/GSYİH Oranları.....	76
Grafik 19. Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörü DTH/GSYİH Oranları	77
Grafik 20.Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörü DTH/GSYİH Oranları.....	78

Grafik 21. Diğer Ulaşım Araçları Sektörü DTH/GSYİH Oranları	79
Grafik 22. Mobilya Sektörü DTH/GSYİH Oranları	80
Grafik 23. 2000-2014 dönemi Türkiye İmalat Sanayinin Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH' ya oranı	81
Grafik 24. Gıda ve İçecek Ürünleri Sektörün AKÜ Değerleri.....	87
Grafik 25. Tütün Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri.....	88
Grafik 26. Tekstil Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri	89
Grafik 27.Giyim Eşyası Sektörü AKÜ Değerleri	90
Grafik 28.Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciye ve ayakkabı Sektörü AKÜ Değerleri.....	91
Grafik 29. Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri.....	92
Grafik 30.Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri	93
Grafik 31. Basım ve Yayım Sektörü AKÜ Değerleri	94
Grafik 32.Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar Sektörü AKÜ Değerleri.....	95
Grafik 33. Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörü AKÜ Değerleri	96
Grafik 34. Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri	97
Grafik 35. Metalik Olmayan Diğer Mineraller Sektörü AKÜ Değerleri.....	98
Grafik 36.Ana Metal Sanayi Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri.....	99
Grafik 37.Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörü AKÜ Değerleri.....	100
Grafik 38.Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat Sektörü AKÜ Değerleri.....	101
Grafik 39. Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörü AKÜ Değerleri	102
Grafik 40.Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar Sektörü AKÜ Değerleri.....	103
Grafik 41. Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları Sektörü AKÜ Değerleri.....	104
Grafik 42. Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörü AKÜ Değerleri	105

Grafik 43. Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörü AKÜ Değerleri.....	106
Grafik 44. Diğer Ulaşım Araçları Sektörü AKÜ Değerleri	107
Grafik 45. Mobilya Sektörü AKÜ Değerleri	108

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÜ:	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
AMB:	Avrupa Merkez Bankası
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BBSYP:	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇUŞ:	Çok Uluslu Şirketler
DBYKP:	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTH:	Dış Ticaret Hacmi
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
DYY:	Doğrudan Yabancı Yatırım
DYSY:	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
EECD:	Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EFTA:	Avrupa Serbest Ticaret Topluluğu
EPB:	Ekonomik Parasal Birlik
GATT:	Gümrük Tarifeleri ve Genel Ticaret Anlaşmaları
GB:	Gümrük Birliği
GEGP:	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GOÜ:	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GUK:	Gelir Usulü Kanunu
GVK:	Gelir Vergisi Kanunu
IMF:	Uluslararası Para Fonu
ISIC:	Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması
İBYKP:	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
İMKB:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDF:	Kaynak Destekleme Fonu
KDV:	Katma Değer Vergisi
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüs
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OEEC:	Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RCA:	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler
RMA:	Görelî İthalat Avantajı
RTA:	Görelî Ticaret Avantajı
RXA:	Görelî İhracat Avantajı
SPK:	Sermaye Piyasası Kurulu

TCMB:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF:	Tasarruf mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TPKK:	Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu
UNCTAD:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
ÜBYKP:	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
WB:	Dünya Bankası

GİRİŞ

Küreselleşme siyasi, ekonomik, kültürel vb. birçok alanda dünyanın birbirine entegre olma olgusunu ve bu olgunun oluşum sürecini göstermektedir. 18.yüzyıldan beri küreselleşen dünyada, 1950'lerle başlayan teknolojik gelişmeler, 1970-1980 dönemi sonrası Türkiye Cumhuriyeti dahil olmak üzere birçok ülkenin korumacılığı terk etmesi ve bir çok ülkede serbestleşme, dışa açılma sürecinin başlamasının yanı sıra 1990'ların başında sosyalist düzenin yıkılmasıyla tek kutuplu dünya düzeni – küresel kapitalist düzene geçilmesi gibi yaşanan gelişmeler ve olaylar ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmış günümüzde ülkeler birbirine entegre hale gelmiştir. Hızlanan ekonomik küreselleşme ile küresel/uluslararası ekonomik entegrasyon oranı; ülkenin yada sektörün dünya ekonomisiyle bütünleşme oranını göstermekte, ülke veya sektörün dış ticaretteki rekabet gücünün göstergelerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel ekonomik bütünleşme sürecinde rekabet gücü önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Firma veya endüstri düzeyinde rekabet gücü, rekabet etme, büyüme ve karlılık performansını göstermektedir. Bu bağlamda rekabet gücünü etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Küreselleşen dünyada 1980 sonrasında Türkiye liberalleşme politikaları kapsamında ihracata yönelik sanayileşme stratejileri uygulamaya koymuştur. Dışa açıklık derecesi ve küresel ekonomik entegrasyonun arttırılması hedeflenmiş bu süreçte 1980 sonrası uygulanan politikalarla Türkiye İmalat Sanayinin yapısı, ithalat-ihracat rakamları olumlu yönde etkilenmiştir. Dışa dönük sanayileşme ile Türkiye İmalat Sanayinin ihracatı artmış olup bu durum İmalat Sanayi'nin uluslararası ekonomiye entegrasyonunun gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye İmalat Sanayi'nin uluslararası ekonomiye entegrasyonunu ölçmek için ülke ithalat ile ihracatının toplamının GSYİH ya oranlanması yöntemi kullanılmış ve ithalat ile ihracatın toplamı Dış Ticaret Hacmi (DTH) olarak ifade edilmiştir. Türkiye İmalat Sanayi ISIC (Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması) Rev. 3 ikili düzeyindeki 22 sektörün, 2000-2014 döneminde DTH/GSYİH oranları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ile Dünya Bankası (WB) verileri kullanılarak hesaplanmıştır. DTH/GSYİH oranlarının 2000-2014 yılları içindeki durumu incelenmiş ve sektörlerin küresel ekonomiye entegrasyon oranı değerlendirilerek

değişimin kaynağı irdelenmiştir. Dışa açık, serbest piyasa ekonomisinde İmalat Sanayinin canlılığını yani GSYİH içindeki payını artırması, küresel ekonomik entegrasyon oranının/derecesinin artışı ve rekabet gücünün artışı ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan Türkiye İmalat Sanayinin ihracat, ithalat veya ülkenin dış ticaret hacminde büyük payının olması Türkiye'nin küresel rekabet gücünün İmalat Sanayi bazında irdelenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Türkiye İmalat Sanayi ISIC Rev. 3 ikili düzeyindeki 22 sektörün, 2000-2015 yılları arasındaki rekabet gücü, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) yöntemi kullanılarak hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Yöntem olarak, Balassa tarafından ortaya atılmış, Vollrath tarafından görelî ithalat avantajının da eklenmesiyle formüle edilmiş RCA (Revealed Comparative Advantage) indeksi kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde; küreselleşme kavramı ve ekonomik küreselleşme çeşitleri 3 başlık altında irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde; Türkiye ekonomisinin dışa açılma sürecinin gelişimi ve dönüşümü 3 alt bölüme ayrılmış ve derinlemesine incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; Küresel, uluslararası ekonomik entegrasyon teorik olarak açıklanmış, Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyon Süreci incelenmiş, Türkiye İmalat Sanayi uluslararası ekonomiye entegrasyonu teorik olarak açıklanmış, ISIC Rev. 3 ikili düzeyinde bulunan 22 sektörün 2000-2014 yılları arasındaki DTH/GSYİH oranları hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise rekabet gücü ölçümü olan AKÜ yönteminin teorisi incelenmiş, veriler ışığında yöntemin uygulanması ile Türkiye İmalat Sanayi ISIC Rev. 3 ikili düzeyinde bulunan 22 sektörün 2000-2015 yılları arasındaki rekabet gücü ölçümü AKÜ yöntemiyle hesaplanmış ve grafiklerle yorumlanmıştır. Sonuç kısmında ise çalışmanın genel değerlendirmesi ve ulaşılan sonuçlar ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, birbirinden farklı akademik disiplin ve görüşleri olan bilim adamları, yazarlar tarafından çeşitli boyutları ile tartışılmış ve birçok küreselleşme tanımı yapılmıştır.

Günümüzde Küreselleşme, 18.yüzyıldan itibaren iki dünya savaşı arasındaki dönem hariç, başta ekonomi olmak üzere finans, kültürel vb. birçok alanda, dünyanın giderek daha fazla entegre olma, bütünleşme olgusu ve oluşum süreci diye tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2011a, s.8).

Küreselleşme; sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel alanlarda güçlü, etkin bir işbirliğini, dünyanın tek, ortak açık pazarı ya da piyasası haline gelmesini, bilgi, sermaye, emek, mal ve hizmet gibi öğelerin serbestçe dolaşımını sağlayan olgudur (Yamak, 1998, s.6).

Bir başka tanıma göre küreselleşme, pazarları ve üretim yerlerini ön plana koyan sermaye, bilgi, mal ve hizmetlerin sınırsız bir şekilde dünyanın her tarafında belli bir kurallara uymak koşuluyla rahatça sunuma hazır hale getirebileceği serbest pazar ekonomisine ve serbest girişimin kullanılabilirliğine dayandırılan süreçtir (Garih, 2000, s.40-41).

Küreselleşme; kapitalist devletlerin yerelleşme, neo-liberalizm gibi kavramlarla kendi çıkarları için ülkeleri birbirine entegre edip dünyayı tek, ortak pazar haline getirme çabalarıdır (Türker ve Okay, 2004, s.17).

Çoban, küreselleşmeyi geniş şekilde tanımlamıştır; “Küreselleşme, sermaye akışkanlığı, yatırımların, malların, hizmetlerin ve paranın küresel hareketliliği,

ekonomilerin bütünleşmesi, küresel pazar, ulus-devlet sınırlarının ortadan kalkması, ulus-devletin çöküşü, çokuluslu şirketlerin küresel etkinlikleri, toplumsal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması, insanların küresel hareketliliği, küresel sivil toplumun ortaya çıkışı, küresel kültürün doğuşu, tüketim kalıplarının küresel birörnekliliği, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın artması, iletişim ve bilişim sistemleri ağlarının varlığı, bilginin küresel akışkanlığı, paylaşılan çıkarlar, küresel ve ortak sorunların farkına varılması, küresel bilinçlilik, küresel kimlik ve küresel siyasalar ile küresel kurumların işlevselleşmesi vb. olarak ifade edilmektedir.” (2002, s.164).

Küreselleşme tanımları küreselleşmenin içinde yer alan dört farklı özelliği göstermektedir. Birincisi; küreselleşme, var olan kültürel, siyasi ve coğrafi sınırları aşan yeni toplumsal ağların ve faaliyetlerin yaratılmasını ve var olanların arttırılmasını kapsamaktadır. İkincisi, küreselleşme, toplumsal ilişkilerin, faaliyetlerin entegre olup karşılıklı bağımlılıkların genişleyip yaygınlaşmasıdır. Üçüncüsü, toplumsal ilişkilerin karşılıklı olarak bağımlılıkların gelişmesi, yayılması sadece somut, maddi olarak olmamaktadır. Dördüncüsü, küreselleşme, toplumsal değişimin ve faaliyetlerin genişleyip ivme kazanmasını ifade etmektedir (Adıgüzel, 2011a, s.13-14). Örneğin; iletişim ve bilgi alanlarında küreselleşmeden bahsedilebilir ki bilgiler internet sayesinde iletişim kanalıyla dünyaya anında yayılmaktadır.

1.2. Küreselleşme Çeşitleri

Küreselleşme çok yönlü olup, birbirinden farklı boyutlara sahip olarak kategorize edilmektedir. Küreselleşmeyi birbirinden farklı özellikleri olan 3 ayrı kategoriye ayırabiliriz (Modelska, 2008, s.75-80).

İlk kategori, ana oyuncular; bankalar, hükümetler, şirketler, yatırımcılar olan finans, teknoloji, dış yatırım, ticaret gibi uluslararası faaliyetlerden kaynaklanan ekonomik küreselleşmedir. İkinci kategori, kültürel malların dolaşımını sağlayan teknolojik gelişme ve ekonomik küreselleşmeden kaynaklanan kültürel küreselleşmedir. Üçüncü kategori ise iki kategorinin birleşimi olan politik küreselleşmedir. Özetle; küreselleşme üç başlıkta incelenmektedir;

- Ekonomik küreselleşme
- Kültürel küreselleşme

- Politik küreselleşme

1.2.1. Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik küreselleşmenin dönüşümü 18.yüzyılda Avrupa’da yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte hızlanmaya başlamıştır. Dünya ekonomik düzeni 1950’lerden günümüze kadar değişim göstermiş; ulusal sınırların bir anlam ifade etmekte çıkması günümüzde daha hissedilir hale gelmiştir. Günümüzden 30 yıl öncesine kadar ekonomik entegrasyon daha yüzeysel iken günümüzde derinlemesine entegrasyon söz konusudur. Günümüzde ekonomik küreselleşme; ülke ekonomilerini birbirinden ayıran tarife, kota, gümrük duvarları vb. engellerin uluslararası entegrasyon ile giderek azalması sonucu mal, hizmet, sermaye gibi unsurların daha çabuk, kolay dolaşır hale gelmesidir (Adıgüzel, 2011a, s.95-96).

Sovyet Bloğunun çöküp komünist düzenin yıkılmasıyla birlikte tek kutuplu dünyada liberal ekonomik düzen yani serbest piyasa ekonomisine geçiş hızlanmıştır. Tüm dünya ülkeleri kamunun gücünün sınırlarını tekrar belirlemiş, devletin piyasa da etkin rolünün sınırlandırılması ile serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmıştır. Dünya ticaretinin giderek serbestleşmesi ile korumacı anlayış yerini serbest ticaret görüşüne bırakmış, liberalleşme sadece ticaretle kalmayıp, mali, parasal, yatırım alanlarına da yayılmıştır. Özetle; küreselleşme ile birlikte ekonomik alanda ülkelerin benimsediği ekonomik sistem ve sisteme bağlı olan ekonomik politikalar benzerlik göstermektedir. Küresel ekonomi düzeni ile serbestleşme daha fazla değer kazanmıştır (Aydın, Erdoğan, Sarıbay, Bolay ve Altan, 2002, s.75-76).

Ekonomik küreselleşme yapıcı olduğu kadar yıkıcı da olabilmektedir. Olumsuz-yıkıcı yönüyle bakıldığında, küreselleşme az gelişmiş ülkeleri savunmasız hale getirebilmekte, geleneksel anlayışı sonlandırabilmektedir. Olumlu-yapıcı yönünde ise ekonomik küresel entegrasyon dışındaki ülkeler başarılı olamamaktadır. Örneğin; ekonomik entegrasyon dışında kalan Kuzey Kore, entegrasyona dahil en yoksul Afrika ülkesinden daha fakirdir (Giddens, 2000).

Küreselleşmenin ekonomi üzerindeki etkilerine bakıldığında, küreselleşmenin birbirinden farklı avantajlara ve risklere sahip olduğu görülmektedir. Avantajlarını üçe ayırırsak; ilk olarak ülkenin iç tasarruflarına bağlılık riski ortadan kalkarak,

yatırımda yabancı sermaye kullanılabilir hale gelmiştir. İkincisi, ülkelerin ürettiği mal ve hizmetlere talep sadece iç piyasayla sınırlı kalmayıp dünyaya sunulmasıdır. Üçüncüsü, ise gelişmiş düzey teknolojilerden üretici ülkelerin her an faydalanılır duruma gelmesidir. Risklere bakacak olursak; kısa vadeli sermaye hareketleri spekülasyona açık hale getirilip ülkelerde istikrarsızlığa yol açabilmekte, ülkelerin özelleştirme yoluyla sattığı kuruluşları alan yatırımcı doğrudan yatırım olarak değerlendirmeyip kısa vadede tekrar kar elde etme yoluna girip satabilir bu da devlete uzun vade de kardan çok zarar getirebilmekte, gelişmemiş, gelişmekte olan ülke vatandaşlarının daha iyi eğitim almak için gelişmiş ülkelere gitmesi ile beyin göçü yaşanıp denge sarsılabilmektedir (Stiglitz, 2009, s.288).

Ekonomik küreselleşme 3 başlık altında toplanıp incelebilmektedir;

- Ticaretin Küreselleşmesi
- Finansal Küreselleşme
- Yatırımın- Üretimin Küreselleşmesi

1.2.1.1. Ticaretin Küreselleşmesi

Uluslararası ekonomik entegrasyonun en önemli boyutu uluslararası ticaretteki gelişmelerdir. Küresel ekonomik bütünleşme derecesi, ithalat ve ihracatın ayrı ayrı ya da birlikte yani; Dış Ticaret Hacminin (DTH) Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'ya oranı ile ölçülmektedir (Türker ve Okay, 2004, s.49).

Ticaretin geçmişi, Milattan Önce uygarlıkların arasındaki ticarete kadar götürülüp irdelenebilmektedir. Toplumlar, devletler arasındaki ticaret mesafelerin artmasıyla uluslararası ticaret olarak tanımlanmış, karşılıklı bağımlılık günümüzün kapitalist düzeninin temelini oluşturmuştur. İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde kapalı-korumacı ekonomiler döneminden sonra İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle ticaret, süreçte yapılan Gümrük Tarifeleri ve Genel Ticaret Anlaşmaları (GATT) gibi uluslararası anlaşmalar ile ivme kazanmıştır. 1970-1980'lerde korumacılığın hızlanması sonucu gelişmiş ülkeler ticaretin serbestleşmesi için görüşmeler başlatmış olup bu roundlar Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)' nün kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Özetle anlaşmalar aracılığıyla uluslararası ticaretin önündeki tarife dışı engeller azalmış, tarifelerde indirimler meydana gelmiş, sübvansiyon gibi rekabeti olumsuz

etkileyen korumacılık anlayışları ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Adıgüzel, 2011a, s.119-121).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik gelişmeler önemli ölçüde Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri arasında gerçekleşmiş, 1980 sonrası Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) çoğunlukla Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) uyum kapsamında liberal ekonomik düzene geçmeye başlamış, ekonomilerini yapılandırmışlardır. 1980 sonraki dönemde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılmasıyla birlikte liberal ekonomik politikalar benimsenip dünyanın tek kutuplu kapitalist düzene geçişi gerçekleşmiştir. 1989 sonrasında eski Demirperde ülkelerinin ve 1990'ların başında da Hindistan ve Çin'in sisteme katılmasıyla dünya ekonomik entegrasyonu daha küresel hale gelmiştir. Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) küresel ticaretin önemli payını gerçekleştiren en önemli oyuncularlardır. ÇUŞ'ların ticaretinin büyük kısmını firma içi ticaret oluşturmakta olup ürünleri teknolojik ve farklılaşmış ürünlerdir. Ticaretin kolaylaşmasını sağlayan diğer önemli bir etkende küreselleşme ile birlikte iletişim, taşımacılık maliyetlerindeki önemli düşüşler olup, internet devriyle birlikte dünya çapında yeni bir çığır açılmıştır. Ticaretin artışının diğer önemli nedenleri şunlardır; bölgesel entegrasyonun artması, teknolojik devrimlerle ürün yaşam eğrisindeki süresinin hızla daralması ve yarışın hızlanması, toplumların tüketim ihtiyaç ve zevklerinin benzerliğinin artması, üretim süreçlerinin parçalanması ile üretim uluslararasılaşması, dışardan tedariğin artması, ÇUŞ'ların küresel pazarlama stratejilerinin ve firma içi ticaretlerinin artması, küresel ekonomik sistemde mal ve hizmete standardizasyonunun sağlanması, insan hareketliliğiyle uluslararası turizm artışının sağlanması, endüstri içi ticaretin ivme kazanması, sermaye yatırımı ve uluslararası teknoloji ticaretindeki meydana gelen artışlar, bankacılık ve finans sisteminde yaşanan gelişmelerdir (Adıgüzel, 2011a, s. 122-123).

1.2.1.2. Finansın Küreselleşmesi

Finansal küreselleşmenin etkisiyle sermaye piyasaları karşılıklı bağımlılık kazanmıştır. İletişim teknolojisi düzeyinin gelişmesiyle elektronik sistemde çok büyük meblağlı işlemler gerçekleştirilmektedir (Adıgüzel, 2013a, s.5).

Finansal küreselleşme; sermayenin ulusal sınırları aşip uluslararası platformlarda; bankacılık-finans piyasalarında rahatça hareket edebilmesi, kar fırsatlarını takip etmesi, ülkedeki olumsuz durumlarda; kriz vs. hızlıca bulunduğu ülkeyi terkedip güvenilir piyasalara geçişi demektir. Doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, sıcak para hareketleri gibi finansal hareketler finansal küreselleşme ile ifade edilmektedir (Öztürk, 2007, s.251).

Finansal küreselleşme küreselleşmenin sadece bir unsuru olmakla kalmayıp küreselleşmeyi hızlandırmaktadır. Serbest sermaye hareketleri ve piyasaların entegrasyonun faiz ve kur dalgalanmalarına yol açması üretimin küreselleşmesini etkilemektedir (Şimşek, 2007, s.8).

Piyasaların entegrasyonu ile uluslararası finansal piyasalarda kar motivasyonu-yüksek kar getirisi olan yerlere hızla gitmekte olan fonların transferi kontrol edilemez hale gelmiştir. Sermaye hareketlerinin genişlemesiyle yüksek kar – getiri beklentisiyle ülkelerin sermaye çekişi gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Her gün paraların hisse senetleri, tahvil ve bonoların paraların vb. türevlerinin teknolojik iletişimle internet ortamında kısa sürede işlem gördüğü finansal pazar küreselleşmenin kalbi olmaktadır. Finansal küreselleşmeyi sağlayan birçok faktör bulunmaktadır. Finansal küreselleşme ile finansal piyasaların entegrasyonu ile oluşan gelişmelerde ÇUŞ etkin rol olmakta olup üretime yatırım yerine finansal işlemlerle daha fazla kar elde etmek mümkündür. Ford, Toyota, General Motors gibi birçok şirket etkin finansal yönetim sistemine sahip olup kazancını üretim ve satışlardan çok finansal ilişkilere dayanmaktadır. Finansal küreselleşmeyi hızlandırılan faktörlerden biri dış ticaret, cari açık ve bütçe açıklarının oluşmasıdır. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) cari açığının bir kısmını uzun yıllardır Japonya finanse etmektedir. Diğer bir finansal küreselleşme nedeni; 1970'lerin başında gelişmiş ülke karlarını düşürerek, yatırım alanlarının epeyce daralmasıdır. Bankaların ellerindeki mevcut paralar geliştirmekte olan ülkelere kaymaya başlamış ve GOÜ moratoryum ilanı ile borçlarını ödeyemez hale gelmiş, GOÜ piyasalara güven azalmıştır. Gelişmiş ülkelere dönen paralar yatırımlara gitmeyip bankacılık ve finans piyasalarında sıkışmış ve şişkinlik yaratmıştır (Adıgüzel, 2013a, s.103-106). Daha birçok finansal küreselleşme nedenleri bulunmaktadır.

1980'lerle 1990'lı yılların sonuna kadar ki süreçlerle ulusal, uluslararası finans piyasaları birbirine entegre olmuş ve finansal liberalleşme tamamlanmıştır. Rant emek gelirlerinin düşürülmesinden kaynaklanmaktan uzaklaşıp her türlü kaynak, rant transferi sağlayan mekanizmalar devreye girmiştir (Yeldan, 2004, s.26). Yeni küresel ekonomik düzen kapsamında 2002 yılı sonrasında finansal piyasalara likitide aktarım, gelişmiş ülkelere para ve bütçe politikalarından taviz vererek yapılmış ve küresel ekonomik büyüme amaçlanmıştır. ABD, bu düzende ucuz ithalat yoluyla ara malları temin edip bol bol türev araçları finansal kağıtlar üretip satmaktadır. ABD tarımsal ve hizmet üretimi ve ihracatı, Avrupa Birliği (AB) ile Asya ise mamul mal üretimi rolünü üstlenmiştir. 2008 kriz bu sistemin patlak vermesi sonucu ortaya çıkmıştır (Adıgüzel, 2013a, s.118).

1.2.1.3. Yatırımın Küreselleşmesi

Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY), yatırımların küresel boyutunu başka bir yönüyle de üretimin küreselleşmesini ifade etmektedir. DYY ile kastedilen şirketin ana merkezinin kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının dışına üretimini yaymak için üretim tesisi kurması veya satın almasıdır (Seyidoğlu, 2003, s.718).

Üretimin küreselleşmesi ise “şirketlerin sınır ötesi sabit sermaye yatırımını, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve başka yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışında yaymaları” olarak tanımlanmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 1995, s.10).

Yabancıların yurt dışında yaptıkları uzun vadeli yatırım (DYY), mevcut işletmenin satın alması ya da işletmenin kurulup devam ettirilmesi şeklinde olup günümüzde en çok mevcut işletmenin dev alması şeklinde görülmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) araştırmasında DYY en önemli unsurun pazar, pazar kavramı ve korunması olduğu görülmektedir. İşletmelere vergi avantajı imkanı sağlanması, iş gücünün maliyetinin düşürülmesi, döviz kur riskinin minimum düzeye çekilebilmesi diğer bir unsurlardır. Günümüzde dünya GSYİH' nın yaklaşık beşte biri ÇUŞ' ların ana merkezin yurt içi ve yurt dışı üretmeleri oluşturmaktadır, bu firmaların kendi iç ticareti dünya ticaretinin üçte birini oluşturmaktadır (Adıgüzel, 2013a, s.125).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DIŞA AÇILMASI

Bu bölümde Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti' nin kuruluşuyla birlikte devam eden 2000'li yıllara yani günümüze kadar uzanan iktisadi gelişim ve dönüşümü ele alınmaktadır. Bu çerçevede bu dönem 3'e ayrılmaktadır (Pamuk, 2012, s.11).

1.1913-1950: Cumhuriyet'in kuruluş yılları ve devletçilik yoluyla içe dönük sanayileşme modeli

2. 1950-1980: İkinci Dünya Savaşı sonrasında özel sektör önderliğinde ithal ikamesi yoluyla sanayileşme

3.1980 Sonrası: Neoliberal politikalar ve küreselleşmeye açılış

2.1. 1913-1950: Cumhuriyet'in Kuruluş Yılları ve Devletçilik Yoluyla İçe Dönük Sanayileşme Modeli

Osmanlı İmparatorluğu belirgin olarak Tanzimat ile verilen tavizlerle birlikte Duyunu Umumiye etkisiyle süre gelen sömürgeci yaklaşımlardan dolayı bağımsız, milli politikalar uygulayamamıştır. Dış borçlanma, yabancı sermaye, ithalat sürekli teşvik edilerek Batı bağımlısı bir ekonomi oluşturulmuştur (Kalyoncu, Sevim ve Sezgin, 2013, s.44). Cumhuriyet kurulmadan önce, savaş döneminde üretim minimum seviyede, enflasyon tırmanmış durumdadır ve en önemlisi eğitim görmüş insan gücünün büyük bölümü savaş da hayatını kaybetmiştir. Bu dönem öyle bir dönemdir ki spekülasyona dayalı kazanımlar tavan yapmıştır (Yentürk, 2005, s.29-30). Mustafa Kemal liderliğindeki İstiklal Savaşı'nı yürüten kadrolar aydınlanmacı düşünceler ile yetişmiş, yeni ulus devletin kurulması ve çağdaşlaşmayı hedef edinmişlerdir. Çoğulcu siyasal rejim bir zaman sonra yerini muhalefet tasfiyeye bırakmıştır (Pamuk, 2012, s.175).

Birinci Dünya Savaşı sonrası 1920'li yıllarda ülkenin milli gelir düzeyi 500-600 dolar olup, diğer ülkelerle kıyaslama yapınca geri kalmışlık hat safhadadır. Ülke küçük çiftçilerin tarım arazilerine sahip olduğu feodal yapı bulunan bir tarım ülkesi konumundaydı. Sanayi yok denecek kadar az sayıda olup ürünler tamamen ihraç edilmektedir (Hatipoğlu, 2003, s.2-3). Türkiye Cumhuriyeti, 1920'li yıllarda ulus devlete geçişi yaşamıştır (Uluç, 2012, s.8-9). Mustafa Kemal önderliğinde Türkiye Cumhuriyetini kuran kadrolar Osmanlı zamanındaki iktisadi olarak dışa bağımlılığı görüp ders almış, ekonomi ile Türk halkının özgürlükçü yapısını birleştirmiş; özgürlükçü, milli ekonomi oluşturmayı amaç edinmişlerdir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.45).

Lozan Barış Konferansı sürerken, Cumhuriyet ilan edilmiş ve bu süreçte iktisat politikalarıyla ilgili dönüşümler için büyük bir iktisat kongresi düzenlenmiştir. 1923 İzmir İktisat Kongresinde; siyasal özgürlükle birlikte iktisadi özgürlüğü de sağlamak temel hedef olarak kabul edilmiştir. Lozan Barış Konferansı görüşmelerinin bitmesiyle anlaşma imzalanmış, anlaşma kapsamında; serbest ticaret anlaşmaları sona ermiş, ekonomiye büyük yük konumunda bulunan kapitülasyonlar kaldırılmış ve son olarak 1928 yılına kadar uzayan müzakerelerle dış borç yapılandırılmıştır. Lozan Anlaşması ile kabul edilen ekonomik politikalar ve İktisat Kongresinde alınan kararlar birlikte 1923-1929 yıllarında liberal politikalar benimsenerek, dünya düzenine entegre olmak ve ulusal ekonomi kurma çabaları için birçok iktisadi yenilik yapılmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003, s.4-5).

Cumhuriyet devletinin yaptığı ilk yeni uygulamalardan biri; 1924 aşar (öşür) ve ağnam vergisinin kaldırılması ve yerine başlıca vergiler koyması olmuştur. 1923'ten sonra aşarın kaldırılması ile kaybolan geliri karşılamak için devlet kendi elleriyle tekeller kurmuş, 1933'ten sonra bu düzenli gelir kaynakları devlet tarafından sanayi yatırımlarına kaydırılmıştır. 1924 yılında yarı resmi özellik taşıyan İş Bankası kurulmuş, Devletin sahip olduğu bir bölüm toprakları fakir, ekili alanı olmayan köylüye dağıtması ile ekilen alanları genişleterek üretim artışı sağlamak için 1927 yılından sonra İsviçre Medeni Kanununu temel alan kanunlar çıkarılmıştır (Şahin, 2014, s. 27-28).

1923-1929 yıllarını kapsayan dönemin önemli kanunlarından biri 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunudur. Özel kesim teşvik edilerek sanayileşmeyi sağlamak amaçlanmış, bu konuda birçok yeni teşvik verilmiş ekonomide sermaye birikimi sağlanmak istenmiştir. Ancak teşviklere rağmen özel kesim, burjuvazi risksiz kolay seçim yapmıştır (Tanrıseven, 2007, s.66). 1929 yılına kadar iktisadi olarak hedef; sanayileşme ve devlet eliyle girişimler oluşturmaktır. Yabancı sermayeye karşıtlık söz konusu olmamakla birlikte dönemin koşullarıyla birlikte yabancı yatırımcılar isteksiz ve temkinliydi yatırım yapmanın aksine demir yolları vs. devletleştirmeyle satın alma eğilimine sahiptirler (Pamuk, 2012, s.181).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında konjoktürel ekonomik durgunluk, bunalım atlandıktan sonra 1925 yılına kadar ihracat-ithalat artmış; ekonomik canlanma meydana gelmiştir. 1926-1927 yıllarından itibaren ise hissedilen bunalımla birlikte dış ticaret hacmi daralmıştır (Konya, 2012, s.54).

Dünya iktisadi problemlerle boğuşurken Türkiye milli, müdahaleci-korumacı politikalar eğilimindedir. Ülkemizin dışa açık, liberal politikalar uygulamasının en önemli nedeni Lozan Barış Antlaşmasında getirilen gümrük tarifeleri üzerindeki müdahale, kısıtlama ve yabancı şirketlerin ekonomideki etkinliğinin olmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti ilk 10 yılında özel sektör eliyle sanayileşmeye öncelik veren politika izlemiş ancak ticaretin daha cazip ve karlı olması özel kesimlerde sanayileşmeye gidilememesine sebep olmuştur. Devlet bu süreçte sanayileşme politikası arayışı içinde olup ilk zamanlarda kaynak yetersizliğinden yoğun girişim sağlayamamıştır.

Özetle; 1923-1929 yıllarında uygulanan liberal politikalar yetersiz kalınca sanayileşme süreci başarılı olamamıştır. 1920'lerin sonlarına gelindiğinde, dünya ekonomisinde olumsuzluklar yoğunlaşarak 1929 Büyük Buhran Krizini hazırlamış, kriz yetersiz politikaların ve başarısız sürecin en önemli nedeni olmuştur. Başarısız olunmasının tek nedeni uygulanan politikalar değildir, 1920'lerin sonlarına gelindiğinde, dünya ekonomisinde olumsuzluklar yoğunlaşarak 1929 Büyük Buhran Krizini hazırlamıştır. Büyük Buhranın SSCB' i etkilemeyerek kapitalist ülkeleri sarsmasıyla birlikte liberal politikalar, liberal düzen sorgulanmaya başlanmış bu süreçte Keynesyen politikalar ortaya çıkmıştır (Dikkaya, Üzümcü, Özyakışır, 2013,

s.103). Bu süreçte liberal politikaların sanayileşme ve kalkınma üzerine etkisi uzun süre tartışılmıştır (Parasız, 1998, s.29).

1929 Büyük Buhran zamanında Türkiye ekonomisi zaten zorlu bir süreçten geçmekte olup Lozan Antlaşmasına göre 1929'a kadar Gümrük tarifelerinde değişiklik yapılamamaktadır. 1929 yılında ithalat kısıtlamaları, dış ödemelerin başlayacağı beklentisi döviz talebini artırarak bunalım yaratmış ve bu süreçte yeni gümrük rejimiyle; İthalat mallarına uygulanan gümrük tarifesi arttırılmıştır. Buhranla birlikte küresel düzeyde tarım ürünleri fiyatlarının düşmesinin etkisiyle ihracat gelirlerinin düşmesi sonucunda hükümet dış ticaret kambiyo rejiminde geniş denetim yapmış, önlemler almıştır. Türkiye dahil olmak üzere küresel ekonomik düzende devlet müdahaleciğine ve korumacılığa geçiş yapılmıştır. 1929-1930 yılından sonra ihracat ve ithalatın düşmesi, dış ticaret hacminin daralmasıyla ülke içine kapanmaya başlamıştır (Pamuk, 2012, s.186-187).

Özel sektöre dayalı kalkınma politikalarıyla başarılı olunamamış, Büyük Buhran sonucu küresel baz da ortaya çıkan devletçi politikalar benimsenmiştir. Bu kapsamda devletçilikle sanayileşmede devlet yeterli yatırımı yapacak, sanayileşmeyi biçimlendirecek ve yönlendirecektir. 1930 yılından sonra devlet yoluyla kalkınmada rota-yol planlar aracılığıyla çizilmiş ve bu dönemde sanayileşme stratejisi olarak ithal ikameci sanayileşme benimsenmiştir (Sağır, 2011, s.73).

Bu dönemde devletçi politikaların iki önemli hedefleri mevcut olup bunlar; ithal ikamesi politikasını etkin kullanıp açıkları azaltmak ve gelir gider harcamalarını dengelemektir. Planlama, 1932 sonlarında SSCB yönetiminin desteğiyle hazırlanmaya başlanmış, 1934 yılında uygulanmaya konmuştur. Süreçte SSCB sadece teknik bilgiyi öğretmekle kalmamış finansman kaynağı desteği de sağlamıştır (Ünay, 2013, s.170). 1934'te 1.Beş Yıllık Sanayi Planının yürürlüğe girmesiyle süreç başlamış olup plan 1934-1938 yıllarını kapsamaktadır. Planın temel stratejisi; dönemin devletçi politikalarının hedef olarak belirlediği temel ihtiyaç maddelerinin ithal ikamesini sağlayarak tasarruf yoluyla açıkları azaltmaktır (Dikkaya, Üzümcü, Özyakışır, 2013, s.105). Plan döneminde tarıma teşvik amacıyla reformlar yapılmış, yurt içinde mevcut olan hammaddeleri işleyecek yerli sanayi kuruluşları ile devlet kesiminin önder olup finanse ettiği kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsler (KİT)

kurulması kararlaştırılmıştır böylece canlanma sağlanıp dışa bağımlılık azaltılacaktır (Uludağ ve Arıcan 2003, s.11).

1930'ların ortasından itibaren devlet kesimi demir çelik, şeker, cam, tekstil, madencilik gibi sektörlerde önder olmuş bu süreçte planın uygulanması yetki için ve sorumluluk Sümer Bank'a verilmiştir (Pamuk, 2012, s.189). Plan döneminde uygulanan korumacı ithal ikamesi politikalarıyla olumlu gelişmeler meydana gelmiş; ithalatın Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payı düşerek dış açık azalmış, böylece planlamanın temel hedefi gerçekleştirilmiştir. Planın hedefine ulaşması ile 2.Sanayi Planı uygulamasına başlanmış fakat plan İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle yarım kalmıştır (Sağlam, 2013, s.16).

Dönemin kamu açıklarını, gelir-gider sonucu oluşan bütçeyi denk tutma politika uygulaması kapsamında İkinci Dünya Savaşı öncesinde borçlanma minimum düzeyde tutulmuştur. Plan kapsamı dışında borçlanma yapılmamıştır (Karabıçak, 2000, s.53).

Devletin 1930'lu yıllarda sanayileşme politikalarına öncelik vermesiyle tarım sektörü ikinci plana atılmış, önceden izlenen dengeli gelişme bu dönemde görülememektedir. Tarım sektöründe canlılık, 1930'ların yarısından sonra oluşan iç talep artışıyla yani devletin uyguladığı ithal ikameci sanayileşme politikalarının meyvelerini vermesiyle ortaya çıkmış olmasına rağmen 1950li yıllara kadar kayda değer bir gelişme söz konusu olmamıştır (Şahin, 2014, s.55).

Korumacılık politikasında çok önemli bir gelişmede dış ticaretin serbest dövizli ülkeden uzaklaşması, kliring ve ikili anlaşmalara bağlanmasıdır. Türkiye yoğun bürokrasiyle dış ticareti ikili anlaşmalara bağlamış, en çok anlaşma Almanya ile yapılmıştır. Almanya, Türkiye'nin ihraç mallarını piyasa sınırının üstünde fiyatla satın almaya başlamış, Türkiye Cumhuriyeti de kliring hesabındaki açıktan dolayı daha fazla ithalat yapmak zorunda kalmıştır yani Almanya kendi mallarını Türkiye'ye dünya piyasası fiyatlarının üstünde satmaktadır. Türkiye ekonomisi İkinci Dünya Savaşı çıkmadan savaş şartlarına göre hazırlıklara başlamış, ekonomi üzerindeki müdahale ve denetim artıran yasal mevzuatlar ise savaş başladıktan sonra oluşmuştur. Altı yıl süre ile savaş ekonomisi şartları yaşanmıştır, ordunun savaşa hazır tutulması için artan harcamalar ile olumsuz faktörler birleşerek enflasyonu

hızlandırmış, dış ticaret tıkanma noktasına gelmiştir. Tüketim malları ithalatındaki tıkanmadan dolayı arz talep dengesi bozulmuş, stokçuluk spekülasyon, mal darlığı, fiyat artışı gibi kısa süreli ekonomik sorunlar oluşmuştur (Şahin, 2014, s.73). Türkiye ekonomisi masrafları karşılayabilecek durumda olmadığı için Merkez Bankası (MB) emisyonu artırmış fiyatlar tavan yapmıştır. Devleti yönetenler ekonomiye müdahale için savaş başladıktan sonra Ocak 1940'te Milli Koruma Kanunu çıkarmış ve başta fiyat artışını kontrol altına almak, devletin ekonomi üzerindeki kontrolünün etkinliğinin artması, üretim ve tüketim denetimi ve düzenlemesi hedef haline getirilmiştir (Hatipoğlu, 2003, s.25). Bu süreçte ihracat ve ithalat yakından gözetlenerek ticaretin bir kısmı kamu kuruluşlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılmış ve bu yönde 1941 Ticaret Ofisi, Petrol Ofisi ve İaşe Müdürlüğü vb olmak üzere kurumlar oluşturulmuştur. Hükümet, sanayi ve tarım üreticilerinin ve tüccarların stoklarını ve pazarlanabilir ürünlerini (ihtiyaç fazlalarını) belirlenecek resmi fiyatlardan kamu kuruluşlarına satın alımı zorunlu kılan kararlar alınmış bu kapsamda buğday, pamuk gibi ürünler düşük fiyatla satın alınmıştır. 1942'de temel gıda ve tüketim malların dağıtımı için Dağıtma Ofisi ve Mahalli Dağıtma Birlikleri kurulmuş ve karneye bağlama sistemi piyasa mekanizması yerine getirilerek birçok ürün karneyle dağıtılmıştır (Şahin, 2014, s.74).

Bu süreçte 1942 yılının Temmuz ayında Şükrü Saraçoğlu hükümeti; sıkı denetimci ve müdahaleci politikaları terk etmiş, piyasa mekanizmasına doğru yönelmiş ve daha libere ticaret politikaları uygulamaya çalışmıştır. Bu yolda atılan en önemli adım 11 Kasım 1942'te çıkarılan savaş yıllarında elde edilen olağandışı fazlaca ticari kazançların belli bir kısmına el koymak amacıyla çıkarılmış bir defalık senet vergisi olan Kanun Varlık Vergisi Kanunu olmuştur. Bu kanunla gayri müslim burjuvazinin ticarete etkinliğini kırmak amaçlanmış olup uygulamada amacından sapmış oluşan sıkıntılar ve hoşnutsuzluklar sonucu 1944 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Dikkaya, Üzümcü, Özyakışır, 2013, s.115).

Atatürk, çeşitli vesileler ile toprak reformu yapılması gerektiğini dile getirmiş bu kapsamda toprak dağılımının dengesiz yapısının yeniden yapılandırılması gerektiğini söylemiştir. Bu kapsamda 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yasa tasarısı zorluklara rağmen kanunlaşmış, Kanun; devlete ait toprakların belirli özelliklere sahip arazilerin kamu kapsamına sokulup topraksız köylüye toprak dağıtılmasını

öngörüyordu fakat amacından saparak kamuya ait arazilerin dağıtılmasını sağlayan kanun haline gelmiştir (Avcıoğlu, 1976, s.493-495).

Özetle; savaş yıllarında ekonominin durumu ve halkın refah düzeyi kötüleşmiş hükümet bu durum karşısında ekonomide müdahaleci tavrını artırmış olup Milli Koruma Kanunu çerçevesinde ticaretle müdahale kısıtlama artarak temel besinler dahi karneye bağlanmıştır. Varlık Vergisi Kanunu ile Toprak Mahsulleri Vergisi kapsamında uygulanan uygulamalar halkın geniş kesimi tarafından büyük tepkilere neden olmuştur. Toprak Mahsulleri Vergisiyle Türkiye'nin buğday arzı sıkıntısız düştüğü bile görülmüştür. Çiftçiyi topraklandırma kanunun çıkarılması sırasında mecliste ve kamuoyunda ortaya çıkan tartışmalar, iktidara karşı muhalefeti doğmasına sebep olmuştur.

1946 yılında çok partili düzenin gelmesiyle Demokrat Parti başta olmak üzere muhalefet örgütlenmiş ve hükümetin iktisadi politikaları eleştirilmiştir. Hükümet, gelen eleştirileri dikkate alıp devletçiliği düzenleyerek 'yeni devletçilik' adında yani farklı liberal iktisat uygulamaya hazırlanmıştır. Türkiye iktisat politikasını savaştan güçlenerek çıkan Rusya ve Kapitalist dünya arasında blok oluştu, Türkiye bur da safını belirlemiş ve Batı bloğunda yer aldığını kanıtlamak için 23 Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler anlaşmasını imzalayan 53 ülke arasında yer almıştır (Şahin, 2014, s.88).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra 1946-1950 yılları arasında çok partili hayata geçişte birlikte liberalleşme süreci başlamış, 1929 yılından itibaren ekonomide izlenen dışa kapalı, korumacı, içe dönük bir politikadan hızla uzaklaşmaya başlanmıştır. Bu politikalar yerine 'serbest dış ticaret rejimini benimsemeyen ve dış pazarlara yönelik üretim yapan bir kalkınma' stratejisi izlenmiştir (Çoban, 2014, s.58). IMF ye katılmadan önce kısıtlanacak bir yetkinin kullanılması amacıyla, 1946 yılında Türk Lirası'nın değeri resmi olarak düşürülerek (devaülasyon) kur sabitlenmiştir, ilk devaülasyon ve ilk kez enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmıştır. Savaş öncesi döneme dönmeyi hızlandırma, yeni ekonomiye uyum sağlamaya ve ihracatı artırmaya yönelik önlemler alınmış fakat istenilen sonuçlar alınamamıştır.

Yeni devletçilik anlayışın etkisiyle Türkiye ekonomisinin içine düştüğü durumdan kurtarmak için liberal karakterde kalkınma planı olan 1947 yılı Türkiye Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, savaş sonrası dönemin uluslararası ekonomik düzenini kurmak amacıyla toplanan Bretton Woods konferansına katılmış ve iki yeni temel kuruluş olan IMF, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası veya kısaca Dünya Bankası (WB)'na Şubat 1947'te üye olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulup önemli olan iki kuruluşa; Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EECD) şimdiki adı ise Kalkınma için Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD) ve Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'na 1948 ve 1952 yıllarında üye olmuştur (Tezel, 1994, s.226-227).

ABD den 1947 yılından itibaren, Truman doktrini çerçevesinde askeri yardım ve 1948'ten sonra ise Marshall yardım programından, ekonomik yardım almaya başlanmıştır. Yardım programı uygulamaları çerçevesinde oluşan iç-dış baskılarla devletçilik anlayışından vazgeçilip ekonomide liberalleşmeye ve dışa açılmaya gidilmesi öngörülmüştür (Kazgan, 2008, s.98).

2.2.1950-1980: İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Özel Sektör Önderliğinde İthal İkamesi Yoluyla Sanayileşme

1950'de Demokrat Partisi'nin iktidara gelmesiyle 1951-1954 yılları eski politika olan dışa kapalı korumacı ve içe dönük ekonomi politikaları terkedilerek yerine 'serbest dış ticaret rejimini benimseyen ve dış pazarlara yönelik kalkınmayı savunan bir strateji' izlenmiştir (Çoban, 2014, s.63). Ekonomi politikaları; tarım kesimine öncelik tanıyan, sanayileşmeyi özel kesime bırakmayı amaçlayan ve dış ticarete serbestleşmeyi hedefleyen politikalardan oluşmuştur. İktidar, ilk yıllarda ekonomide liberasyonu geliştirecek adımlar atmış olup bu adımlardan en önemlisi; Marshall Planı'ndan alınan fonlarla tarımsal araç ve makine ithalatı desteklenmesidir ki bu da tarıma verilen önemi göstermektedir (Şahin, 2014, s.94-95).

Sadece traktör bolluğuyla etkili toprakların artışı açıklanamaz tabi ki de bunun yanı sıra yasal düzenlemelerde tarımsal üretimin artışını etkilemiştir. Hükümet, Çiftçiyi Topraklandırma Kanun çerçevesinde kabul edilen maddelerden en çok, kamulaşmış toprakların-arazilerin ihtiyacı olan topraksız köylüye dağıtılmasını öngören maddeyi kullanmıştır. Bu maddenin uygulanmasıyla çok fazla toprak üretime açık hale

gelmiştir. Bir diğer önemli adım ise ulaştırma politikasındaki değişikliktir, İkinci Dünya Savaşına kadar demiryollarıyla ülkenin doğu bölümüyle batı bölümünün bağlanması hedeflenmiştir. Demiryolları düşük düzeyde kaldığı için bölümlerin bağlanması için demiryollarının; karayolları ve şaselerle desteklenmesi yönünde politikalar izlenmiştir. Marshall Planı'nın ve gelişmeye başlayan otomotiv sanayinin desteği alınarak karayolları taşımacılığına ağırlık verilmiş bu kapsamda Karayolları Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Tarıma dayalı kalkınma stratejisi desteklenerek köylerin kentlere, kentlerin de birbirlerine bağlanması hedeflenmiştir. Bu dönemde çok sayıda altyapı, baraj, fabrika temelleri atılmış ve açılan yollarla oluşan beklentiler sonucu köyden kente geçiş hareketlenmiştir (Pamuk, 2012, s.228-230).

Kore Savaşı'nın bitmesinin ardından uluslararası piyasalardaki elverişli koşul-yüksek konjonktür kaybolmuş, ihraç mallarının fiyatları düşmeye başlamış, yapılan özendirici tarım politikaları kapsamında uygulanan tarıma dayalı büyümenin zaafı ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece Kore Savaşı'nın oluşturduğu ekonomik rahavetin geçici olduğu anlaşılmış ekonomi baş aşağı çakılmıştır, 1954' den sonra olumsuzluklara üstüne bide iklim koşullarının iyiye gitmemesi de eklenince tarımsal geliri azaltmış, yetersiz üretim nedeniyle ithalata başlanmıştır (Kazgan, 2008, s.111). 1953 yılından sonra olumlu konjonktürel etki kaybolmuş, iç üretim, dış talebin daralmasının verdiği etkiyle azalmış, dış ticarete ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı dengesi bozulmuştur (Egeli, 2001, s.157).

Bu dönemde altyapı yatırımlarına fazla ağırlık verilerek mal ve hizmet üretmeye yönelik yatırım yapılmamış, bu süreçte halkın alım gücü kısa sürede artmış yani; parasal gelişmeyi hızlı enflasyon dalgası izlemiş, tarıma dayalı ihracat gelirleri azalırken, liberal ithalat sayesinde döviz rezervleri tükenmiştir. Derin bunalım, temel tüketim ürünlerinde gıda kıtlığına sebep olmuş, '1954' krizi yaşanmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003, s.27).

Hükümet, kriz patlak vermeden 1953 yılında GATT ı imzalamıştır. Ülke kalkınmasına katkı sağlamak için 1950, 1951 yıllarında yabancı sermaye ile ilgili kanunlar çıkartılmış fakat bu kanunlar beklenen sonuçları vermeyince en son 1954 yılında "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" kabul edilmiştir. Bu kanun dış

yatırımları gerçek manasıyla teşvik eden, döviz dışında yabancı sermaye girişine izin veren ilk yasal düzenlemedir (Çoban, 2014, s.65-66).

KİT'lerinin özel sektöre devri, hükümetin liberalleşme vaadlerinden biri olup özel sektörün sermayesinin olmaması, iç talebi karşılamak konusunda yetersizliğinden dolayı KİT'ler özel sektöre devredilememiştir. Genel bütçe açıkları, dış açıkların finansmanını sağlamak ve para-sermaye hareketliliğini sağlamak gibi nedenlerle hükümet, 1954 yılından sonra kamu kesiminin ekonomideki yetkinliğini artırmak adına yeni KİT'ler kurmuştur (Şahin, 2014, s.94).

Hükümet ilk döneminde iç ve dış talep baskılarıyla liberal politikalara yönelmiştir. Kore Savaşıyla ortaya çıkan dış talep artışı tarımda ihracat patlamasına neden olmuştur. Liberal politikalarla ekonomi dış ticarete artış sağlanmış ekonomi büyüme ivmesi yakalamış, bu süreçte ekonomik göstergeler olumlu seyretmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004, s.52).

İkinci Dünya Savaşı'nda biriken tasarruf dövizler uygulanan politikalarla zamanla erimiş, sanayi üretimi için gerekli olan ara ve yatırım mallarının ithalatında sıkıntı yaşanmıştır. Ülkede döviz boğazı oluşmuş ve sanayi sektörü kitlenmiştir. Bu süreçte lüks tüketimin artarak patlak vermesiyle sanayi üretimi için gerekli olan ithalat %10 un altına düşmüştür (Kazgan, 2008, s.104).

Özetle; 1951-1954 yıllarında gerek iç gerek dış piyasada uygulanan liberal ekonomik politikalar, finansal sıkıntıların ortaya çıkması ile gittikçe liberal halinden sıyrılarak kontrole doğru sürüklenmiş olup ekonomi; tedbirlerle ayakta kalabilen, dengesiz ve güçsüz durumda kalmıştır. 1955-1959 yılları arasında tarıma dayalı iktisadi politikada tıkanma sonucunda tarıma ve dış ticarete dayalı politikalar terk edilerek yerini 'sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikameci politikalar' almıştır. Hükümet, ilk zamanlardaki liberalizme döviz sıkıntısıyla kısıtlama getirmiş, piyasalarda sıkı denetimle ithalatı kısıtlayıcı önlemler almıştır (Çoban, 2014, s.67-68).

Hükümet, piyasayı etkin olarak denetleyebilmek için 1956 yılında 'Milli Koruma Kanunu' yeniden yürürlüğe koymuştur. Hükümetin yaptığı plansız kalkınma hamlesi olarak adlandırılabilen yatırımların fiyatlar üzerinde suni baskı yaratmasıyla ve

bankaların açtığı kredi oranlarını yükseltmesiyle enflasyon hızla yükselmiştir. Dışa bağımlılık iyice artmıştı, öyle ki alınan krediler bile istikrarsızlığı ve dış ticaret açığının büyümesini önleyememiştir (Çoban, 2014, s.69). 1956 döviz boğazından sonra 1956-1958 yıllarında ekonomi içine kapanmaya başlamıştır. Hükümete istikrar programı dayatılması yapılmış fakat hükümet kredi bulamama pahasına 2 yıl direnmiştir. Bu süreçte döviz kuru karaborsada astronomik rakamlara fırlamış, alınan borçların geri ödenememesiyle oluşan döviz dar boğazı sonrası devalüasyon beklentilerinde olan sermaye sahiplerinin büyük miktarda çıkış yapması sonucu dengeler sarsılmıştır (Kazgan, 2008, s.115).

Ekonominin içinde bulunduğu döviz boğazı sonucunda oluşan karaborsacılık büyüdükçe ithalatın kontrol ve denetimi sıkılaştırılıp üst düzeye çekilmiştir. Küresel olarak dünyada oluşan değişimler; Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET)' nun paralarının konvertibilite durumuna geçmesi, Roma Anlaşmasının yarattığı pazar daraltıcı etki gibi bazı değişimler ve üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin 1958 yılına gelindiğinde günü gelmiş borcunun bulunması gibi nedenlerle piyasalarda daralma oluşmuştur. Ödemeler dengesi sıkıntısı patlak verip dış borç ödemede sıkıntı olunca 1958'te 'Moratoryum' ilan etmek zorunda kalınmış, krizi fırsat olarak gören ABD yönetimi ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECE) kreditorler krediyi tamamen kestiklerini açıklayınca hükümet Türkiye'nin ilk istikrar programında uzlaşmak zorunda kalmıştır (Ünay, 2013, s.209-210).

4 Ağustos 1958 İstikrar tedbirleri kapsamında bazı ekonomik önlemler alınmış olup bunlar; döviz alım satımında prim uygulaması, kredi sınırlamaları, KİT primlerine zam yapılması, ihracatı teşvik, kota sistemi, Milli Koruma Kanunu'nun kaldırılması, sıkı para-maliye politikaları ile tasarrufa gidilmesi ve borçların konsolide edilmesidir. Bu tedbirler enflasyonist gidişatı önlemeye yetememiş ve tarihte ilk stand-by anlaşması 1961 yılında imzalanmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003, s.27). Demokrat Parti Hükümeti 1946 yılında yapılan devalüasyonu çokça eleştirdiği için direnebildiği kadar direnmiş ama sonuçta İstikrar Programını kabul edip iktidarının 8.yılında yüksek oranda devalüasyon uygulamıştır (Konya, 2012, s.62).

Özetle 1950-1960 yılları arasında ilk 3-4 yıllık süreçte uygulanan plansız yetersiz liberal politikalar, iç ve dış faktörlerle birleşince ekonominin istikrarsızlığına neden

olmuştur. Devletin ekonomideki rolü azalacağına aksine artmış olup gelişme sağlanmıştır. Özel sektör 1950 öncesindeki gibi etkisiz değil, desteklenen ve teşvik edilen sınıf olarak ekonomiye dahil olmuştur (Şahin, 2014, s.98).

1959 ekonomik bunalım siyasal bunalım süreci 27 Mayıs 1960 darbesiyle Demokrat Parti'nin kapatılma sürecine girmesiyle kapanarak 1960'da yeni anayasa hazırlanmaya başlanmıştır. Demokrat Parti hükümeti yıllarında Türkiye'nin tek parti dönemine kıyasla dış ülkelerle bağlantısı daha açıktı ve tarım ağırlıklı kalkınma stratejisi benimsenmiştir (Pamuk, 2012, s.234). Bu kalkınma stratejisi 3-4 yıllık uygulama olarak kalmış sonra sürdürülebilirliğini yitirmiştir. Hükümetin, ekonomi yönetimi uzun vadeli perspektiften yoksun olup uygulamalar yapılırken aceleci davranılarak ekonomik denge göz ardı edilmiştir. Ekonomide yaşanan bunalım nedeniyle, bürokrasi gelir kaybına uğramış, alım gücü azalmıştı. Güçlenen sermaye kesimlerinin özellikle de büyük toprak sahiplerinin ve ticaret sermayesinin, siyasal yönetimdeki etkinliklerinin artmış olması geleneksel bürokrasiyi tedirgin etmekteydi bu yüzden ekonominin planlamasıyla bürokrasinin, ekonomik ve siyasal etkinliği sağlamış olacaktır. 27 Mayıs 1960'ta hükümetin düşürülmesinde etkili olan bürokrasinin özlemleri, ekonominin planlamasını gerektiriyordu O yıllarda ki ekonomik bunalım ve yoğunlaşan siyasal baskıdan kurtularak hak ve özgürlükleri genişletmenin yolu demokratik anayasadan geçmekte olup aynı süreç, ekonomide planlamayı gündeme getirmiştir.

1958 ekonomik istikrar kararlarını uygulamaya hükümetin ömrü yetmeyince darbe sonrası alınan kararları uygulamak için daha sıkı bir süreç getirilmiştir. 1960'lı yıllarda GOÜ (Gelişmekte Olan Ülkeler) için planlı kalkınmada moda olmuş ve Fransa, İsveç gibi ülkelerde demokratik planlar uygulamaya koymuştur (Şahin, 2014, s.123). Darbe sonrası bütün bu düşüncelerle birlikte 1961 Anayasası kabul edilmiş ve devlet için sosyal ve iktisadi yükümlülükler getirilmiştir. 1961 Anayasası'nın 41.maddesinde 'plan yapmak ve yürütmek devletin görevidir' diye kabul edilmiş hazırlanan beşer yıllık kalkınma planları dahilinde ekonominin planlarla yönetilmesi anayasal esasa bağlanmıştır. 1962 yılında bir yıl süreli plan hazırlanmış ve başarılı olması üzerine 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planları hazırlanmaya başlanmıştır. Planlar on beşer yıllık perspektifte beşer yıllık dönemleri kapsayacak şekilde hazırlanmış, her yıl gözden geçirilmesi kararlaştırılmış (Karaca, 2014, s.54).

Dayanağını anayasadan alan ve kamu kesimi için emredici, özel kesim için özendirici ‘Beş Yıllık Kalkınma Planları’ ekonomi ve toplumsal yapıya veri olmakta ve yol gösterici reform niteliğindedir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’nin beşer yıllık dönemler için hazırladığı hükümetlerin meclise sunduğu planlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir (Çoban, 2014, s.70).

1960-1980 yılları arası ekonominin gelişimi, kalkınma planları çerçevesinde incelenebilir, yirmi yılın ekonomi politikaları programları kendine özgür niteliğe sahip, bu nitelik, dönemin dış alım yerine yerli üretim (ithal ikamesi) yöntemiyle sanayileşmenin bilinçli uygulanmasına tanıklık etmesinden kaynaklanmaktadır.

2.2.1.Planlı Kalkınma ve İthal İkameci Sanayileşme

1961 Anayasasıyla birlikte 1960 lı yılların başından itibaren ekonomi politikalarında ‘planlı karma ekonomi modeli’ esas alınmış bu kapsamda DPT planları hazırlamakla görevlendirilmiştir. 1960-1980 döneminde uygulanan ekonomik kalkınma modelinin benimsenmesinde dünyadaki planlama uygulamalarının başarısı, ekonomi yönetiminde teknokratlara yer verme isteği, 1950’li yılların sonlarında ortaya çıkan dış ödeme güçlükleri ve yüksek enflasyon, dış borç veren ülkelerin bu yöndeki istekleri, özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği düşüncesi gibi durumlar etkili olmuştur. Pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi planların amacını oluşturulmuştur. 1963’den itibaren Birinci Kalkınma Planı yürürlüğe konulmuş ve bu planı sırasıyla 1963-1983 arasında oluşturulan üçer tane daha beşer yıllık kalkınma planları izlemektedir. Bu kalkınma planlarının devletçi ve bütüncül olması, ithal ikameci sanayileşmeye dayalı olması, refah devleti amaçlı, dışarıdan finansman karşılama amacına sahip olması gibi ekonomik özellikleri bulunmaktadır. 1960 sonrasında 1963-1977 yıllarını kapsayan on beş yıllık kalkınma planları hazırlanmış ve on beş yıllık kalkınma planlarının ortak özellikleri; uzun dönemli stratejileri dikkate almaları, ekonomik ve toplumsal veri almaları, sanayileşmeye öncelik verilmesi, yıllık ekonomik büyümeyi temel değişken almalarıdır (Çoban, 2014, s.71-73).

2.2.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP), toplumsal ve ekonomik gelişmeyi on beş yıllık çerçevede düzenlemeyi amaçlamış olup ilk plan olma özelliğine sahiptir, bu özelliğiyle kısa ve orta dönemli gelişmelerin etkisiyle uzun dönemi birlikte düzenlemektedir. On beş yıllık kalkınma plan çerçevesinde BBYKP'nda uzun dönemde gelişme amaçlarının başında nitelikli iş gücü sorununa değinilmemiştir. Uzun dönemli amaç olarak Cumhuriyet'in çağdaşlaşma ve yenileşme döneminin önemli görüş olan toplumsal ve ekonomik gelişmenin ilk koşulunun çağdaş eğitim ve öğretim olduğu belirlenmiştir. Uzun dönemli diğer amaçlardan biri ekonominin yıllık yüzde 7 büyüme hızına ulaşmasıdır yani milli gelirden yüzde 7'lik büyüme hedeflenmiştir. Yıllık büyüme hızı temel sayısal amaç olup, planların diğer araçlarının bağımlı olduğu ana değişkendir. Planlı dönemde büyüme modeli olarak Harrod-Domar modeli kullanılmış bu model de iki değişken önem arz eder bunlar marjinal sermaye getiri katsayısı ve toplam tasarruf-yatırım oranıdır (Kepenek ve Yentürk, 2007, s. 148-150).

Planlama tekniğinde ekonominin kalkınma hızı, bütün ekonomiye ilişkin hesaplanan sermaye hasıla oranıyla hesaplanır. Hesaplama dış tasarruf miktarına da dikkat edilir, bu büyüme hızına erişebilmek için tahminlerde bulunulur ve öngörülen milli gelir artışı için gerekli yatırım, tasarruf düzeyleri bu aşamada belirlenir (Çoban, 2014, s. 74).

Sektörel çözümlerde sayısal olarak rakamların büyüklüklerine önem verilmiş ama nitelik boyutu irdelenmiş fakat nitelik boyutuna ağırlık verilmemiştir. Bu duruma en iyi örnek imalat sanayidir. Uzun dönemli amaçların bir diğeri de iş bulma (istihdam) sorununun çözülmesidir. İş bulma sorunuyla bağlantılı olarak nüfus artışı sorununa ve bununla ilgili olarak aile planlamasına da yer verilmiştir. Uzun dönemde hedef olarak belirlenen diğer bir amaçta dış ödemeler dengesine ulaşılmasıdır. Dış ödemelerde dengeye ulaşım için temel araç, hızla dış alım konusu olan malların yerli üretiminin ithal ikamesinin gerçekleştirilmesi gözükmektedir bunun sonucu olarak da dış ticaret açığı kapatılacak, ekonominin dış alıma bağımlılığı azaltılacaktır. Planda yaklaşım olarak 'karma ekonomi' yani milli hasılanın gerek özel gerekse kamu sektöründe birlikte yaratıldığı ve her iki sektöründe ekonomide faaliyette bulunduğu

bir ekonomi modelidir. Planın büyüme hedefi sınırlı kalacağından dolayı yatırım-tasarrufla ilgili bazı önlemler alınmıştır. Bunlardan biri özel tüketimin artışını önleyerek tasarruf sağlanması ile tasarrufların yatırımları düşüncesidir (Özdemir, 2014, s.13).

1960'lı yıllarda planlamayla 'ithal ikamesi sanayileşme' stratejilerinin temel hedefleri doğrultusunda uygulamalar olmuştur. BBYKP'nda stratejilerin temel hedeflerinden biri iç pazarın dışarıdan gelecek rekabetten korunmasıdır bu bağlamda uygulanan dış ticaret politikasıyla dış alım yerine yerli üretimi ikame ettirerek koruma ve özendirme önlemleri geliştirilip uygulanmıştır. Hedeflerden bir diğeri ise sanayi yatırımlarının özendirilmesidir, yatırımları ve ihracatı teşvik amacıyla kanunlar çıkarılmıştır. Örnek olarak Gelir Vergisi Kanunu (GVK)'na eklenen maddelerle kalkınmada öncelikli yörelerde daha yüksek oranlarda yatırım indirimi uygulanmasına başlamış aynı zamanda Gelir Usulü Kanunu (GUK)'na ek madde konularak hızlandırılmış amortisman yöntemine geçilmiştir. Temel hedeflerden bir diğeri bazı ürünlerin gümrük vergileri ve kotalarla korunmasıdır bu yolla iç pazara yönelik üretim yapan yerli sanayiler kurularak yerli sanayi geniş koruma duvarlarıyla korunmaya çalışılmış ve sanayi üretimi ihracata yöneltilip bu sayede ekonominin kendi kaynaklarıyla büyümesi sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer bir önemli olan hedef ise aşırı değerli kur politikası uygulanmasıdır buda ekonominin dışa bağımlı kırılğan yapısının daha kötüleşmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Türkiye ile AET arasında ortak üyelik statüsünü kuran 1963 tarihli 'Ankara Anlaşması' imzalanmış ve kademeli olarak Gümrük Birliği (GB)'nin kurulması öngörülmüştür (Çoban, 2014, s. 76-78).

2.2.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Dönemin Süleyman Demirel Hükümeti tarafından hazırlanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (İBYKP)'nda temel ekonomik hedef BBYKP'nda ki gibi ekonominin büyüme hızının ortalama olarak yüzde 7 olmasıdır. İki plan arasında bu konudaki farklılık ise ikinci planın daha açık olarak ekonomi ile ilgili diğer büyüklükleri de büyüme hızına bağlı olarak ele almasıdır. Bununla birlikte İBYKP, BBYKP'ndan ayıran iki önemli gelişme sorununa bakış farklılıkları bulunmasıdır. Bunlardan birincisi; İBYKP'nda sanayi sektörüne sürükleyici rol kazandırılıp sanayi

sektörüne verilen önem arttırılmıştır. İkinci olarak ise kentleşme olgusuna önem verilmiş bu olgu ekonomiyi geliştirici bir fonksiyon olarak kabul edilmiştir. Bu perspektifte İBYKP’nda sanayi sektörüne verilen önem dahilinde ekonominin ve gün geçtikçe toplumsal gelişmenin ‘sanayileşmeye’ dayandırılması öngörülmektedir ilave olarak sanayi sektörün geliştirilmesi için plan dahilinde özel kesime öncelik verilmesi öngörülmüştür. Bir yandan ara malları üretimi önem kazanmış diğer yandan önceki aşama olan yerli üretim türü sanayileşmenin dayanıklı tüketim malları üretmenin dış alım yerine geçirilmesi tamamlanmak istenmiştir. Kentleşme sorununa yaklaşım olarak da birinci ve ikinci plan birbirinden tamamen farklıdır. Hızlı kentleşme sağlanarak ucuz iş gücü arzı artıracak geniş kitleleri ileri düzeyde tüketici olarak piyasa ekonomiyeye dahil olacağı, iç pazarında böylece genişleyip refah düzeyi artacağı düşünülmüş olup yaklaşıma bu şekilde açıklık kazandırılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2007, s.151-152).

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler; cari işlemler açığının düşürülmesi, ekonomik büyüme hızının ortalama olarak %7 olması, yatırımlarının yılda %14 oranında arttırılarak bölgeler arasındaki gelişme farklarının yatırımlarla yurt içinde dengeli dağılımının sağlanması, sanayi sektöründe ortalama %12 ve tarım sektöründe ortalama %4 büyüme sağlanması, sanayiye doğru yapısal değişimle sanayinin GSMH içindeki payının %20 düzeyine çıkarılması, enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerinin ortadan kaldırılması, toplumsal refah seviyesinin yaşam seviyesinin yükseltilmesi, dış kaynak bağıllığının azaltılarak, ekonominin kendi iç kaynaklarıyla finansmanını sağlamasıdır. Her iki planda da kalkınma hızları eşit olup ikinci planda da daha çok ulaştırma, imalat sanayi, turizm yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Sanayi sektörü öncelikli sektör olarak belirlenip kalkınma ve ekonomik gelişmeyi sağlamak için öncelikli olarak desteklenmiştir. GSMH artışı sağlaması öngörülen ve bu yönde öncelikli sektör olarak görülen İmalat Sanayi’ni desteklemek için ihracat teşviki ve yatırım yapılması öngörülmüştür. Yatırım teşviki kapsamında ise vergi iadesi, ihracat birlikleri kurulması ve döviz tahsisi konusuna ağırlık verilmiştir. Tüm bunlar yapılırken 1969 yılında Türkiye krizle sarsılmış sonrasında IMF ile istikrar programı uygulaması kabul edilmiş, %66 oranında devalüasyonla Türk parasının değeri düşürülmüştür. 1969 krizden sonra Türkiye ekonomisinde, ithalat yerine yerli üretim

ikame edilmesinin ikinci aşaması olan ‘ara ve sermaye malları ikamesi’ aşamasına geçilmiştir (Çoban, 2014, s.79-80).

2.2.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) ve Yeni Uzun Dönem

İBYKP uygulandığı tarihlerde 12 Mart 1971 tarihli askeri hareket meydana gelmiştir. Bu ortamda yeni uzun dönemli 22 yılı kapsayan ilk dilimi olan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (ÜBYKP) oluşturulmuş olup üç planla birlikte öngörülen uzun dönemli 15 yıllık perspektif tamamlanamamıştır. ÜBYKP yeni uzun dönemli gelişme stratejisini benimsemiş olup diğer iki plandan da niteliksel gelişme anlayışının hakim olması yönüyle farklılaşmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2007, s.153).

ÜBYKP ile yeni 22 yıllık uzun bir planlama yapılmasının nedeni AET ile imzalanan anlaşmanın resmen yürürlüğe girmesi ile AET’ye katılma sürecinde sanayileşmenin önemli rol oynamasıdır. Planla uzun vadeli olarak sanayinin milli gelir içindeki payının artırılması, istihdamın artırılması, ihracatın artırılarak dış ticaret açığının azaltılması vb. hedefler belirlenmiştir (Soyyigit, 2009, s.57). Hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda sanayileşmenin ana rol üstlenmesi benimsenmiştir. AET yolunda zorunluluk olan sanayileşme, 1995 GB anlaşması için anahtar olarak kullanılıp bu kapsamda yapısal değişiklik gerçekleştirilmiştir (DPT, 1973-1977, s.120).

Planda yer alan başlıca ekonomik hedefler; Sanayi sektöründe %12 ve tarım sektöründe %4 ortalama büyüme sağlanması, ekonomik büyüme hızının 22 yıllık zamanda ortalama yılda %8,9 dolayında artırılması, kişi başına düşen GSMH’nin bu dönemde ortalama %5,4 oranında büyüme, tarım kesiminin payının istihdam ve yatırımlarda düşürülerek sanayi kesiminde artırılması, ara ve yatırım malları üretiminin ağırlık kazandığı sanayi yapısının tüketim malları ağırlıklı sanayinin yerine almasıdır. ÜBYKP’ nin niteliksel gelişme amaçlarının temeli sanayi üretiminde ara ve yatırım malları üretimine öncelik verilmesinden kaynaklanmakta olup AET’ye tam üyelik için ‘üretim yapısı’ değişiminin ancak bu şekilde sağlanabileceği düşünülmüştür. Bu dönemde planın hedeflerinin öngördüğü yapısal değişiklik sanayi sektörünün milli gelir içindeki payının artmasına rağmen

gerçekleştirilememiştir. 1960-1973 yılları arasında ithal ikameci sanayileşme stratejileri kesintisiz büyümeyi sağlamak için kullanılmış, bu da dönemin belirgin niteliği olan başta altyapı olmak üzere çeşitli alanlarda ekonominin darboğazlara girmesine sebep olmuştur (Çoban, 2014, s.81-82).

Yurt içi talebin ithalatla karşılamak yerine yerli üretimle ve devletin koruyucu yöntemleriyle karşılanmakla olduğu iç pazara yönelik üretim politikasına ithal ikameci sanayileşme stratejileri denilmektedir. Bu politikalar dayanıksız tüketim mallarına dönük olunca büyüme de sıkıntı yaşanmamış fakat büyümenin devam etmesine rağmen 1960'lı yılların ortalarından sonra bu politikalar dayanıklı tüketim malları ve ara malları hedef aldığı anda ise sonuçlar pek iç açıcı olmamıştır. Uygulanan ithal ikameci politikalarla tekeller oluşmuş her ne kadar da yerli pazar, üretim korunuyor gözükmese de özel sermaye minimum seviyede kalmış bu sebepten rekabet oluşamamıştır. Türkiye ekonomisinin 1970'ten 1973-1974 yıllarına kadar yani krizin patlak verdiği yıllara kadar ekonominin bütün göstergeleri olumlu seyretmiş ve iyimser hava hakim olmuştur. Yurt içi tasarruf oranı neredeyse yatırımı karşılamış, GSMH artış hızı %7'ye dayanmıştır. İhracatın ithalata oranı düşüyor olsa da 1950 yılından beri ilk kez net turizm gelirleri pozitif bakiyeye ulaşmış, geçici enflasyon hızı %20'ye yaklaşmış, ham bez, pamuk ipliği gibi basitte olsa birkaç sinai mamul ihracatta Katma Protokol kapsamında devreye girmiştir. 1970'li yılların başlarındaki iyimser hava 1974 yılına gelindiğinde dağılmış tablo tersine dönmüştür. 1973 yılından sonra Türkiye ekonomisi, Arap-İsrail savaşında Batılı ülkeler İsrail'e destek verince Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)' nün siyasi silah olarak petrol fiyatlarını patlatması sonucu 1974 yılında ortaya çıkan petrol kriziyle ve Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekatına başlaması nedeniyle silah ve üstü örtülü olarak uygulanan ambargolarla birlikte derinden sarsılmıştır. Bu arada, Türkiye'nin dış temsilcilerini terör örgütünün öldürme girişimleri ve üniversitelerdeki ideolojik çalışmalar gündemi sarsmıştır. Kıbrıs Harekatı sonucunda Batı ülkeleri Türkiye'yi çeşitli yollarla sıkıştırmaya çalışmıştır. Petrol fiyatlarının da 4 katına çıkmasıyla Türkiye dünya ülkelerinin aksine petrole sübvansiyon vererek tüketimi artırıp patlatmış bunun sonucunda ithalat, durgunlaşmış ihracat karşısında hızla yükselmiş dış ticaret açığının artmasıyla cari işlemler dengesi de bozulmuş ekonomi önemli ölçüde açık vermiştir. Bu açıkları finanse etmek için döviz rejimi gevşetilerek

sermaye ithali kolaylaştırılmış yani açığı finanse etmek için özel yabancı sermaye bunun yanında ulusal rezervler kullanılmıştır. Özetlersek; Kıbrıs Harekatı ve petrol fiyatlarının fırlamasıyla tetiklenen makro ekonomik bütçe açığının büyümesi, açığı kapatmak için yapılan borçlanmaların dengesizleşmesi, konvertible döviz rezervlerin azalması, enflasyondaki hızlı artış, KİT dengelerinin sarsılması, istihdam sorunun hızla büyümesi gibi sebeplerden dolayı Türkiye ekonomisi 1974 krizini yaşamıştır (Kazgan, 2009, s.103).

İlk iki Kalkınma Planında sanayi sektörüne öncelik verilmiş olup ÜBYKP ise sanayinin yanında tarımsal üretimde önem verilerek üretimi artırmak amacıyla 1973 yılında 'Toprak ve Tarım Kanunu' çıkarılmış fakat kısa ömürlü olmuştur. Türkiye ekonomisinde 1963-1980 yılları arasında kalkınma planlarıyla birlikte uygulanan politikaları özetlersek; sanayi yatırımlarının özendirilmesi, ara malı üretiminin KİT'ler aracılığıyla yükseltilmesi ile ithalatta bağımlılığın azaltılması, iç pazarı dış pazara karşı koruyacak önlemlerin alınması, ithal ikameci politikalarla korumacı önlemler alınması, gelir ve ücret politikaları ile iç talebin güçlendirilmesi gibi politikalar uygulanmıştır (Çoban, 2014, s.84).

2.2.1.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin ve siyasal düzenin bulunduğu bunalım nedeniyle Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP) gecikmeli olarak 1979'da uygulamaya konulmuştur. DBYKP, ekonominin bunalımdan çıkması ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında belirlenen başlıca hedefler: %8.2 oranında büyüme, sanayi sektörünün payının yükseltilip tarımın düşürülmesi, sanayi üretiminin yıllık %11.7 oranında artması, ekonomide sanayi kesiminde gelişim dönüşüm geçirilip ara ve yatırım malları üretiminin payının artırılıp tüketim malları ağırlıklı sanayinin payının düşürülmesi, sanayi maddelerinin arzının artırılması ve enerjide dışa bağımlılıktan dolayı ekonomide enerji fiyatlarının oluşturduğu yükü azaltmak için en büyük yatırım artışlarının madencilik ve enerji alanlarında yapılmasıdır. 1973 yılında petrol fiyatlarının 4 katına çıkmasıyla patlak veren birinci petrol krizinin etkileri sürerken, 1979 yılında petrol fiyatların 1973 yılındaki kadar olmasa da tekrar anormal yükselmesiyle bir kriz daha patlak vermiştir. Türkiye

birinci krizi kısa vadeli borçlar veya rezervlerle atlattmış fakat ikinci krizin patlak vermesiyle DBYKP'nın hedeflerine darbe vurulmuştur. Örneğin; 1979 ve 1980 yılında göstergelerde GSMH büyüme oranları eksili rakamları göstermiştir (Soyyigit, 2009, s. 58-59).

Tüketim ve ithalat düzeyi hükümetin düşük faizli kredi politikası uygulaması ile artmış ve aynı zamanda kısa vadeli borçların toplam borçlar içindeki payı sağlanan sübvansiyonlar ve dış borçlarla karşılandığından dolayı %52'ye fırlayarak 1978 krizinin patlak vermesine sebep olmuştur. Dönemin çok sayıda küçük bankeri, 2 adet büyük bankerlik kuruluşu ve 5 adet banka iflas bayrağını çekmiştir. Hükümet iç ve dış dengeleri sağlamak için 1978'de IMF'nin devreye girmesiyle istikrar paketini uygulamaya koymuş ancak OPEC üyesi ülkelerin petrol fiyatını 1979 ve 1980'de ikinci kez arttırılmaları, Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyerek 1979 ekonomik krizine sebep olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde alınmış kararlar, işsizlik ve enflasyonu düşürmek temel tüketim maddelerine ulaşımın kısıtlanmasını engellemek dış açığı kapatmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için yürürlüğe sokulmuştur. DBYKP; Türkiye'de olan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle uygulanamamış fakat ithal ikameci politikalardan neoliberal düzene geçiş için Ekonomik İstikrar Kararları alınmıştır. Dünya ekonomisi liberalleşmeye yönelirken 1980 sonrası belirlenen liberal politikalar ile Türkiye de yeni düzene adımlarını atmaya başlamıştır.

2.3.1980 Sonrası: Neoliberal Politikalar Ve Küreselleşmeye Açılış

1970'li yıllar küresel dünya ekonomisi için zorluklarla geçmiştir Vietnam Savaşı'nın oluşturduğu sorunlarla Bretton Woods'un altın ve dolar merkezli sabit kur düzeni dağılmış yerini ilerleyen yıllarda dalgalı kur rejimine terketmiş fakat bu süreçte büyüklükleri katlanacak artan uluslararası sermaye hareketleri küresel ekonomi için istikrarsızlık oluşturmaya başlamıştır. 1973 Petrol Krizi petrol fiyatlarının dört katına çıkmasından sonra meydana gelen enflasyon ve durgunluğa Keynesci politikalar derman olamamıştır. Başlarını İngiltere ve ABD yönetimlerinin çektiği ekonomik etkinliği olan ülkeler bu bunalımdan çıkmak için içte ve dışta müdahaleci iktisat politikalarının terkedilerek piyasa mekanizması, neoliberal politikalarına ağırlık verilip kullanılması gerektiğini savunmuşlardır neoliberal politikalar ticaret

üzerindeki kısıtlama engelleri hafifletecek ve belki de en önemli olanı; uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki baskı ve denetimlerin azaltılmasını sağlamış olacaktır. İkinci Dünya Savaşı akabinde Keynesçi politikaların ışığında ithal ikamesi yoluyla sanayileşme stratejisi kabul görmüş ve uygulanmıştır. 1970 sonrası oluşan küresel ekonomik bunalımlar ve gelişen ülkelerin piyasa yanlısı ekonomik politikaları benimsemesiyle ithal ikamesi yoluyla sanayileşme politikalar terkedilmiş piyasa yanlısı neoliberal politikaların benimsenmesi sürecinde Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası etkinliğe sahip kurumlar büyük rol üstlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler isteksiz olsalar bile kriz ortamında dış desteğe krediye ihtiyacı olduklarını bildikleri için baskılara dayanamayarak IMF'nin piyasa yanlı politikalarına sistemlerini uydurmak, piyasa mekanizmasını benimseyici politikalar uygulamak zorunda kalmışlardır. Türkiye'de 1970li yılların sonlarına doğru patlayan petrol krizi nedeniyle petrol fiyatlarının dört katına çıkmasının oluşturduğu baskıdan sonra yaşanan ödemeler dengesi sorunu, döviz boğazının içe dönük ithal ikamesine dayalı büyüme modeliyle genişlemesi, ithal girdilerin (ara malı ve yatırım malı) yetersizliği ve finansman sıkıntısı, ihracatın durağanlaşması, yurt içi tasarrufların azalması ve dış borç yükünün yükselmesiyle oluşan ekonomik sıkıntılarla birlikte ortada bulunan siyasal istikrarsızlık ortamının da etkisiyle ithal ikameci sanayileşme politikalarının bırakılarak yerine liberal, piyasa mekanizmasına dönük ihracata yönelik politikaların benimsenmesi gerekliliği oluşmuştur (Pamuk, 2012, s.264).

1980'de ABD başlayan ve İngiltere'ye sıçrayan serbestleşme hareketi gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak IMF ve Dünya Bankası'nın rol üstlenmesiyle ihracata dönük büyüme için serbestleşme modeline dönüştürülmüştür (Kazgan, 2009, s.119).

1978-1979 krizi ve siyasal istikrarsızlık ortamın aldığı tedbirlerin yetersiz işlevde olması sonucu 1980 sonrası piyasa mekanizması yönünde iktisadi uygulamaların etkinliği söz konusu olmuştur bu kapsamda belirleyici unsur olarak fiyatlama sürecine müdahale kontrolleri kaldırmış yerine piyasa ekonomisinin koşulları getirilmiştir. Ekonomik toplumsal bunalımlar siyasi istikrarsızlık hepsi birbirini tetikleyip etkilemiştir. Ekonomiyi yeniden işler hale getirmek, canlandırmak finansman ihtiyacını ve açıkları kapatmak amacıyla IMF ile Stand-by anlaşmaları imzalanmıştır (Çoban, 2014, s.102). Sağlanan dış kaynaklar, kredilerle acil finansman sorununa çözüm bulunmuş; enflasyon, döviz boğazları, cari açık

giderilmeye başlanmıştır. İthalat ve üretim sıkıntılarının yaşandığı, kıtlıkların yaygın olduğu, yüksek enflasyon gibi sorunların giderilmeye çalışıldığı yeni bir dönemin başlangıcı yapılmıştır. İş başına gelen Süleyman Demirel başkanlığındaki hükümet tarafından 24 Ocak 1980 tarihinde liberalleşme yolunda başlangıç için önemli adım olarak görülen Ekonomik İstikrar Kararları açıklanmış, yürürlüğe konulmuştur. Askeri darbe sonrası, askeri yönetim programı benimsemiş, programda emeği olan Turgut Özal'ı ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olarak atamıştır (Pamuk, 2012, s.265).

2.3.1. 1980-1989: 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları, Serbestleşmeye Geçiş

24 Ocak 1980 İstikrar programının amacı önceki dönemde bütçe açıkları, enflasyon etkileriyle krizlerle boğuşan ekonomiyi bu etkilerden kurtarıp iktisadi dengeyi, istikrarı sağlamaktır. Program ekonomik istikrar programı olmanın ötesinde Türkiye ekonomisinin dışa açılışı, liberalleşme politikalarını sürekli ve köklü olarak uygulaması bakımında milattır. İstikrar Programı ülkeyi ekonomik sıkıntıdan dar boğazdan kurtarmanın dışında köklü yapısal çözümleri içermektedir. Piyasa ekonomisine geçme, liberalleşme yolunda ilerleyen Türkiye ekonomisi dışa açılma ya da dışa dayatmalı ekonomi yapısal dönüşümü gerçekleştirmiştir (Şahin, 2008, s.165-166). 24 Ocak 1980'de TL %32,7 oranında devaüle edilmiştir. İki kutuplu dünyanın var olduğu 1980'li yıllarda NATO'nun görüşlerine göre Türkiye'nin jeostratejik önemi çok büyük olmakta bu kapsamda IMF ve Dünya Bankasıyla kalmayıp, dönemin önemli Avrupa İskan Fonu, İslam Kalkınma Bankası ve OECD gibi kurumlardan fazlaca kredi desteği almıştır. 24 Ocak Programının ilk aşaması olarak incelenebilen 1980-1983 yılları arası Türkiye ekonomisi, borç krizinden destek fonları, kredileri sayesinde diğer gelişmekte olan kriz içerisinde olan ülkelere göre daha kolay toparlanarak çıkmıştır. Programın bu dönemde askeri rejimin yönetimiyle uygulanıyor olması küresel kredi kurumlarına verilen taahhütleri toplumsal sorgulamadan, baskıdan etkilenmeyerek daha kolay uygulanabilmesini sağlamıştır. Programın 1984'ten itibaren daha tam olgunlaşmamış demokrasiye geçişle birlikte planın ikinci aşaması olarak 1984-1988 yılları arasında uygulamalar sürdürülmüş, üçüncü aşama olarak 1989'dan itibaren TL'nin konvertibilitesi ve finansal serbestleşme ile küreselleşme sürecine girilmiştir. 1980-1988 yılları arasında

piyasa ekonomisine geçişi sağlayan serbestleşme getiren, neoliberal, serbestleşme politikaları deneme-yanılmayla ile uygulanmış tam bir istikrarlı gidişat olamamıştır (Kazgan, 2009, s.127-128).

24 Ocak 1980 programıyla başlatılan süreç 1950-1954 yılları arasında başlatılmış ömrü kısa olan liberalleşme politikalarına benzetilmiştir (Kuyucuklu, 1993, s.78).

İstikrar Programı kapsamındaki başlıca reformlar; enflasyonu kalıcı olarak düşürerek fiyat istikrarı sağlamak, KİT'lerin etkinliğinin azaltılarak özeleştirmeye ağırlık verilmesi, küresel rekabet ortamını- piyasa ekonomisini liberalizasyonu sağlamak, ithal ikameci modeli terk edilip dışa dönük ihracata dayalı büyüme – sanayileşme stratejilerine geçilmesi, ödemeler dengesini oluşturmaktır. İstikrar programı kapsamındaki reformları gerçekleştirmek adına; yabancı sermayenin teşvik edilmesi, fiyatın ürüne, talebe göre serbestçe belirlenmesi, faiz kısıtlamalarının kaldırılıp gerçekçi düzeylere çekilmesi, gerçekçi döviz politikası izlenmesi, dış ticaret hacmini artırmak için teşvik düzenlemeleri ile ihracatçının desteklenmesi, kamu müdahalelerin azaltılması dış ticaretin serbestleşmesidir (Bayrak ve Kanca, 2013, s.3).

Programın 1980-1983 yıllarını kapsayan askeri yönetiminin altında uygulanan kısmında ihracatı hızla artıracak politikaların uygulanması, sağlanan döviz gelirleriyle dış borçları düzenli olarak ödeyebilir durumda olup dış finans piyasalarına güven vermesine yönelik tutum belirlenmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin küresel piyasada tarım ürünlerinin dış hadlerindeki yüzde 50'ye kadar gerilemeden dolayı, tarımsal ihracat geliri gerekli ölçüde döviz sağlamıyor durumdaydı bu yüzden ihracat artışı için sinai mamuller ve hizmetler sektörüne yönelinmiş, sanayi sektörü kolay dış kredi ve ithalatın libere edilmesiyle rahatlatılmış olacaktır. İhracat artışı cari işlemler açığının küçülmesini sağlayamadı, görece fiyat değişimlerine dayandırıldı ve bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) günlük kurları ekonominin gidişatına göre belirleyip katlı kuru kaldırıp ihracat teşvikleri artırılması tercih edilmiştir (Çoban, 2014, s.105).

İthalatın serbestleşmesi kontrollerin, yasakların kademeli hafifletilmesi niteliği olmakla kalmıştır. İstikrar politikalarının en başarılı yönü Türkiye'de reel olarak en fazla büyüyen sektör olarak sanayi sektörü olmuş ve sanayi mamulü ihracatına

dayanan ihracat artışı olmuştur. En başarısız yönü ise finansal serbestleşmesi ve faizlerin serbest bırakılması ile bankalarla bankerler arasında gerçekleşen faiz rekabeti sonucunda 1982 yılının başlarında ilk finansal kriz yaşanmış beraberinde 'banker' iflaslarıyla başlayan finansal çöküş, Kastelli, Meban gibi büyük banker iflaslarını kapsamış olup süreç küçük bankaların batarken kamulaştırılmalarıyla devam etmiştir. 1982 finans krizinden sonra para piyasası ve bankacılık sistemi tekrar denetime alınmıştır. Bu dönemde Türkiye ile IMF arasında 13. stand-by anlaşması yürürlüğe konulmuş, anlaşma kapsamında 1984'e kadar bazı ekonomik tedbirler alınmış bu tedbirlerden belki de en önemlisi; para miktarının denetim altında tutulması olmuştur. TCMB'nin kamu harcamaları için kamu kesimine ve net iç varlıklarına getirdiği kısıtlamalarla enflasyon düşüşü sağlanmış olup bu kısıtlamalarla birlikte tarım üreticisi olan çiftçilerle, ücretli-maaşlı kesim fakirleşmiş, yükselen reel faizlerle iflaslar meydana gelmiş, bu politikalarla ağır siyasi baskı rejimi için ödenen bedel olmuştur. Yani askeri yönetimin; programın hedef politikalarını uygulaması topluma ağır bedeller ödettirmiştir. 1980-1984 yılları arasında yapılan en önemli serbestleşme politikası; faiz hadlerinin serbest bırakılması fiyaskoyla sonuçlanmış, sınırlandırılmıştır. Rant, faiz, kar geliri toplamındaki şişme ve gelir dağılımındaki olağan üstü kötüleşme bu dönemdeki politikaların getirdiği olumsuzluklardandır. Türkiye ekonomisi, resmi kaynaklardan verilen kredilerin ve IMF denetiminin 1984'te sona ermesi bir de buna 1983 Kasım'da yapılan seçimlerle; askeri darbe hükümetinin yerini demokrasi hükümetine bırakmasının da eklenmesiyle birlikte daha libere hale gelmesine yönelik politikalarla yönetilmeye başlanmıştır. İthalatta serbestleşmenin, kısmi olarak uygulanan kısıtlamaların kaldırılması bu dönemde başlamıştır. IMF denetiminin sona ermesiyle Türkiye'nin kredi güvenilirliği arttırılarak serbestçe borçlanabilme hakkını elde etmesi, IMF'nin para arzı üzerindeki etkinliği gevşediği için görece olarak para arzının genişletilmesi, Türkiye'nin dış borç kredilerin ödenebilme güvenilirliğinin sağlamak için borç faizlerini kendi kaynaklarını oluşturarak ödeyebilmesi ve cari işlemler açığını azaltması yönünde önemli değişiklik yapılmıştır. Hükümet bu dönemde Katma Değer Vergisi (KDV)'ni yürürlüğe koyarak gelirleri arttırmayı hedeflemiş olmasına rağmen aynı zamanda iç borçlanmayı da arttırmıştır (Kazgan, 2009, s.134-137).

Anavatan Partisi Hükümeti, 1984 yılından sonra enflasyonu düşürmek ve ödemeler dengesizliklerini gidermek için 1980 Kararlarıyla paralel yönde politikalar benimsemiştir. Hükümet, Türkiye ekonomisini, küresel piyasa mekanizmasına adapte ederek rekabetçi dışa açık bir ekonomi oluşturmayı hedef olarak benimsemiştir (Bayrak ve Kanca, 2013, s.4). Serbest piyasa mekanizmasına geçişi hızlandırmak adına liberalleşme politikaları ışığında izlenen ekonomik politikalar; KİT'lerin özelleştirilmesi, para politikasının sıkı denetimi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi, döviz işlemlerine serbestlik getirilmesi, alt yapı yatırımlarının yapılması, ihracatın teşviklerinin yoğunlaştırılması, altın-döviz piyasalarının kurumlaştırılması ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nin açılmasıdır (Şahinöz, 2001, s.29).

Liberal politikalarla dış ticaret hacmi gelişmiş 1980 yılında TCMB bünyesinde kurulan 'Kaynak Destekleme Fonu' ve 'Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu' gibi ödemeler ihracatın teşvikinde önemli araçlar olarak kullanılmıştır. 1984 yılı sonrasında ise teşvik kapsamında olan ihracatta vergi iadesi oranları yavaş yavaş indirilmiş ve düşük maliyetli ihracat kredileri uygulamadan kaldırılmış yerine KDV istisnası ve ihracatçıya Kaynak Destekleme Fonu (KDF)'ndan ihracatçıya ödeme yapılması kararlaştırılıp uygulanmıştır. 1985 yılında ise GATT Sübvansiyon Kodu Anlaşması imzalanmış, uyum kapsamında ihracattaki doğrudan teşvikleri azaltmak için vergi iadeleri sistemi kademeli olarak azaltılıp 1989 yılında tamamen sona erdirilmiştir.

İhracatla, ithalattaki liberalleşmeyi ve kurumsallaşmayı döviz piyasası izlemiştir. 1980 sonrasında Türkiye finansal serbestleşme sürecinde tökezleyerek ilerlemiş olup 1984 yılına gelindiğinde ise 07.07.1984 tarihli Resmi Gazete' de Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) ile yurt içinde yerleşik olan ve olmayanların ticari bankalarda döviz tevdiat hesapları açmaları serbestleştirilmiş, 1988-1989 yıllarında döviz ve altın piyasaları kurumlaştırılmıştır. Serbestleşme ve kurumsallaştırma adımları sermaye ve para piyasalarında da gerçekleştirilmiş; TCMB bu kapsamda para programları hazırlamış, 1981 yılında Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuş fakat 1986 yılında İstanbul'da borsa kurulmasına yani İMKB kurulana kadar işlerlik kazanamamıştır. Özel kesim belirli bir süre sonra borsa kapsamına girmiştir. İhracatı artırmak ve yabancı sermaye yatırımların çekebilmek için Serbest Bölgeler Kanunu 1985 yılında yürürlüğe konulmuş bu

kapsamda işlemler basitleştirilmiştir. 1980-1983 yılları arasında askeri yönetim dönemindeki askıya alınan toplu sözleşme, grev ve işverenlerin lokavt hakları seçim sonrası iade edilmiştir. Serbestleşme sürecinde devlet gelirlerini sürekli artırıcı politikalar yapılmış, 1985 yılında dolaylı vergiler yerine çağdaş vergileme ilkelerine uygun Katma Değer Vergisi sistemi uygulamaya konmuştur. 1987 yılına gelince bütçe açıklarını azaltmak için getirilen vergiler, halka özellikle dar gelirli kesime yük haline getirilmiştir. 1987'ye kadar ekonomik başarı göstergeleri olumlu yönde ilerlemiştir öyle ki benzer politikaları uygulama yönünde gelişmekte olan ülkelere basın tarafından örnek gösterilmiştir. Olumlu olan göstergelerin yanında diğer bir kısım göstergelerde kötüleşerek ekonomideki dengesizlikler artmaktadır bu süreç 1988-1989 krizine sebep olmuştur. Ekonominin olumlu göstergeleri; 1984-1987 arasında uygulanan ekonomik politikalar ve oluşan canlılıkla GSMH büyüme hızının yılda ortalama yüzde 7 gibi oldukça yüksek düzeye ulaşmasıdır. Bunun yanında cari işlemler açığının GSMH 'ya oranı 1980-1983 arasındaki %4'ten %1,7'ye inmiş, cari işlemler açığı Türkiye ekonomisinin 1984-1987 arasında dış borç faizleri dışında pozitif bakiye vermiş yani borçların bir kısmı cepten ödenmiş ve yurt dışına net kaynak transferi yapılır hale gelmiştir. İhracat rakamları oldukça artmış neredeyse ikiye katlamıştır. Bu olumlu göstergelerin yanında ekonomide dengesizlikler artarak krizin patlak vermesine sebep olmuş, ekonomide temel yapısal ve finansal sıkıntılar zamanla katlanarak artmış, devletin iç borç stoku/GSMH oranı 15.3 iken, 1986-1987 yıllarına gelindiğinde bu oran %21'e fırlamıştır. 1988 yılında TL'nin 1981'e göre yaklaşık %40 oranında reel değer yitirmesi sonucunda yapılan reel devalüasyonlar ile ihracatın arttırılması hedeflenmiştir. Devaülasyonlar, dolaylı olarak para arzını artırırken aynı zamanda doğrudan dış ticaret mallarının iç fiyatlarını artırdığı için enflasyona sebep olmuştur. İhracatı arttırmak hedefi, desteklere rağmen istenilen seviyenin altında kalmış, ihracatta vergi iadesi uygulamasını sonlandırılmak zorunda kalınması, sabit sermaye yatırımlarının ihracat artışı için tarım, imalat gibi alt kesimlere yönelmesi, komşu ülkelerdeki pazarların daralması gibi sebepler yüzünden istenilen düzeye yükselememiştir. Serbestleşme dönemi uygulamaları, üretim yapısını temelde tahrip ederek, ciddi yozlaşmaya sebep olmuştur. Türkiye'de uygulanan liberal politikalar işsizliği artırma pahasına üretimi tahrip etmekte, sistem işveren kesimlerin hoş görülüp kollanmasına işçiler, tarım üreticileri-çiftçilerin ise gelirlerinin azalıp tükenmesine sebep olacak şekilde çalışmıştır. Ülkenin dış borçları

ve profili kötü durumda olup dış borç stoku 1987 sonunda 2 katına çıkmış, borçların vade yapısı da sıkıntılı durumdaydı bu göstergeler, 1978'de ki gibi bir krize gidildiğinin sinyalinin vermiştir. Öte yandan, ticari bankaların döviz açığı büyümüş, enflasyon hızla artmıştır (Kazgan, 2009, s.137-144).

Finansal dengesizliklere sebep olan politikalar, 1988-1989 yıllarında durgunluk içinde enflasyonu hazırlamıştır. Şubat 1988 kararları ile alınan önlemlerin amacı; Türk Lirası'na olan talebi arttırmak, ihracatı yeniden canlandırıp ivme kazandırmak, ithalatın frenlenmesini sağlamak, kamu harcamalarını azaltmak, ekonomideki durgunluğa çare olmaktır. Ekonomideki yapısal bozuklukların üzerine gidilip önlemler alınamamış, bu politika önlemler sadece mali piyasalara ilişkin olmuştur. Bütçe-kamu kesimi dengesizliklerini gidermek yani kamu açıklarını kapatmak için yatırımların azaltılması tedbirleri, özel sektörün üretim ve yatırım kararlarını da olumsuz yönde etkilemiş, faizlerin yükselmesiyle birlikte finansal maliyetlerin artması sonucunda üretim yavaşlamıştır (Çoban, 2014, s.112). 1980li yılların sonlarına doğru Türkiye ekonomisinin dış borçlarının ve bankaların döviz açığının artması fakat kapasitesini artıramaması, kısa ömürlü sermaye stokunun yetersiz kalması gibi nedenlerle kısa vadeli sermaye ithali günü kurtaracak nitelikte bir çözüm olarak kalabilmiştir, Türkiye ekonomisi, konvertibiliteye geçişle finans kapitalinin himayesiyle bağlantılı sorunların odağı haline gelmiştir. 1987 yılından 1999 yılına kadar terör örgütüyle yapılan mücadele bütçeye büyük yükler getirmiştir.

1980-1990 yılları arasındaki gelişmeleri özetlersek; 1980 sonrası Türkiye iktisadi politikaları dünya ekonomisiyle bütünleşip piyasa ekonomisi şartlarına göre yeniden yapılanmayı amaçlayan strateji izlemiştir. İhracata dayalı, dışa yönelik sanayileşme modeli politikaları uygulanmaya başlanmış sanayi sektöründeki yapısal değişim, imalat sanayi üretiminin içinde ara ve yatırım mallarının arttırılmasıyla sağlanmaya çalışılmış, teşvik amacıyla yabancı sermaye teşvikleri arttırılmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından sonra sanayi sektöründe, alt yapı yatırımları hızlandırılmış ve kaynak ihtiyacını karşılayabilmek için 'yap işlet devret' modeli oluşturulmuştur. 24 Ocak 1980 Kararları sonrasında serbest piyasa, pazar ekonomisine geçiş ve dünya finans sistemi ile bütünleşme çabalarının, bankacılık sektöründe dışa açılma ve etkinliğini artırma yönünde eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Finansal serbestleşme, reform niteliğinde değişiklikler ile bankacılık sektörünün gelişmesini sağlamış,

bankacılık sektöründe rekabeti arttırmıştır. 1982’de sürekli yüksek faiz ile borçlanma sonucu Bankerler Krizi patlak vermiştir. 1980 yılından sonra Türkiye, dış ticaret rejiminde önemli dönüşümler yaşamış olup ihracata dayalı sanayileşme stratejisini benimsemiştir. Ekonominin liberalleşmesi sonucunda dış ticaret hacminin milli gelir içindeki payı artmış, ihracatın artması, yabancı sermaye girişim artması, fiyat sisteminin piyasaca belirlenmesi (piyasa ekonomisine geçilmesi), faizlerin serbest bırakılmasıyla değişim dönüşümler yaşanmıştır. Dış ticareti artırmak için çeşitli teşvikler verilmiş, 1987 yılında Eximbank kurulmuştur. Ekonominin libere edilmesi, dışa açık sanayileşme modelinin benimsenmesiyle dış ticaret hacmi artarak dış ticaret yapısında değişiklik meydana gelmiş ve ihracatta İmalat Sanayinin payı hızlı artış göstermiştir. Ticareti geliştirmek amacıyla ilk Serbest Bölge Kanunu 1985 yılında kabul edilip ilk serbest bölge 1987 yılında kurulmuştur. Türkiye 1980 yılından sonra dışa açılma sürecini teşvik için ekonomik büyümeyi arttırmak için yabancı sermaye yatırımlarına daha fazla önem vermiştir. Ekonomik gelişmeyi arttırarak, ülkeye döviz kazandırmak, sermaye açığını kapamak, kalkınmayı ve refahı arttırmak büyümeye destek olmak amacıyla Türkiye ekonomisi yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymuştur. 1981-1990 yıllarında yüksek kamu açıklarının ve kısa vadeli sermaye girişiyle destekleme iç talep (reel üretimden çok tüketim kaynaklı büyüme) ile ekonomik büyüme desteklenerek yıllık %5,2 olarak gerçekleşmiştir.

1980-1990 yıllarını kapsayan 10 yıllık zaman diliminde, 1980 yılında alınan liberalleşme kararlarının ekonomik yapıda nasıl yapısal değişime sebep olduğu görülmüştür. İhracatın yapısının temellendirilmesine (miktar vb.) rağmen ithalat ve ihracat artmış, dış ticaret hacmi büyümüş, sanayi sektörünün milli gelirdeki ve ihracattaki payı artmıştır. Kararlar uzun dönemde rekabet ortamına uyum sağlamayı rekabet gücünün artırılmasını öngörmüş fakat başarı sağlanamamıştır. 1980’li yıllarda dünyadaki değişime Türkiye’nin de eşlik etmesiyle Türk ekonomisinin ,küresel serbest piyasa rekabet ortamında uzun vadede iktisadi yapısal sorunlar oluşmuştur (Fırat, 2006, s.165-166).

2.3.2. 1990'lı Yıllar: Mal ve Sermaye Hareketlerinde Tam Serbestleşme, TL'nin Konvertibilitesi, Uluslararası Anlaşmalar ve Krizler

1988-1989 kriziyle başlayan süreç, 1991 kriziyle devam edip bir o kadar daha şiddetli olan 1994 kriziyle biten dört yıllık sürecin başlangıcı, hazırlığı olmuştur (Kazgan, 2009, s.148). 1990'lı yılların başları önemli tarihsel ve ekonomik olayların başlangıcını oluşturmaktaydı; Türkiye 1989 krizini atlatamamışken, Berlin Duvarı yıkılıp Doğu Bloğu parçalanmış, sosyalist düzenin yapıtaşından SSCB 1991 yılında yıkılmış, dünya iki kutuplu düzenden tek kutuplu Kapitalist düzene geçmiştir. Sosyalist süzenin yıkılmasıyla dönüşüm gerçekleşmiş ekonomik düzen yerini 'vahşi kapitalizm'e bırakmıştır. Türkiye de AB'nin kendi içinde birleşmesiyle gücü perçinleşen ekonomik düzende var olma adına, adapte olabilmek için yeni bir sayfa açıp dönüşümler yapmıştır.

Türkiye 1989 krizi sonrası enflasyonu kontrol altında tutabilmek için ilk kez 1990 yılında parasal hedefleme rejimine geçmiştir. TCMB, uygulanan stratejiyle ilan edilen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığına bakmıştır. 1991 Körfez krizi sebebiyle gerçekleşememiş, parasal hedef tutarını enflasyon yükseltmiş, 1992 yılında ise Kamu harcama artışlarının engellenememesi enflasyon artışının önlenememesine sebep olmuştur.

Türkiye 1989 krizinin etkilerindeyken, ABD'nin Irak' a karşı başlatmış olduğu 1991 Körfez Krizi, Türkiye dahil olmak üzere komşu ülkeleri de kriz altına sokmuştur. Savaş zamanı, turizm sektöründe çöküş meydana gelmiş, ihracat düşmüş, petrol fiyatları petrol hattının kapatılmasıyla yükselmiş, dolar kuru artış göstermiş, büyüme düşerek %3 düzeyinde gerçekleşmiş, Türkiye ekonomisi hiç beklemediği ekonomik dar boğazın içine düşmüştür. 1987-2001 döneminde yaşanan krizlerden olan 1991 krizi, daha çok dış kaynaklı kriz olup Türkiye'den kısa sürede sıcak para (spekülatif para) çıkışı nedeniyle TL değer kaybederken, faizler yükselmiş ekonomik durgunluk meydana gelerek kriz yaşanmıştır. Türkiye, 1990'lı yılların başından itibaren tüketime, ithalata dayalı büyüme modeli benimsemiş, 1993 yılına gelindiğinde ekonomi yüksek düzeyde cari açık vermiştir. Dış ticaret açığı ve kısa vadeli sermaye hareketleriyle belirlenen döviz kurları belirsizliği, mali piyasalarda dengesizliklere yol açıp dalgalanmalara sebep olmuştur (Çoban, 2014, s.117-118).

1993 yılı sonlarından itibaren dış ticaret açığıyla birlikte dış borç miktarının da artmasıyla mali piyasalardaki dengesizlikler, ekonomik istikrarsızlıklar, döviz kuru belirsizlikleri, kamuda yapılandırma yapılamaması gibi nedenlerden dolayı 5 Nisan 1994 Kararları alınmak zorunda kalınmıştır. Türkiye ekonomisinde yaşanan 1994 krizi, 1991 krizinin aksine daha çok iç nedenlerden kaynaklanmıştır. Türkiye kamu kesimi açıklarını azaltmak için bütçe dengesi kurup daha az borçlanmak yerine olumsuz sonuç veren açıkları fazla para basarak finanse etme yönetimini benimsemiştir. Bu süreçte dengelerin sürdürülemeyeceği endişesiyle ülkeden büyük miktarda sermaye çıkışı olmuş; 1994 yılının ilk aylarında TL dolar karşısında 15 bin liradan 40 bin liraya fırlamış, faizler hızla yükselmiş, bankalara olan güven sarsılarak mevduat sahipleri paralarını çekmek için bankalara hücum etmişlerdir. Bu durum ancak devlet güvencesiyle engellenebilirdi ancak bu durum devlete yük olmuş, durum suistimal edilmiştir (Pamuk, 2012, s.232).

Finans kesiminin ardından reel kesimde darbe yemiş, enflasyon rekor kırıp %100'ü aşmıştır. Hükümet, para arzını artırıp talebi kamçılıyarak reel sektörü krizden çıkarmaya yönelik hamleler yapmış ve üretim düşüşünün sınırlı olmasını sağlamıştır. 1994 yılında yapılan düzenlemelerle birlikte 'Özelleştirme Kanunu', mal ve hizmet piyasası rekabeti kurallarını belirlemek için ise 'Rekabetin Korunması Hakkında Kanun' düzenlenmiş, devlet eski görevini terk edip gözetleyici unsur olarak konumlandırılmıştır. 1994 İstikrar Programı çerçevesinde; bütçe dengesizliklerinde kamu kesiminin ücret ve maaşları çıpa olarak görülmüş bu kapsamda tarım sübvansiyonları kaldırılmış, personel alımları durdurulmuştur. Program için gerekli dış kaynak girişinin sağlanamaması ile program uygulanamamış; tasarruf kapsamında olan tedbirler gerçekleştirilememiş, kamunun gelir-gider dengesizlikleri iyileştirilememiştir.

GATT Uruguay Round Anlaşması ile tarım ürünlerinin ilk kez serbestleşmesi kısıtlı düzeylerde de olsa geçerli olacaktır. Mal hareketlerindeki serbestleşme uluslararası anlaşmalarla ortaya çıkmıştır. Kaynak olan anlaşmalar, 1992 yılından sonra Türkiye'nin dış ticaretine yön veren gelişmelerle oluşturulan anlaşmalar olup bu anlaşmalar; GATT-Uruguay Roundu sonrasında kurulan DTÖ ye üyelik sürecinde imzalanan ve GB kapsamında anlaşmalardır (Kazgan, 2009, s.157).

1963 yılında Türkiye ile AET arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile GB yoluna gidilmesi yönünde karar alınmış 1996 yılına gelindiğinde sürece başlanmıştır. Gümrük Birliği anlaşması ile Türkiye, “AB ve EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Topluluğu) ülkeleri menşeli mallardan alınan tüm vergileri ve uygulanan tüm kısıtlamaları iptal etmeyi ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tariflerini uygulamayı kabul etmiştir. 1 Ocak 2001 itibariyle ise üçüncü ülkelere ithal edilen bu mallara uygulanan ithalat vergisi oranları, AB’nin üçüncü ülkeler için öngördüğü ortak gümrük vergisi oranı düzeyine indirilmiştir” (Çoban, 2014, s.121-122).

GB anlaşması ile Türkiye, AB ve EFTA ülkeleri menşeli mallardan alınan tüm vergileri ve uygulanan tüm kısıtlamaları iptal etmeyi kabul ederek, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerini kullanmayı taahhüt etmiş ve uygulamıştır. Anlaşma kapsamında kademeli olarak vergi oranı sıfırlanmış, üçüncü ülkelere gelen ithalat malları için vergiler indirilmiş bazı özel mallarda ise kademeli olarak azaltılmıştır. Türkiye’nin dış ticaretine yol veren diğer bir gelişme GATT-Uruguay görüşmeleri ile kurulması kararlaştırılan DTÖ’nün oluşturulmasıdır. Türkiye, bu kapsamda görülen görüşmeler sırasında hizmetler, tarım, fikri-sınai mülkiyet hakları, tekstil vs. konuları kapsayan anlaşmalarla yapılan düzenlemeleri kabul etmiştir. Her iki anlaşma sonucunda oluşan gelişmeler ile ihracat, ithalat, dış ticaret hacmi gibi ticari göstergeler değişim göstermiştir. GB ve GATT anlaşmaları öncesi Türkiye’nin; sanayi sektörünün rekabet edemez durumu, ekonominin istikrarsızlığı, enflasyonunun yüksek düzeylerde seyretmesi, sermaye sorunu ve sanayinin üretken teknolojiye eğilememiş olması önemli sorun teşkil etmiştir. GB ve DTÖ anlaşmaları kapsamında uygulanan politikalarla, verimlilik ve üretim artmış, ticaretin liberalleşmesiyle imalat sanayi başta olmak üzere sanayi ürünleri için yoğun rekabet ortamı oluşmuştur (Türker, 2006, s.114).

Uygulanan politikalar ışığında dış ticaret açığı hızla artmıştır. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra imalat sanayinde artış devam etmiş, 1997 Doğu Asya Krizi, 1998 Rusya krizi ve 1999 Küresel krizin ekonomik etkileri ve sonuçları üretimi derinden sarsıp yavaşlatmıştır (Tanrıseven, 2007, s.82).

Türkiye ekonomisi 1997 yılı Doğu Asya krizini büyük miktar sıcak para çıkışı olmadan atlatabilmiş fakat 1998 Rusya’nın dış borçlarını ödeyemeyeceğini ilan

etmesiyle oluşan krizi atlatabilmiştir. Yabancı yatırımcılar ekonominin kötü durumuna güvenmeyerek mali sistemden kısa sürede yüklü miktarda para çıkışı yapmış, sistem darbe yemiş ve faizler tavan yapmıştır. Bu kriz daha çok dış kaynaklı olup mali kesimin yanında reel kesimde bu olumsuzluklardan nasibini almıştır (Pamuk, 2012, s.282).

Özetle; Türkiye ekonomisinde 1998 yılına kadar büyüme istikrarlı olarak sürmüştü ancak dünya ekonomik krizlerinden yani 1997 Asya, 1998 Rusya krizinden ve yurt içindeki siyasi istikrarsızlıktan dolayı büyüme yavaşlamıştır (Çoban, 2014, s.122).

1990'lı yılların istikrarsız ekonomi politikaları ışığında gerçekleşen, artan sermaye girişi ve çıkışları ile belirlenen dengesiz, dalgalı büyüme ekonomik göstergeleri toplumsal refahı olumsuz etkilemiştir. 1997-1998 yılında GSMH ve kişi başına düşen gelir doruktaydı fakat enflasyonun hızla artması, iç ve dış borçların GSMH' da ki büyüyen payı, gelir düzeyindeki adaletsizlikler, faiz ödemelerinin devlet bütçesindeki ağır kambur olmasına kadar belirgin düzeyde olan olumsuz birikimler 2000'li yıllara kriz olarak taşınmıştır. 1999 yılında oluşan krizde iç, dış etkenler rol oynamıştır. Ticaret ve sanayileşmenin yoğun olduğu bölge olan Marmara Bölgesinde yaşanan deprem, toplumsal ve ekonomik olarak büyük yıkımına yol açmış, bir başka etki yaşanan 1996, 1997 krizi sonrası 'yüksek piyasalardan' kaçan paraların Türkiye'yi de terk etmesi ve buna ekonomik bunalımlardan dolayı ihracatın gerilemesi eklenmiştir. İhracatta gelişme sürerken Abdullah Öcalan'ın yakalandığı bu dönemde turizm gelirlerinde Avrupa'nın yönlendirilmesiyle düşüş olmuştur tüm bu olumsuz durumlar ekonomiyi sarsarken kamu harcamaları artmış, makro – mikro dengesizliklerle sürdürülemez bir hal almıştır (Kazgan, 2009, s.410).

TCMB' nin 1998 parasal hedefleme programından oluşan küresel ekonomik krizler nedeniyle başarı sağlamamış, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ile ekonomi, yıkıcı etkiyle karşılaşmış, ekonomik göstergeler oldukça kötü duruma gelmiştir. Bu durumda 1998 yılında IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması'nın izlemeden öteye finans destekli anlaşmaya dönüştürülmesi hususunda anlaşma sağlanmış yapısal ekonomik sorunları çözüp dengeleri sağlamak adına 1999 yılında IMF ile stand-by anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan stand-by anlaşması ile 3 aylık enflasyonu düşürme programı ortaya konulmuş, 17. Stand-by anlaşması 2000-2002

yıllarını kapsayan 3 yıllık bir anlaşma olup politika ve stratejiler belirlenirken IMF tarafından politik mali izleme yapılmıştır. Bu politikalar 2001 yılında yaşanan büyük çöküş krizinin sorumluları olmuştur. Program kapsamında Türkiye IMF'den 4 milyar dolar kredi alarak taahhütleri olan; hedeflenen ekonomik mali göstergelere ulaşma, özelleştirme hedeflerini gerçekleştirme, enflasyonun tek haneli rakama düşürülmesi, döviz fiyatındaki artışın beklenen fiyat artışından altta tutulup enflasyonla mücadele edilmesi, AB'ye uyum konusunda sürece devam etmek gibi uygulamaları hayata geçirmesi gerekmiştir (Çoban, 2014, s.123-124).

Mali disiplinde az da olsa olumlu seyir, iyileşme görülse de 1999'da kurulan Ecevit Başkanlığındaki koalisyon hükümeti siyasal istikrarsızlığın önüne geçememiş, taahhütleri gerçekleştirememiştir. Bankacılık sektörü siyasal istikrarsızlıktan nasibini almış, ekonomik, siyasal istikrarsızlık karşısında sektör ağır sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen radikal bir önlem alınamamış, IMF sabit kur ısrarını, alacaklarını garantiye alma hususunda baskı olarak öne sürerek krizi kaçınılmaz hale getirmiştir. 2000 yılının ilk yarısı olumlu gözükse de ikinci yarı olumsuz seyretmiş ve yaşanan ufak kriz sonrası IMF desteği alınmıştır fakat bu işe yaramamış, 2001 yılında büyük ağır bir kriz patlak vermiştir. Sermaye çıkışının 20 milyar dolar gibi büyük rakamlara ulaşması ile hükümet sabit kur uygulaması ısrarını bozmuş, döviz kurlarını dalgalanmaya bırakmış ve TL önde gelen paralar karşısında yere çakılmış, değerini yarı yarıya kaybetmiştir (Pamuk, 2012, s. 283). Bu dönemde dış ticaret de ekonomik ve siyasal istikrarsızlıktan nasiplenmiş, 1999 yılında yaşanan küresel krizlerin etkisi ve Büyük Marmara depreminin etkisiyle ihracat olumsuz etkilenmiş, 1989 yılından beri artış gösteren ihracat 1999 yılında gerilemiştir (Türker, 2006, s.116-117).

2000 yılında Ekonomik Programın başlamasıyla yönlendirilmiş sabit kur politikalarının olumsuz etkisi, enflasyonun etkisi ve iç talebin fazla olması ihracat artışını azaltmıştır. Sadece bankacılık kesimi etkilenmemiş diğer kent ekonomisi kesimi de etkilenmiş, üretim düşüşü ve istihdam sorunları yaşanmıştır.

Türkiye için 1987-2001 yılları, siyasal ve iktisadi istikrarsızlıkların süre geldiği yıllar olmuştur. Türkiye kısa süreli sık sık değişen koalisyon hükümetlerince yönetilmiş kısa vadeli siyasal hedefler için mali disiplinden vazgeçilmiştir. Kamu maliyesinin

dengesini sağlamaştırmadan sermaye hareketleri serbest bırakmış, ekonomi iç –dış iktisadi krizlere açık ve kırılğan hale gelmiştir. Makro dengesizliklerin çözümü hedeflenip halledilmesi gerekirken bütçe dengesizlikleri zamana yayılmış, kaygan olan siyasi ve iktisadi zeminde dalgalanmalar şiddetlenmiş ve hiçbir koalisyonun kalıcı çözüm bulamamasıyla büyüyen ve ağırlaşan sorunlar nedeniyle krizler meydana gelmiştir. Krizlerin derinleşmesiyle 90’lı yılların koalisyon hükümetlerini oluşturan partiler halk tarafından ekonomik bunalımdan sorumlu tutulmuştur, 2002 yılında yapılan seçimlerde fatura 90’lı yılların siyasi partilerine kesilmiş tümü parlamento dışı kalarak cezalandırılmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi bu fırsatı değerlendirip seçimi kazanarak 1980’lerin sonundan sonra ilk, tek başına iktidar olan hükümet kurulmuştur (Pamuk, 2012, s.276-283).

1990’lı yılları özetlersek; 1980’den sonra iktisadi faaliyetlerle özelleştirme çalışmaları ağırlıklı olarak sanayi sektöründe yapılmıştır. GB ve GATT gibi anlaşmalar ve 2000’li yıllarla değişen mevzuatta yabancı sermaye girişi ve rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir. Uyuşmazlık çözümlemesi için ‘uluslararası tahkim’ yolunun önünün açılması gibi anayasal ve mevzuat değişiklikleri ile yabancı sermaye girişinin önündeki tıkanıklık açılmıştır. 1997 Asya, 1998 Rusya krizlerinden ve 2000’li yılların başında yaşanan 2000-2001 kriziyle sanayi üretimi olumsuz etkilenmiş ve kapasite kullanımı daralmıştır. Bankacılık-Finans sektörü 1990’ların dış ticaret açığı ve döviz kuru dalgalanmaları gibi olumsuz gelişmelerden oldukça etkilenmiş, kamu kesiminin artan harcamaları ve bunun karşılığı borçlanmaları için bankaları bu konuda finansman olarak kullanılması bankaları riskli hale getirmiştir. 1990-1994 finansal krizleri patlak vermiş olup döviz ve faiz oranlarındaki olumsuz tablo sektörü derinden etkilemiştir. Kamu kesiminin denetimden uzak olması, sermaye yetersizliği, bankaların kamunun mali yükümlülüğü üstlenmesi daha doğrusu yükümlülüğün bankalara yükletilmesi gibi nedenlerle bankaların mali durumu bozulmuş, yüksek faiz ve kur riski taşımışlardır. Güven kırıklığı, likitide sıkışıklığı ve döviz talebinin patlak vermesi gibi nedenler sektörü 2000, 2001 finansal krizlere açık hale getirmiştir. Türkiye ekonomisi 1990’lı yıllarda uluslararası finansal sermaye girişlerine sahne olmuş, ekonomik büyüme sermaye girişine dayandırılmıştır. Kısa vadeli sermaye girişi teşvik edilmiş buna faiz oranlarının yükselmesi sebep olmuştur uzun vadede büyümeye katkı olmamış geçici olarak

açıklar finanse edilmiştir. Kısa vadeli sermaye giriş çıkışı finansal krizlere zemin hazırlamıştır. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları kısa, kolay ve fazla getiri olan hizmetler sektörüne yönelmiştir. Türkiye hükümetleri de hızlı ekonomik büyümeyi sağlayacak yabancı sermayeyi ülkeye teşvik düzenlemeler yapmışlardır (Çoban, 2014, s.181-191).

2.3.3. 2000'li yıllarda Türkiye Ekonomisi

2000'li yıllara gelene kadar Türkiye ekonomisi büyük dönüşümler yaşamıştır. Türkiye ekonomisi, serbestleşme iktisadi politikalarına 24 Ocak 1980 Programı ile başlayıp adım adım ekonomisini liberalleştirmiştir. Bu süreçte ithalat rejimi kotaların, miktar kısıtlamalarının kaldırılması, gümrük tarifelerinin indirilmesi gibi politikalarla serbestleşmiştir. Sermaye piyasası aşama aşama serbestleşmiş, yabancı sermaye girişi kolaylaştırılmış, döviz rejimi liberalleşmiş, piyasa mekanizmasına geçilerek fiyat kontrolü minimum düzeyde tutulmuş, mali piyasa büyük ölçüde serbestleşip, gelişmiştir. Dış ticaret hacmi ithalatın liberalleşmesi, ihracatın teşviki ile artmıştır. 2000'li yılların başlarına gelene kadar liberalleşme yolunda Türkiye ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde çok fazla olumsuzluk görülmüş, bu göstergeler de krizleri beraberinde getirmiştir. 24 Ocak Kararlarıyla başlayan süreçte Türkiye ihracata dayalı ekonomi modelini kurup karşılaştırmalı üstünlüklerini yenilemiş; tekstili, hafif sanayiye, inşaatı lokomotif sektörler olarak belirlemiştir. 1983'e kadar ekonomide bazı göstergeler olumlu seyretmeye başlamış bunun dışında yeterli büyüme sağlanamamış, dış borç büyümüş, bütçe açıkları ilk yıllarda düşmesine rağmen kamu açıkları yükselmiştir. 1980 kararlarıyla ekonomide yapısal değişim ve istikrar sağlanamamıştır (Karluk, 2014, s.523).

Sonuç olarak 1988 yılında ekonomik krize girilmiş, 4 Şubat 1988 istikrar kararları alınmıştır. 1990 yılında Körfez Krizinin patlak vermesi ile petrol fiyatlarının fırlaması ve 1991 erken seçimlerin yapılması para politikalarının gevşemesine sebep olmuş var olan kamu harcamaları dengesizlikleri yapılan politikalarla artmış, 1991 krizine sebep olmuştur. 1991 krizinden sonra erken seçimle giderlerin karşılanması ile TCMB baskıyı arttırarak iktisadi dengesizliklere neden olmuş döviz kur ve faizlerin yükselmesine zemin hazırlanmıştır. Kamunun dengesiz bütçe harcamalarının üstüne Güneydoğu da PKK ile mücadele için yapılan askeri

harcamalar da eklenince bütçe dengesini sarsmıştır. Döviz kuru ile faiz dengesini sağlayan politikalar başarılı bir şekilde uygulanarak bütçe açıkları için finansman sağlanmıştır. Bir süre sonra faizler düşürülmeye çalışılırken faiz oranı kur dengesi bozulmuş, kredi kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürülmesiyle ülkeden büyük miktar sıcak para çıkışı olmuş buda krizi meydana getirilmiştir. Kısa vadede ülkedeki istikrarsızlığa sebepleri olan ekonomik sorunları ve uzun vade de bu kısa vadeli sorunlara neden olan yapısal bozuklukları çözmeye yönelik kararlar alınmıştır (Karaca, 2014, s.66). 1990 yılı dalgalı döviz kuruna geçilmesi ile oluşan spekülasyon sıcak para hareketleri sonucu 1994 yılında kriz patlak vermiş, 5 Nisan 1994 kararlarının alınmasını sağlamıştır (Gül ve Ekinci, 2006, s.166). 1994 krizinden sonra alınan kararlar, Türkiye ekonomisinin yapısal düzenini değiştirmemiş ekonominin dengesiz ve istikrarsız yapısıyla enflasyon düşürülemediğine buna rağmen %7 gibi hızla büyüme sağlamıştır. 5 Nisan Kararlarının başarısızlığından sonra TCMB, 1995 yılından itibaren para politikası operasyonu yapmış bununla amaç enflasyonla mücadele ederken para arzını kontrol altına tutmaktır. Para arzının kontrolü sağlanarak reel ekonomide de istikrar sağlanmaya çalışılmış ama para arzının kontrolü için harcamaları azaltıp, yatırımların azalması, işsizlik artması gibi sebeplerle reel ekonominin istikrarı oluşmamıştır özetle ekonomide büyüme olmadan gelişme olamamıştır. Talebi kısarken ortaya çıkan olumsuzluğu ortadan kaldırmak için kur ayarlaması yapıp kısa sürede ihracat arttırmaya çalışılmıştır. 1991 krizinden sonra Türkiye ekonomisi 1997 Güneydoğu Asya krizi ve 1998 Rusya kriziyle birlikte küreselleşen dünyadaki ekonomik krizlerden etkilenmiştir. Rusya'da oluşan ekonomik istikrarsızlık sonrasında Türkiye'de İMKB büyük oranda düşüş yaşamış bu süreçte Türkiye'yi 6 milyar dolar civarında sıcak para terk etmiştir. TCMB duruma müdahale ederek TL likitidesini piyasaya verirken bir yandan da kurlarda anormallik yaratmayacak döviz alımlarını kolaylaştırılmıştır. Kısa sürede Başbakan Mesut Yılmaz hükümeti olaya el koymuş ve kararlar alınmıştır. Reel krizin ağırlaşması ve Türkiye'de seçim ortamına girilmesiyle lokomotif sektörler; otomotiv ve tekstil sektörleri büyük sıkıntılar yaşamıştır bu konuda acil olarak 'Ekonomik Krize Çözüm Paketi' adı altında önlemler paketi 11 Aralık 1998 tarihinde uygulamaya konulmuştur.

2.3.3.1. 2000-2001 Krizleri ve Reformlar

Türkiye ekonomisinin mevcut sorunlarına 1998 krizinin etkileri de eklenince sorunlar ekonomiyi çıkmaza itmiştir. IMF ile görüşmeler yapılarak ilk olarak Haziran 1998’de Yakın İzleme Anlaşması imzalanmış sonrasında ise Aralık 1999’da IMF ile 17.stand-by anlaşması imzalanmıştır (Şahin, 2014, s.241). Siyasal istikrarsızlık ve olumsuz ekonomik göstergelerin bulunduğu 2000 yılında Türkiye’ye giren dış kaynağın tümü borçlanma şeklinde olmuş, dış kaynak girişi – borçlanma dengesinin oluşturulması uygulanan kur politikası ve programların etkinliğe bağlı olup bu yönde denge sağlanamamıştır. Bunun sonucunda bu giriş Kasım 2000 krizindeki gibi yerli paranın değerinin artmasına, enflasyonun tırmanışının engellenememesine, para ve talep genişlemesi gibi olumsuz göstergelerin oluşmasına neden olmuştur. Özetle; Kriz öncesi göstergeler Türkiye’nin borçlanarak ithalat yaptığı, zamanla ödeme gücünün azaldığı şeklinde yorumlanmıştır. Kasım 2000 krizinde dövize yoğun talepte bulunulması sonucunda, faiz oranlarının önemli ölçüde yükseltilmesi uygulaması ve en önemlisi IMF ile anlaşılıp ek rezerv sağlanması ile kriz durdurulabilmiştir. Yüksek faiz uygulaması sonucunda kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)’ na devredilen bankaların borçlanma ihtiyacının fazlaşmasıyla mali dengeler oldukça bozulmuş eski gücü ve güveni kazanmak adına politikalar paketi koyulması kararlaştırılmıştır.

Türkiye yakın zamanda ki en büyük krizlerini Kasım 2000 ve Şubat 2001 de yaşamış, bu tip krizler mali nitelikli olup para piyasasına faiz ve kur artışı olarak yansımıştır. Kasım 2000 krizi, döviz ve TL’ye talebin artması ve likitide ihtiyacından doğan ataklardan oluşan döviz talebini karşılanamaması sonucunda oluşan faiz ve kur yükselmesinden çıkmıştır. Artan likitide talebi IMF tarafından karşılanınca faiz ve kur artışının önüne geçilmiş, krizin derinleşmesi engellenmiştir. 2001 Şubat krizi, Kasım 2000 krizinin devamı olarak görülmüş ve derinleşmemiş olan 2000 Kasım krizinin yüzeye çıkmasıyla patlak vermiştir. 2001 krizi ekonomik olan Kasım 2000 krizine göre daha fazla zarar getirmiş, sarsıcı etki yaratmıştır. Kasım 2000 krizinin atlatılmış olduğu düşünülürken Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasındaki bir anlaşmazlık (anayasa krizi tartışması) sonucu spekülasyon hareketi tekrar gündeme gelmiş ve kriz patlak vermiştir, bu tartışmanın ekonomiye kriz olarak yansımalarının sebebi ekonominin siyasi iktidara bağlı olması, ekonomiyi siyasilerin davranışlarının

yönlendirmiş olmasıdır (Karluk, 2014, s.548-549). 2000 Kasım krizi sonrasında faiz riski, 2001 Şubat krizi sonrasında ise faiz riskinin yanına kur riski de eklenmiş bankacılık sektörü sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Zayıf sermaye sahibi olan sektör aşırı risklere açık olunca zarar elde etmiş krizle birlikte meydana gelen sıkıntılarla işlerliğini kaybetmiştir. Yaşanan krizle reel sektör sarsılmış bankacılık sektörünün işlerliğini kaybetmesiyle kredi riskinin artması kaçınılmaz hale gelmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003, s.66). Şubat 2001 ekonomik krizinde; kriz, likitide sıkıntısı nedeniyle önce faiz sonrasında ise döviz kurunun (devalüasyon beklentileriyle) hızlı bir biçimde fırlaması ve bunların sonucunda yabancıların borsayı terk etmeleriyle İMKB endeksinin düşerek maksimum noktaya ulaşmasıyla oluşmuştur. Hükümet bu duruma müdahale ederek tüm döviz kurunu satışa çıkarmış olsa da çare olamayacağını görerek Temmuz 2001’de döviz kurunu dalgalanmaya bırakmıştır. Net Dış Kaynak (NDK) % 50 yi bir hafta gibi kısa bir sürede geçince hükümet yeni program hazırlığına başlamıştır. İki kriz sonrasında enflasyonu düşürme programı kesintiye uğramış krizin aşılması amacıyla Dünya Bankasındaki görevinden ayrılıp Türkiye’ye Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olarak gelen Kemal Derviş, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını (GEGP) açıklamıştır. IMF ile anlaşılıp 18.stand-by anlaşması ile GEGP kabul edilmiş, program desteklenerek kapsamlı reform, yapılanma öngörülmüştür (Şahin, 2014, s.248-249). GEGP kapsamında 3 temel sorunu çözmek adına 3 temel hedef belirlenmiştir. Birincisi, ekonominin en önemli sorunlarından, 1990lı yılların krizlerinin arkasında yatan sorunlarından biri olan kamu açığı sorunudur bu kapsamda ekonomiyi kalıcı reformlarla yapılandırarak kamu finansmanını dengelemek amaçlanmıştır. İkinci olarak Türkiye ekonomisinin kronik sorunu; enflasyon olup enflasyonla mücadeleyi artırarak enflasyonu tek hanelere çekerek kronik sorunun çözülmesi planlanmıştır. Üçüncü temel sorun ise istikrarsız büyüme sorunudur bu sorunun reformlarla çözüme kavuşturulmasıyla istihdam, üretim sorunu da çözülmüş olacaktır (Alpaydın ve Tunalı, 2011, s.65).

GEGP; IMF ve Dünya Bankası’nın ek destekleriyle uygulamaya konulmuştur. Programın temel amacı; sabit kur rejimini terkedilmesiyle patlak veren istikrarsızlığı ve güvensizliği ortadan kaldırıp ekonomiyi yapılandırıp canlandırmaktadır. Bu kapsamda 17. Stand-by anlaşmasıyla sürdürülen sabit kur rejimi terkedilerek 2001 yılından itibaren dalgalı kur rejimine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece TCMB

kur hedeflemesi yapılmayacak ve döviz kuru bir para politika aracı olmaktan çıkmış olacak yani arz ve talep kur politikasını belirlemiş olacaktır. Program kapsamında birçok yapısal reform yapılmıştır. Bunlardan bazıları; Bankacılık Kanunu'nun çıkarılarak sektörün yeniden yapılandırılması, Sosyal Sigortalar Kanununun değiştirilerek sosyal güvenlik açıklarının azaltılması ve sosyal güvenlik prim oranlarının yükseltilmesi, vergi reformu yapıp gelirlerin arttırılmasına yönelik düzenlemeler yapılması uluslararası tahkim kanununun çıkartılıp doğrudan yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak, kamu harcamalarının kontrol altına alınıp bu kapsamda istihdam artışına dikkat edip, ücretlerin enflasyonla uyumlu olup artışla belirlenmesi, devletin tarım politikaları kapsamında girdilere verdiği desteklerin kaldırılmasıdır. Yapısal reformlarla kaynakları doğru kullanarak kamu dengesini sağlamak, istikrarlı büyüme yakalamak ve ekonomiyi canlandırarak ekonomik etkinliği arttırmak amaçlanmıştır (Çoban, 2014, s.136-137).

GEGP uygulamaya koyan koalisyon hükümeti gelişen siyasi gelişmeler sonucu erken seçime gitmiş, Kasım 2002'de AKP tek başına iktidara gelmiştir. AKP iktidara geldiğinde IMF ile işbirliğine gidip planı olduğu gibi uygulamış ve stand-by anlaşmasını Şubat 2005'e kadar uzatmıştır (Şahin, 2014, s.265). Planda ilk olarak kurumsal, yapısal reformlar ve düzenlemelerin uygulanması gerektiği, ikinci olarak enflasyonun düşürülmesi için gerekli para ve mali politikaların uygulanmasının gerekliliği irdelenmiştir. Bu kapsamda 2001, 2002 yılları ağırlıklı olarak yapısal düzenleme ve reformlarla geçilmiş, 3 yıl içinde kararlı para ve maliye gelir politikaları uygulamalarıyla istikrar, ekonomik etkinlik, sürdürülebilir borç yönetimi hedeflenmiştir (Çoban, 2014, s.139).

Kriz sonrası GEGP uygulandığı ortamda ki ekonomik ve siyasi mezarlığı devralmış, ekonomik hedefler doğrultusunda 16 Kasım 2002'de Acil Eylem Planı açıklanmıştır. Plan kapsamında 4 ana başlıkta 205 faaliyet bulunmaktadır. Bunlar; kamu yönetimi, ekonomik dönüşüm, demokratikleşme ve hukuk, sosyal politikalar (Şimşek, 2007, s.60-61). GEGP ile esnek kur politikasına geçilerek TCMB bağımsız statüye kavuşmuş ve 'enflasyon hedeflemesi' uygulamasına geçilmiştir. Uygulama olarak bakıldığında Türkiye 2002-2005 yılları arasında faiz oranları aracılığıyla enflasyonu kontrol altına alarak paranın serbest- dalgalı kur rejimine göre dalgalanmasını 'örtük enflasyon hedeflemesini' uygulamıştır (Badurlar, 2009, s.3).

GEGP kapsamında 2004 yılında yani planın 3.yılında enflasyon tek haneye düşmüş; Hükümetin uyguladığı tutarlı, istikrarlı politikalarla ekonomi toparlanmış, enflasyon hedeflenen oranın altında tek haneli rakamlarda gerçekleşmiştir. Plana göre ekonominin krizden çıkması için öncelikli olarak parasal sermayeyi krizden çıkarmak gerekmekte olup reel kesimi canlandırarak refahı artırma politikaları diğer aşamada kalmıştır (Şahin, 2014, s.264).

AKP hükümeti GEGP kapsamında Acil Eylem Planı desteğiyle sorunları çözmek, ekonomide yüksek oranlı büyüme sağlamak ve büyümenin sürdürülebilirliğini özelleştirme benzeri yapısal reformlarla sağlamayı amaçlamış, böylece ekonomiye olan güven arttırılmıştır. Piyasaların denetimi işlerliği adına bağımsız kuruluşlar oluşturulmuş, yapısal reformlar yapılmış ve bu reformlar yasalarla desteklenmiştir. Uygulanan mali disiplinle 2002 yılının ilk çeyreğinden başlayarak yüksek, istikrarlı büyüme sağlanmıştır (Çoban, 2014, s.143). Acil Eylem Planıyla ağırlıklı vergi ve harcama reformları yapılmış, özelleştirme hızlandırılmış, reel sektör yapılandırılıp dış ticarete yönelik tedbirler alınmıştır. Mali disiplin, reformlar ve etkin özelleştirme politikalarıyla bütçe açığının GSYİH payı azalmış, zamanla Maastricht Kriteri'nin (%3) altında kalmıştır. Türkiye ekonomisi, IMF gözetimin de desteğiyle AKP hükümeti tarafından aksatmadan uygulanan planların etkisiyle 2002-2007 yıllarını küresel dünyayla birlikte canlanma dönemi olarak yaşamıştır. AKP hükümeti, 2003-2005 yıllarından önce imzalanan stand-by anlaşmalarını uyum içinde sürdürüp, Mayıs 2005'te IMF ile üç yıllık yeni anlaşma imzalamış bu anlaşma ile istisna olarak ölçütlere uyulmayarak Türkiye'ye 10 milyar dolarlık kredi sağlamıştır. Bu istisnayla yapılan 3 yıllık program 2007 Kasımında yapılacak seçimler için açıkça AKP' ye siyasi destek olarak IMF tarihinde yerini almıştır. Ekonomi 1998-2008 yılları arasında kesintisiz olarak IMF programlarıyla yönetilmiş olup reformlar ve düzenlemeler Dünya Bankası desteklidir (Boratav, 2015, s.195-199).

IMF programlarının kesintisiz uygulanması ve uluslararası piyasalarda mevcut olumlu havanın katkısıyla 2000-2005 yılları arasında ekonomi toparlanmaya başlamıştır. Kamu bütçesi kontrol altında tutulmuştur, doğrudan yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılmasıyla girişler artmış, artan özel kesim yatırımlarıyla istihdam alanı oluşmuştur. Enflasyonun kalıcı tek hanelere düşürülmesi ve milli paranın itibarını artırmak amacıyla TL'den altı sıfır atılmıştır. Örtük enflasyon uygulaması,

2006 yılından itibaren açık enflasyon (enflasyon hedefi belirlemek) değiştirilmiş ve para politikası düzenlemesi yapılmıştır (Badurlar, 2009, s.7).

Özetle; 2000-2005 döneminde Türkiye para politikasıyla enflasyonun düşürülmesine maliye politikasıyla bütçe disiplininin sağlanmasına, faiz dışı fazlanın verilmesiyle kamu borç stokunun azalmasına neden olmuştur. Ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyüme adına reformlar yapılmış; özelleştirme, yatırım, tarım sektörü destekleme, sosyal güvenlik reformları gibi reformlardan oluşmaktadır.

2002-2008 döneminde esnek kur döviz kuru uygulamasıyla iç piyasada ve bankalarda saklı olan dövizin piyasaya çıkarılması ve kısa vadeli sermaye girişiyle ekonomi döviz arzı, bolluğu yaşamış olup nominal döviz kuru yükselmiş, Türkiye'nin uluslararası rekabetine darbe vurmuştur. İhracat bu gelişmelere rağmen yükselmiş, bu yükseliş imalat sanayindeki verimle açıklanmaktadır. Bu da ortaya koymaktadır ki ithalatın finansmanı için ihracata ihtiyaç vardır kısır bir döngü söz konusudur, ihracattaki bu gelişmeler imalat sanayinin dinamizminin göstergesi olmuştur. İhracattaki yükselmeye rağmen ekonominin kırılma noktasının yani ithalatın artışıyla yükselen dış ticaret açığı, cari açık ve dış borçlarda büyük artışlara neden olmuştur. Bu açıklar 2004-2008 yılları arasında çok göze batmamıştır çünkü fazlaca giren sıcak para yabancı kaynak girişiyle finanse edilebilmiştir. 2008 yılındaki krizin doğrudan Türkiye'yi etkilemesinin sebebi küçültülemeyen açığın finansmanını sağlamada zor durumda kalma ticaret hacminin daralması ve işsizliğin fırlamasıdır. Türkiye yüksek derecede sanayi üretimi için ara girdi – hammadde de dışa bağımlıdır. Bu süreçte anlaşılmıştır ki Türkiye ekonomisi dış açık olmadan büyüyemez durumda bulunmaktadır, sürdürülebilir büyüme için dış kaynak ihtiyacı ve borç stoku artarak sürmektedir çünkü ülke yeterli tasarrufa sahip olmamaktadır. Cari açığın büyümesinde etken olan diğer bir unsur; enerji fiyatlarının 2002-2008 döneminde hızla artması olmuştur (Şahin, 2014, s.269-271).

19. stand-by anlaşmasının imzalamasından sonra 2006 yılında büyüme hız kazanmış fakat Mayıs ayına gelindiğinde uluslararası piyasalarda likitide sıkıntısı olmuş bunun sonucunda Türkiye'den büyük sermaye çıkışları olmuş yaşanan bu finansal dalgalanmaya artan petrol fiyatları ve oluşan talep artışlarıyla mal ve hizmet fiyatlarının üzerinde baskı yapılması eklenince Türkiye ekonomisinde enflasyon ve

faiz oranları üstüne baskı oluşmuştur. Büyüme hızı, 2007 yılında performansını düşürmüştü ve 2002 sonrasının en düşük düzeyine inmiştir bunu etkileyen olumsuz faktörler; uluslararası piyasalardaki sıkıntılar, havanın aşırı ısınması sonucu yaşanan kuraklık ve seçimlerin oluşturduğu belirsizliktir (Çoban, 2014, s.147). 1980 sonrasında yapılan değişikliklerle birlikte Türkiye dış ticaretinin, ithalatın yarısından fazlası (%70 civarı) ara malı bağımlılığı, ihracatının ise ağırlıklı miktarını sanayi ürünleri oluşturmakta olup yapısal değişim dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye sanayisinin dışa bağımlılığı dikkat çekmektedir (Kader, 2013, s.51). Dünyayı 2007-2008 yıllarında ciddi olarak etkileyen küresel kriz Türkiye'yi 2008 yılının son çeyreğinden itibaren etkilemiş olup 1991 ve 1996-1997 krizleri gibi dış kaynaklı bir krizdir. 2001 Krizi sonrasında Türkiye ekonomisi yeniden yapılanmaya başlamış, 2002-2007 dönemi olumlu küresel ekonomik havayla birlikte Türkiye için büyüme ivmesi yakaladığı yıllar olmuştur (Aksoy, 2012, s.99). 2001 Krizi ile TL'nin büyük oranda devalüe edilmesi, iç talepte daralma olmasıyla firmalar, kurtuluş yolu olarak ihracatı görüp ihracata yönelmişlerdir. Kriz sonrası dış ticaret hızla artmıştır (Konya, 2012, s.87).

2.3.3.2. 2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisi

Küresel krizin ilk sinyalleri 2006 yılının ikinci yarısına gelmeden konut piyasasındaki bozulmalarla verilmiştir (Berberoğlu, 2011, s.108). ABD mali piyasalarında 2007 yılında yüzeye çıkan ve ABD konut piyasasında meydana gelen bozulmalarla birlikte şiddeti artarak dünyaya yayılan krizin görünürdeki çıkış nedeni; ABD' de bulunan bazı bankaların denetiminin aksak olması yani bankalarda küresel bankacılık kurallarının denetiminin etkin olarak yapılamamış olmasıdır. Bu bankaların aşırı kazanç isteği ile düşük gelirli kişilere (subprime) ipotekli konut kredisi (mortgage) açmaları ve oluşturulan bu varlıkları yani ipotekli konut kredisi alacak senetlerini karşılık olarak gösterip türev finansal araçları üretmeleri piyasalardaki bozukluğu göstermektedir. Düşük gelirli, ödeme gücüne olan kişilere açılan bu krediler en ufak pürüzlü risk ortamında geri dönememe olasılığı olan krediler olup, geri dönüş oranı azaldıkça faizler yükselmiş ve buda ikincil piyasanın fonlanmasında tıkanıklığa sebep olmuştur. Bu kriz 1929 Bunalımdan sonra yaşanan dünyada en büyük finansal kriz olarak görülmekte, neoliberal politikalar sorgulanmaktadır. Krizin görünürdeki çıkış noktasının yanında krizi nedenlerini

incelersek birçok somut gerçek ve gelişen olaylarla krizin tetiklendiği görülmektedir (Şahin, 2014, s.274). Krizin altında yatan en büyük gerçek neden; küreselleşmeyle birlikte uygulanan neoliberal politikalar. Bu politikalar gelir dağılımının dengesini bozmuş, adaletsiz gelir dağılımı ve ABD'nin dolar gücünün yanında uluslararası bağlantı hakimiyetini kullanması tasarruf açığı vermesine sebep olmuştur. Gelir dağılımı adaletsizliği ABD'de özellikle 2000'li yıllarda epeyce artmış, kapitalist sistem piyasalarının etkili aktörleri daha çok kazanma isteklerini dizginleyemeyince yüksek riskli kredileri geliri düşük kesime vererek denetimsiz, kuralsız görünen sistemi de istismar etmişlerdir (Krugman, 2009, s.80-90). Görünürdeki sebep olan türev finansal araçların piyasayı genişletmek için kullanılması ve aşırı kazanç uğruna düşük gelirli kimselere kredi verilmesi sonucunda geri ödemeler tıkanınca sistemin çarpık noktası yani zaafı ortaya çıkmış ve kriz patlak vermiştir. Düşük gelirli insanlarda ev sahibi olmak umuduyla sisteme girip geri ödemelerini yapamayınca evlerine el konulmuş fakat evler paraya çevrilememiş ve likitide sıkıntısı baş göstermiştir. Sonuç olarak bankalar ödemelerini yapamaz hale geldiklerinde iflaslarını istemek zorunda kalmışlardır. Finansal kriz kısa sürede küreselleşmenin etkisiyle Avrupa ülkeleri olmak üzere Japonya vs. ülkelere sıçramış ve 2008'de ABD büyük bankası Lehman Brothers'ın iflasıyla kriz küresel boyuta taşınmıştır. Krizin altında yatan diğer bir somut neden; ABD ekonomisi aşırı borçlanması ile ülkenin cari açığında aşırı artışlar meydana getirmiş ve uluslararası rezervlere sahip birçok ülkenin rezervlerinde fazla büyüme olmuştur. ABD'nin tasarruf açığı birçok ülkenin elindeki ABD doları döviz rezervleri ile kapatılmıştır. ABD'nin aşırı para genişlemesi ve yükselen ekonomilere sahip ülkeler (Çin, Hindistan vb.), Japonya ve Körfez ülkelerinin elinde tuttuğu çok büyük rezervler finans piyasasını beslemiş sonuçta küresel finansal piyasada dalgalanmalara ve risklere sebep olan likitide bolluğuna yol açmıştır. ABD'nin egemen ekonomi olması ve para birimi doların küresel rezerv para olması nedeniyle ABD'de ki yaşanan gelişmeler sonrasında küreselleşmenin etkisiyle dünyadaki finans, mal-hizmet piyasaları birbirine entegre olduğu için kriz kısa sürede tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Kriz finansal kaynaklı olmakla kalmayıp tüm ekonomik sektörlere yayılmıştır (Şahin, 2014, s. 275-276).

Küresel finansal kriz, türev ürünlerinin oluşturduğu kriz, likitide krizine dönüşmüş sadece finans piyasalarını etki altına almakla kalmamış, (Lehman Brothers gibi

büyük-dev kuruluşların iflas etmesi) küresel reel sektöre sıçramıştır. Örneğin; Dünya devi Nike firması büyük sayıda çalışanını işten çıkarmıştır (Alptekin, 2009, s.5).

Türkiye 2009 yılının dördüncü çeyreğine kadar küresel krizin etkisindeyken diğer gelişmiş ülkelerin aksine finans sektöründe değil reel sektörde olumsuz etki görmüştür. Bunun en önemli sebebi 2001 krizi sonrasında bankacılık sektöründe yapılan yapısal reformların (bankacılık sermaye yeterlilik oranlarının denetiminin sıkı yapılması ve riskli türev araçlarının oluşturulmaması vb.) etkisiyle Türkiye finans sektörünün diğer ülkelere kıyasla krize karşı daha tecrübeli ve dayanıklı olmasıdır (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010, s.63).

Küresel kriz Türkiye ekonomisini belli başlı noktalardan etkilemiştir. İlk olarak; dış talep daralması ortaya çıkmış, yaşanan daralmanın etkisiyle ekonomide de daralma meydana gelmiştir. İhracat ve ithalat oranlarında 2008 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren yüksek oranlarda gerilemeler meydana gelmiş, krizin tek olumlu etkisi 2009 yılında ithalat ihracattan fazla gerilemiş sonuç olarak cari açığın düşürülmesinde olumlu etkisi olmuştur. Türkiye ekonomisinde büyüme ve dış ticaret arasında bulunan yüksek bağdan dolayı dış ticaretteki daralma küçülmeye ve işsizliğe neden olmuştur. İkinci olarak; iç talep daralması, tüketici ve üretici güven endeksinin sarsılmasına, üretimin düşüp işsizliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tehlike çanlarıyla birlikte satın alma gücünün düşmesi veya gelecek kaygısıyla harcama yapılmaması beraberinde küresel talep kısılmasını getirmiştir. Üçüncü olarak; Türkiye ekonomisi krizden dış kaynak girişinin daralması ve yabancı sermaye akımının gerilemesi yoluyla da etkilenmiştir. Küresel krizin en çok etkilediği ülkeler, cari işlemler açığı fazla olan dışa bağımlı ülkeler olmuştur. Türkiye ekonomisi, hedeflediği büyümeyi kendi kaynakları ile yabancı sermaye girişi olmaksızın sürdürememektedir. Dış kaynağa ve ithalata ileri derece bağımlılık söz konusu olduğundan küresel likidite sıkışıklığı reel sektörü derinden sarmıştır. Türkiye ithalatının %90'ı hammadde, ara girdiler ve yatırım malları ithalatından oluşmakta olup ara girdiler içindeki en yüksek payı enerji ürünleri almaktadır. Bu dönemde enerji fiyatlarındaki artış enerji ürünlerine yapılan ödemeyi de artırmıştır. Dördüncü olarak; bankacılık sektörünün kredi akışı tıkanmış, bankalar kredi vermez hale gelmiştir. 2009 yılının dördüncü çeyreğinden itibaren ekonomi, krizin etkisini atlatıp büyüme trendine girmiş ancak dış talep ve yarattığı iç talep daralması 2009 sonuna

kadar etkisini sürdürmüştür. 2009 Küresel krizi, alınan önlem politikalarının etkisiyle belki de diğer ülkelere göre hafif atlatılır olmuştur. Küresel krize karşı uygulanan politikalar şunlardır; krizin sosyal ve ekonomik etkilerini minimum seviyede tutmak için erteleme ve taksitlendirme şeklinde vergi borçlarının da yapılandırma imkanı oluşturulması, Eximbank, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) gibi kuruluşlara yapılan transferlerle özel sektörün desteklenmesi, mahalli idarelere aktarılan kaynakların artırılması, mali disiplin yerine alt yapı, yatırım projelere olan desteklerin ek kaynak verilmesi, krizden en çok etkilerin sektörlerde talebi canlı tutmak için vergi indirimi sağlamaktadır. Türkiye'nin uzun dönemde rekabet gücünü kuvvetlendirerek ihracatta karşılaştırmalı üstünlük sağlayacak ürünlere yönelmesi gerekmektedir. Tarımın ticarileşerek ekonomiye katkısı, tarım yatırımının özendirilmesiyle piyasa koşullarına uyumu için yapısal dönüşüm gerekmekte devlet tarafından alt yapı projeleriyle canlanma sağlanıp krizden çabuk çıkış sağlamak amaçlanarak bu beklentilerle teşvik, büyük projeler yapılmış, bölgesel sektörel teşvikler verilmiştir. Küresel krizinin etkisiyle Türkiye ekonomisi 2009 yılında piyasada ciddi talep daralması yaşamış vatandaşlar harcamalarını kısmıştır. Daralan taleple reel sektörün elde kalan ürünleri artmış-stok fazlalığı oluşmuş, işten çıkarma, kapasite kullanım oranı azaltma, üretimi düşürme gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmış GSYİH'nın küçülmesiyle ekonomide özellikle imalat sanayide ciddi daralma meydana gelmiştir (Şahin, 2014, s.278-280).

Tüm bunları özetlersek küresel finansal kriz Türkiye ekonomisinde reel sektörü ciddi bir biçimde etkilemiş bu da göstermiştir ki ekonomi yüksek oranda dışa bağımlıdır. Kriz sürecinde risk algısıyla oluşan belirsizlik ortamında ithalat ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımının (DYSY) kredi kanallarının tıkanmasıyla makroekonomik göstergeler dengesini kaybetmiş işsizlik artmış, üretim, ihracat, dış ticaret hacmi, DYSY büyük oranda düşmüştür. Bu süreçte hükümet izlediği politikalarla kısaca vergi kolaylıkları sağlamış, KOBİ'lere destek vermiş, mali disipline, bütçe dengesine sadık kalmış ve MB faiz indirmiştir.

Küresel krizin olumsuz etkilerinin yok olması, hedeflenen büyüme ivmesinin tekrar kazanılması, ekonominin canlanması mal ve para akışının arttırılması, enflasyonun hedeflenen düzeylerde kalması, kamu dengelerinin sağlanması ve istihdam sorununa çözüm bulunması 2010-2012 ve 2012-2014 arası yıllarını kapsayan orta vadeli

programı hükümet tarafından açıklamıştır ve uygulamaya koyulmuştur (Çoban, 2014, s.148).

Küresel finans krizinden AB ülkeleri de derinden etkilenmiş fakat AB'deki kriz sadece dış kaynaklı bir kriz olmakla kalmayıp AB'nin 'ekonomik birlik ve bütünleşme, siyasal parçalanma' modelinden oluşan yapısal bir durumdan kaynaklanan bir krizdir. AB ülkeleri entegrasyonu kademe kademe gerçekleştirmek suretiyle 2002 yılında Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)' i kurmak için ulusal paraları terkederek avro ortak para birimini kullanmaya başlamıştır. Katılım için parasal ve mali kriterler benimsenmiş olup ülkelerin para politikaları yöneten Avrupa Merkez Bankası (AMB) tarafından maliye politikaları ise yerel devlet tarafından yönetilmektedir. Bu iki politikanın birbirinden ayrılması yapısal krizi beraberinde getirmiştir. Avroya geçiş için kurallar esnekleştirilmiştir, Avrupa bölgesinde düşük faiz uygulamasına geçilmiştir. AMB ülkelerin borçlanma faizini Alman Devlet tahvili faiz oranına göre belirlemiş ve böylece ülkeler ucuza borçlanmak suretiyle fazla açılarak mali disiplinden kopmuştur. Bu sistem Yunanistan gibi ülkelerin borçlarla, üretim yapmadan, başkalarının kaynaklarıyla, yapay refah içinde yaşamalarına sebep olmuş, küresel krizinde etkisiyle kaynak akımı tıkanınca kriz ilk çatlağını vermiştir. Türkiye, dış ticaretinin yaklaşık yarısını AB ile yapmakta olduğundan ve ülkeye gelen yatırımların bir miktarının AB kaynaklı ülkelere gelmesi sebebiyle Avrupa Borç krizi Türkiye ekonomisini dolaylı yoldan etkilemiştir. Bu süreçte Türkiye özellikle ticarete AB'ye bağlı yapıdan kurtulmak için Afrika, Orta Doğu gibi yeni pazarlara açılarak, ihracatı artırmak için yüksek çaba sarf etmektedir (Şahin, 2014, s.248).

2010 yılında Cari açığın GSMH' nin yüzde on düzeyine yükselmesi ile harcamaları ve büyümeyi sınırlandırıcı uygulamalara geçilmiş, ekonomide bir nevi frene basılmıştır. Mobilya, Dericilik, Ayakkabı ve Tekstil gibi bazı sektörlerde ithalata ek vergiler getirilmiştir. Petrol fiyatlarındaki düşüş ve uygulanan politikalarla son yıllarda cari açık gerilemiş, büyüme % 4'ler düzeyinde gerçekleşmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN ULUSLARARASI EKONOMİYE ENTEGRASYONUNUN ÖLÇÜLMESİ

3.1. Küresel/ Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Teorisi

Günümüzde, küresel ekonomik entegrasyonu ölçmek için çok fazla ölçüm yöntemi kullanılmaktadır. Küresel/Uluslararası ekonomik entegrasyon, dışa açıklık, küreselleşme derecesi de olarak adlandırılan en çok kullanılan ve ticaret paylarını ele alan yöntem; dış ticaret hacmi yani ihracat ve ithalatın ayrı ayrı ve/veya birlikte GSYİH' ya GSMH' ya oranları ile elde edilmektedir (Türker, 2006, s.16). GSYİH, GSMH' dan dış aleme giden faktör gelirlerinin çıkarılmış hali yani dış ülkelerde çalışan vatandaşların gelirlerinin GSMH' dan çıkarılmış hali olarak ifade edilebilir (Bölükbaş, 2012, s.21). İhracat ve ithalatın toplamı Dış Ticaret Hacmi (DTH) olarak adlandırılmaktadır. Dış Ticaret Hacminin GSYİH' ya oranlamasıyla elde edilen rakam o ülkenin GSYİH'sı içinde dış ticaretinin payını ve dünya ekonomisine de ne kadar entegre olduğunun bir göstergesi olmaktadır. İhracat, ithalat ve GSYİH verilerinin kolay ulaşılabilir olması, bazı ülkelerde de hazır halde bulunması da bu yöntemi en çok tercih edilir hale getirmiştir (Şahin, 2015, s.457). Bir sektörün veya ülkenin DTH/GSYİH oranı arttıkça küresel ekonomiyle bütünleşmesi ve ülkenin/ sektörün küreselleşme derecesi artmaktadır.

3.2.Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyonunun Değerlendirilmesi

3.2.1.Türkiye İmalat Sanayi Uluslararası Ekonomik Entegrasyon Süreci

İktisadi dönüşümü bütün ve sektörel bazda irdelersek, Türkiye ekonomisi yaklaşık son kırk beş yılda yapısal dönüşümler geçirmiştir. Ülkelerin dışa açıklığının artması ile uluslararası ticarete önemli artış yaşanmış ve dünya ekonomisi dönüşüm geçirmiştir.

Türkiye'deki iktisadi dönüşüm sürecinde 1960'lı yıllarda planlı kalkınma modeli uygulanmaya başlanmış, kalkınma planları çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulanarak sanayileşme ile birlikte üretim ve istihdam artışının sağlanması hedeflenmiştir. 1980'li yılların başına kadar uygulanmaya devam eden ithal ikameci kalkınma modeli ile 1970'li yıllarda yaşanan büyük bunalımlar; Bretton Woods'un altın ve dolar merkezli sabit kur düzeni dağılması ile yerini ilerleyen yıllarda dalgalı kur rejimine terk etmesinin sonucunda büyüklükleri katlanarak artan uluslararası sermaye hareketleri küresel ekonomi için istikrarsızlık oluşturmaya başlaması, 1973 Petrol Krizi petrol fiyatlarının dört katına çıkmasından sonra dünya genelinde meydana gelen enflasyon ve durgunluk gibi sonuçlarla Türkiye ekonomisi döviz sıkıntısı yaşamış, yatırımlar ve sanayileşme için gerekli olan ara malı ithalatı yapılamaz hale gelmiştir (Türkiye Vakıflar Bankası, Eylül 2007, s.24).

Türkiye İmalat Sanayi'nin küresel ekonomiye entegrasyonu 1980'li yıllarla başlayan yeniden yapılanma sonucunda ihracata dayalı kalkınma modelinin uygulanmaya başlanmasıyla artmıştır. 1990lı yıllarda dışa açılma süreci yoğunlaşmış ve bu entegrasyon sürecinde pek çok sorun ortaya çıkmış olup Türkiye ekonomisi 1994 yılında büyük kriz yaşamıştır. 1996 yılında AB ile Gümrük Birliğine gidilmesi ve DTÖ kapsamında imzalanan anlaşmalar ile süreç hız kazanmıştır. 2001 yılına gelindiğinde 1994 yılı sonrası ikinci derin bir kriz yaşanmış, İmalat Sanayi bütün bu gelişmelerle yeniden yapılandırmasını derinleştirmiştir (Adıgüzel, 2011b, s.75). 1980 yılına kadar Türkiye ekonomisinin ithalatının çoğunluğunu hammadde ve düşük teknolojiye dayanan ürünler oluştururken, bu yapı yapısal dönüşüm süreci içerisinde değişmiştir. Türkiye İmalat Sanayi mal üretip, ihraç edebilmek için ara malı ithaline bağımlı hale gelmiştir. Sermaye yoğun üretim yapılan teknolojik sektörler ön plana

çıkarak geleneksel sektörlerin ihracat payı görece olarak azalmış bununla birlikte ara malı ithalatını azaltıcı unsurlar oluşmuştur. Dış ticaret yapısında küreselleşmenin etkisi ile dönüşüm sağlanmış, sanayileşmenin teknoloji ile entegre olması sonucunda 1980'e kadar hammadde ve düşük teknolojiye dayanan ürünlerin yerini daha yüksek teknolojik ürünler almıştır (Türkiye Vakıflar Bankası, Eylül 2007, s.35-36).

Ekonomik küreselleşmenin etkisi altında olan dünyada sanayi sektörü, katma değer ve istihdam yaratma açısından önemli noktada olup İmalat Sanayi diğer sektörlerle oranla daha fazla emek verimliliğine sahip olmaktadır (Taymaz ve Suiçmez, 2005, s.66). Verilen teşvikler kapsamında değer zinciri oluşturularak lokomotif, geleneksel sektörlerin yanına entegrasyonu görece az olan sektörlerle destek verilmesi gerekmekte ancak küreselleşmenin etkisiyle artan ara malı ithalat bağımlılığının yapısına dikkat etmelidir. Dikkat edilmez ise oluşan cari açık daha çok artarak küresel ekonomiye entegrasyonun başarısız yönü ortaya çıkmış olacaktır (Kalkınma Bakanlığı – OVP, 2015-2017).

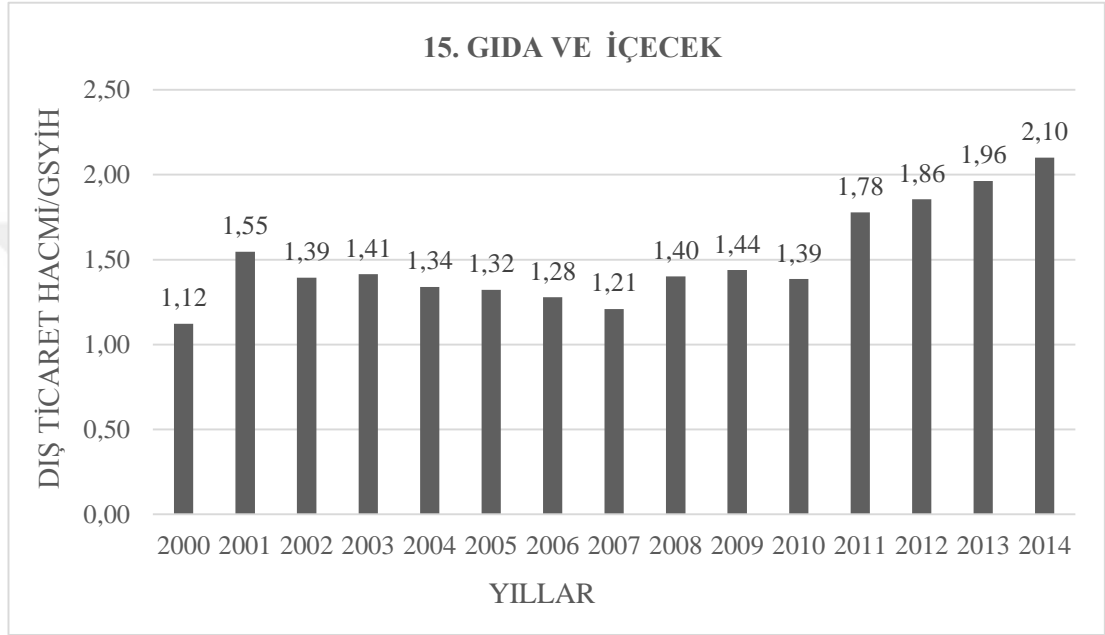
3.2.2. Türkiye İmalat Sanayinin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyonunun Ölçülmesi ve Yorumlanması

Türkiye İmalat Sanayinin küresel ekonomik entegrasyonu ölçülürken DTH/GSYİH ya oranlaması yöntemi kullanılmış olup bu oran 100 ile çarpılmıştır. Türkiye İmalat Sanayi ISIC Rev. 3 ikili düzeyindeki 22 sektörün, 2000-2014 yılları içindeki dönemde DTH/GSYİH oranları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ithalat, ihracat verileri ile Dünya Bankası GSYİH verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

ISIC Rev. 3 ikili düzeydeki kodlarıyla Türkiye İmalat Sanayinin 15.Gıda ve İçecek, 16.Tütün Ürünleri, 17.Tekstil Ürünleri, 18.Giyim Eşyası, 19.Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciyeye ve ayakkabı, 20.Ağaç ve Mantar Ürünleri, 21.Kağıt ve Kağıt Ürünleri, 22.Basım ve Yayım, 23.Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar, 24.Kimyasal madde ve ürünler, 25.Plastik ve kauçuk ürünleri, 26.Metalik olmayan diğer mineral ürünler, 27.Ana metal sanayi, 28.Metal eşya sanayi, 29.Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, 30.Büro, muhasebe ve Bilgi işlem makinaları, 31.Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar, 32.Haberleşme teçhizatı ve cihazları, 33.Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat, 34.Motorlu kara taşıtı ve römorklar, 35.Diğer Ulaşım Araçları, 36.Mobilya

olmak üzere 22 sektörünün 2000-2014 yılları içindeki durumu grafikleştirilmiş ve sektörlerin küresel ekonomiye entegrasyon oranı değerlendirilerek değişimin kaynağı irdelenmiştir.

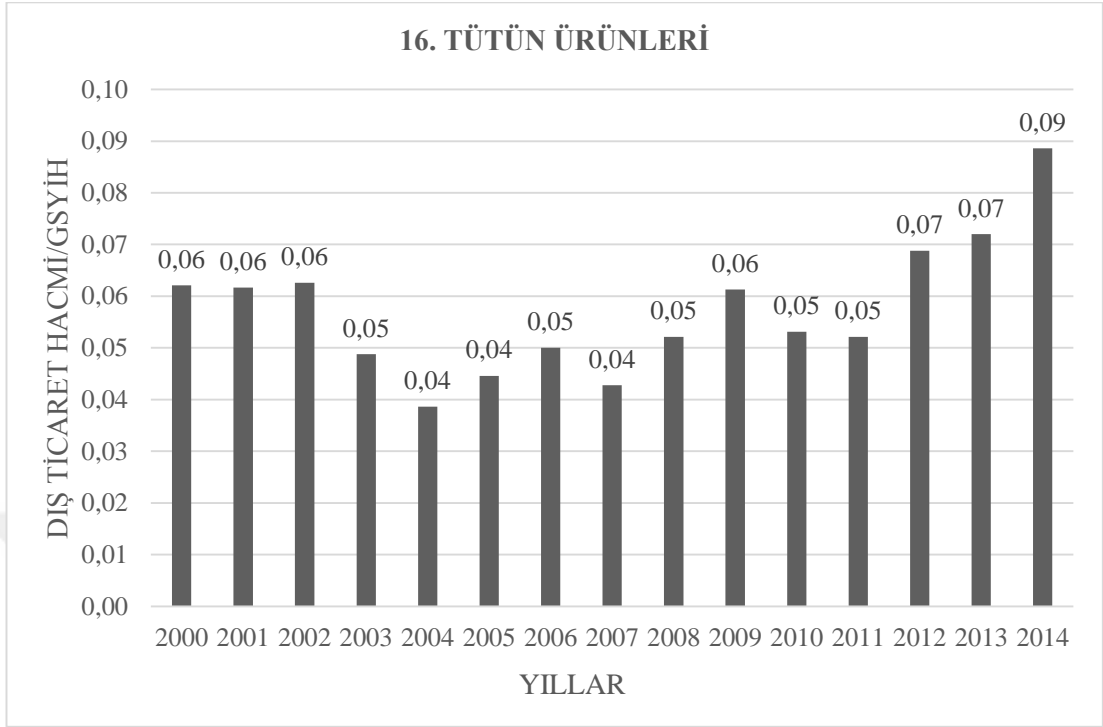
Grafik 1. Gıda ve İçecek Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Gıda ve İçecek Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH'na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %1,12 ile %2,10 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında %1,12 olan bu oran dönem içerisinde genelde artış eğilimi göstermiş 2010 yılında %1,39 olan bu oran dönem sonu olan 2014 yılında %2,10 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Gıda ve İçecek Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 2 kat arttırmıştır. Bu artış ihracat ve ithalattan kaynaklanmaktadır.

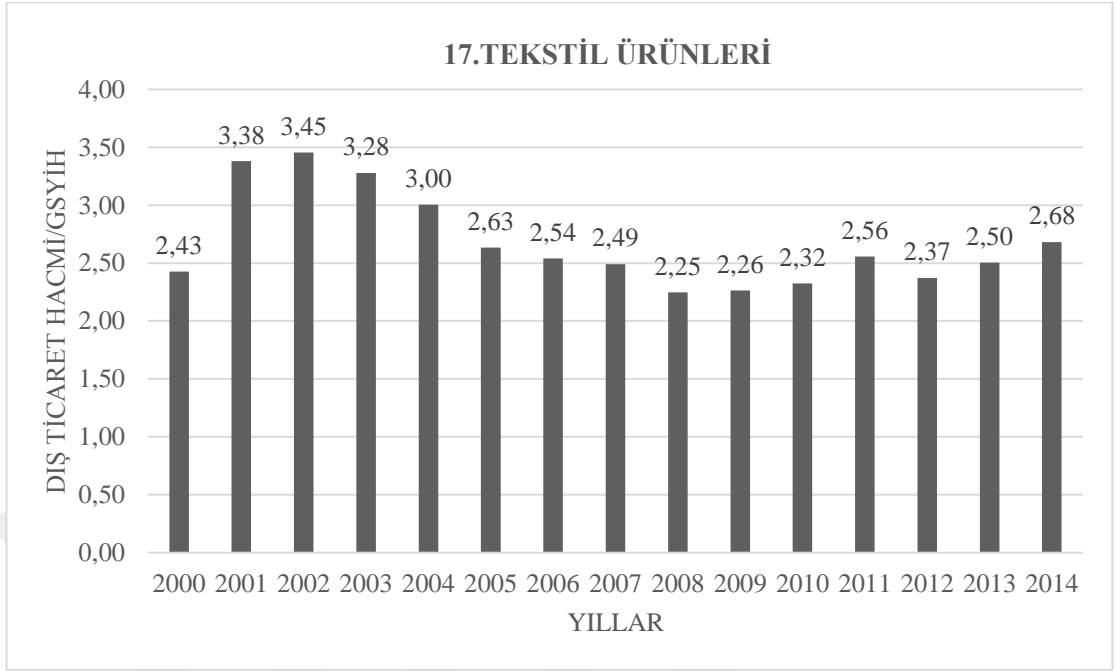
Grafik 2. Tütün Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Tütün Ürünleri Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH' na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,04 ile % 0,09 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında %0,06 olan bu oran dönem içerisinde düşüş göstermiş 2009 yılında tekrar %0,06 olan bu oran ivme gösterip dönem sonu olan 2014 yılında %0,09 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye Tütün Ürünleri Sektörü'nün dünya ekonomisine entegrasyonu 2011 yılına kadar %0,04 ile %0,06 oranları arasında değerler almış, 2012 yılıyla tekrar ivme kazanmış, 2000 yılının başından 2014 sonuna kadar 1,5 kat arttırmıştır. Son zamanlardaki bu artış ihracat ve ithalattan kaynaklanmaktadır.

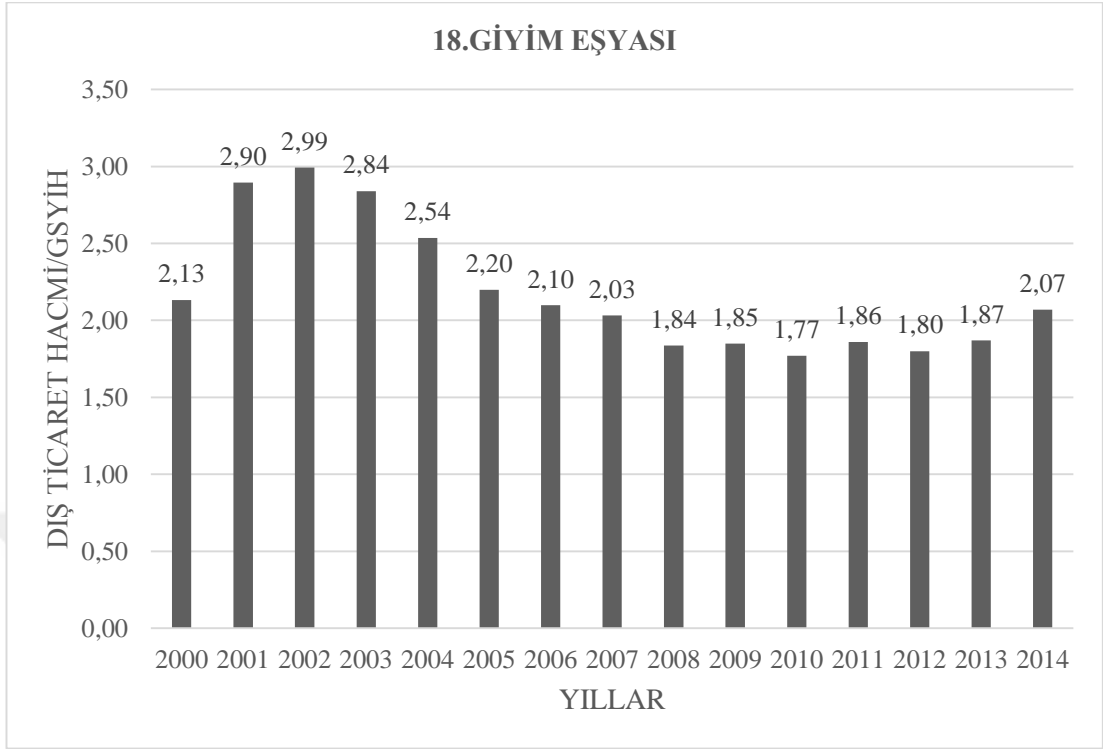
Grafik 3. Tekstil Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Tekstil Ürünleri Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH'na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %2,25 ile %3,45 arasında değişmiştir. 2000 yılında %2,43 olan bu oran 2001, 2002 yılında fırlamış, 2002 yılında 15 yılın en yüksek seviyesine %3,45 seviyesine çıkmıştır. 2003-2008 yılları arasındaki dönemde oran, kademeli olarak düşüş göstermiş olup 2008 yılında en düşük seviye %2,25 olarak gerçekleşmiştir. 2009-2014 yılları arası oran, 2011 yılı hariç tutularak kademeli artış göstermiş son olarak 2014 yılında %2,68 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Tekstil Ürünleri Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu 2000 yılından sonra 2001, 2002, 2003 yılları artış göstermiş olsa da 2014 yılının sonuna bakıldığında pek fazla değişim olmamış ve ihracat ithalat aynı oranda değişim göstermiştir.

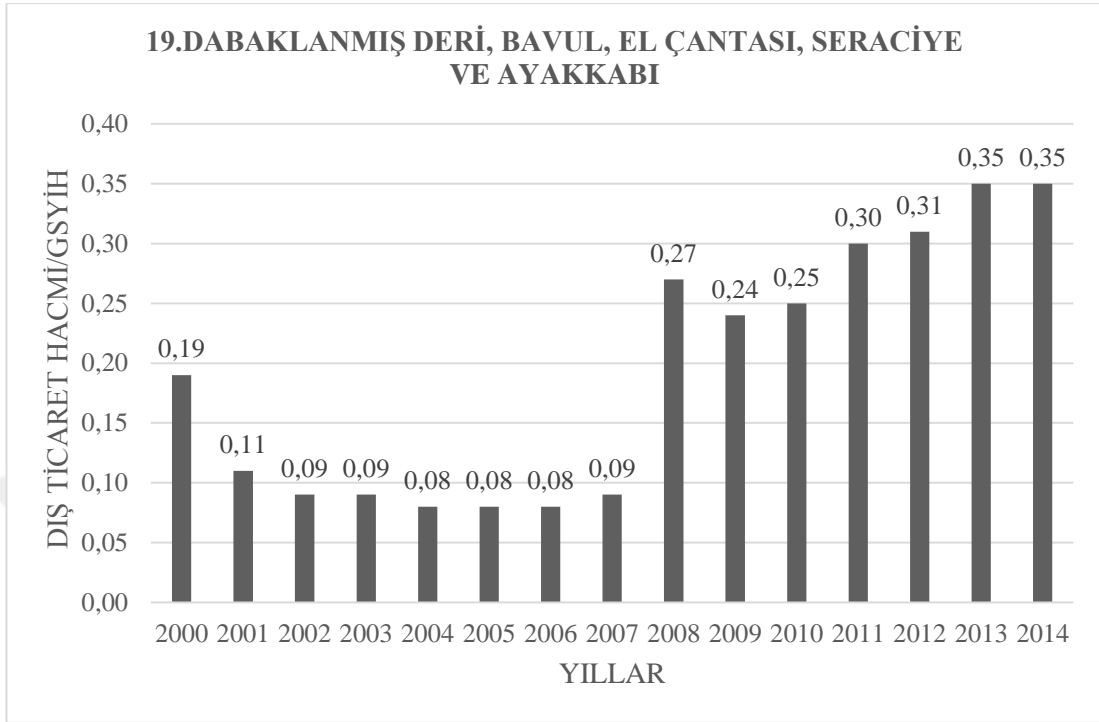
Grafik 4. Giyim Eşyası Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Giyim Eşyası Ürünleri Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %1,77 ile %2,99 arasında değişmiştir. 2000 yılında %2,13 olan bu oran 2001, 2002 yılında fırlamış, 2002 yılında 15 yılın en yüksek seviyesine %2,99'a çıkmıştır. 2003-2010 yılları arasındaki dönemde oran, kademeli olarak düşüş göstermiş olup 2010 yılında en düşük seviye %1,77 olarak gerçekleşmiştir. 2010-2014 yılları arası oran, artış göstermiş ve son olarak 2014 yılında %2,07 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Giyim Eşyası Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu dönemin ilk 4 yılı artış göstermiş olsa da 2006 yılı itibariyle oranın düşüşe geçmesiyle entegrasyon azalmıştır.

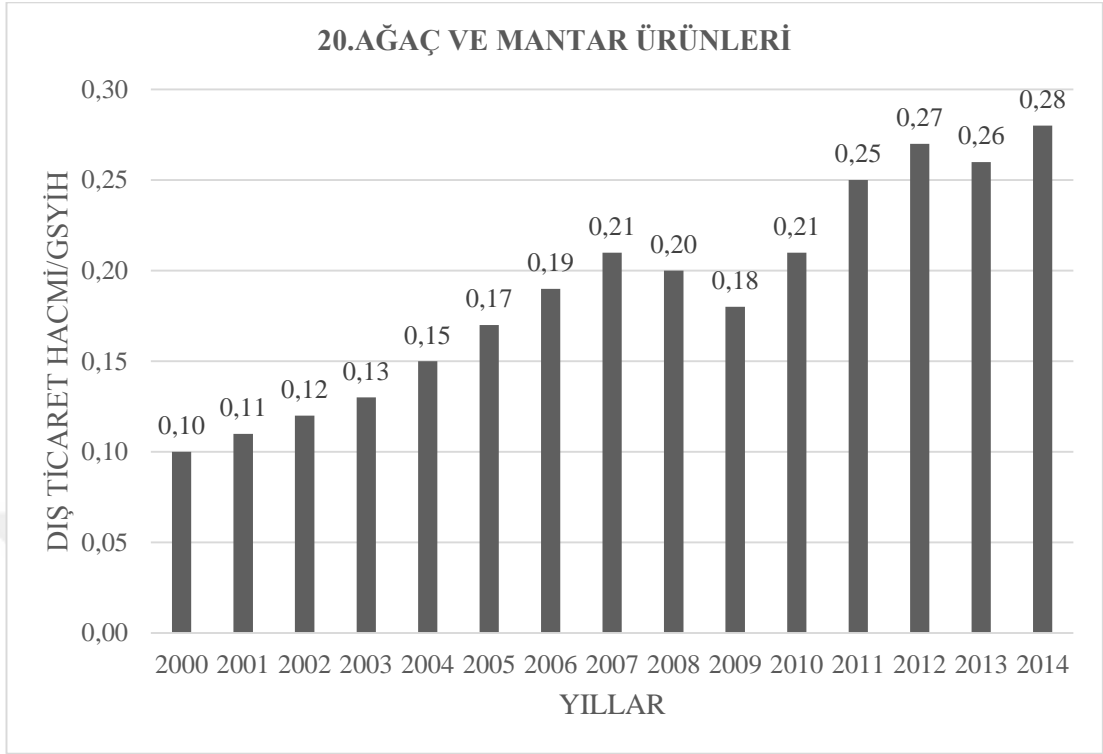
Grafik 5. Dabaklanmış Deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciye ve ayakkabı Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH' na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde % 0,08 ile % 0,35 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında %0,19 olan bu oran dönem içerisinde düşüş göstermiş olup 2004, 2005, 2006 yıllarında dönemin en düşük seviyesine %0,08 oranına inmiştir. 2008 yılıyla birlikte ivme kazanan oran 2009, 2010 yıllarında sektöre uğramış olsa da 2014 yılında 15 yılın en yüksek seviyesine %0,35 oranına çıkmıştır. Türkiye Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciye ve ayakkabı Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu, 2000 yılı hariç tutulduğunda, yaklaşık 3,5 kat artmış bu ihracat ve ithalatın artmasından kaynaklanmaktadır.

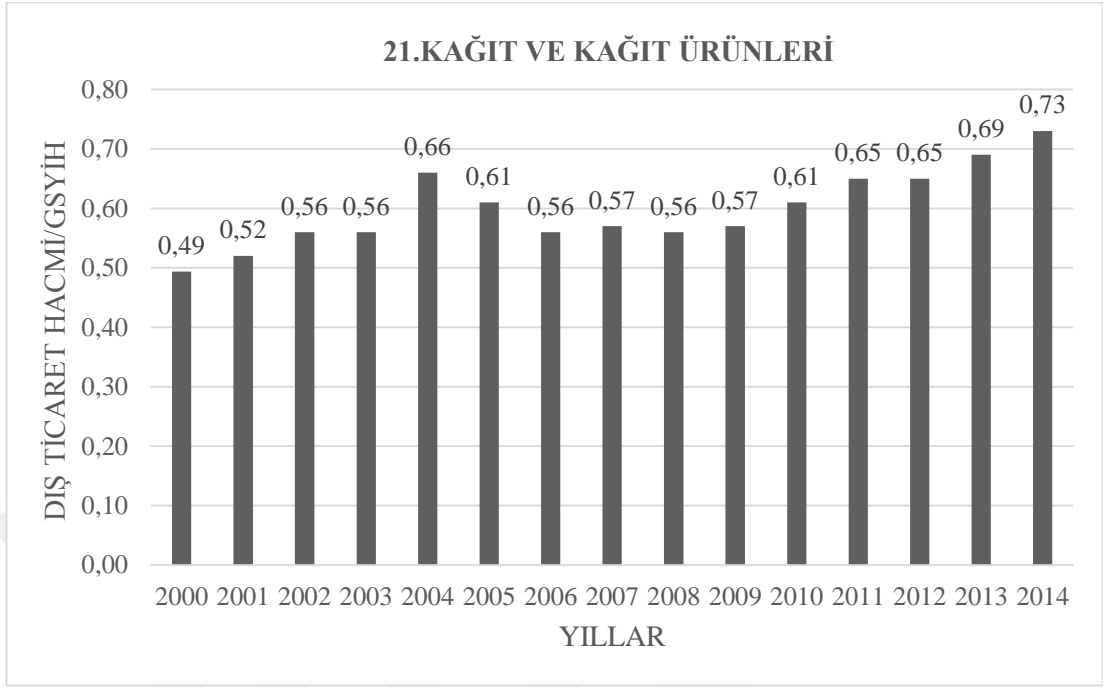
Grafik 6. Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH' na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,10 ile %0,28 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında dönemin en düşük seviyesi %0,10 olan bu oran 2008 yılına kadar sürekli artmıştır. 2008, 2009 düşüş yılları sonrası oran 2013 yılı hariç ivme kazanmış 2014 yılında dönemin en yüksek seviyesine %0,28 oranına çıkmıştır. Türkiye Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu 2008, 2009 yılları arasında düşüş gösterse de 2010 yılından itibaren artmış özetle; 2000-2014 sonuna kadar ki genel dönem entegrasyonu yaklaşık 3 kat arttırmıştır. Son zamanlardaki bu artış, ihracattaki değişimin ithalata göre fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

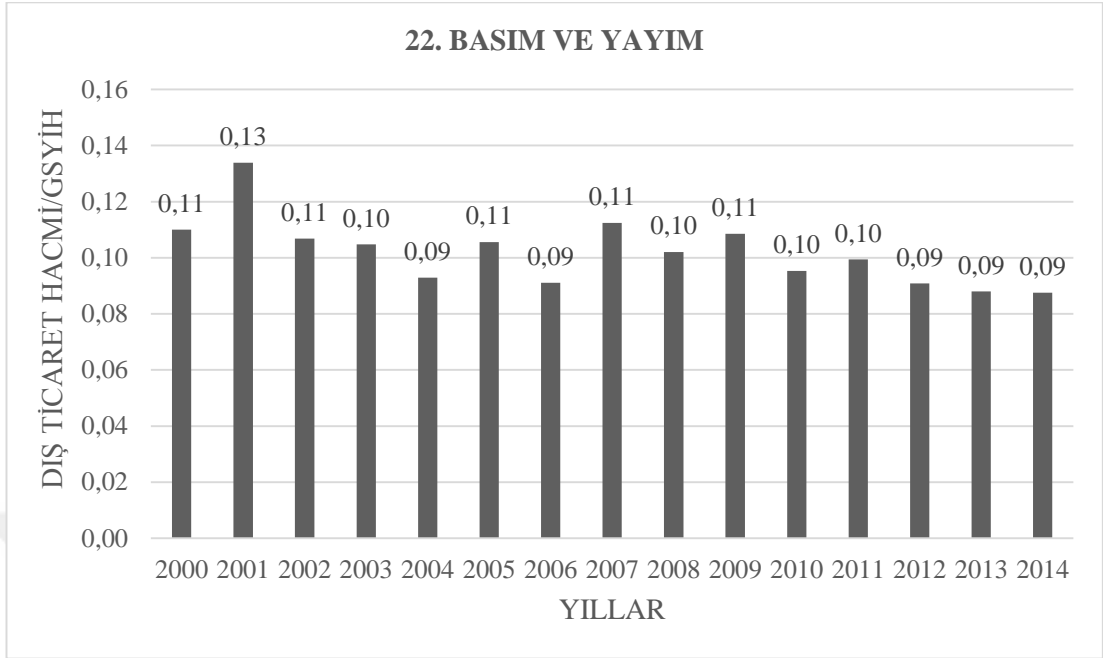
Grafik 7. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,49 ile %0,73 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviye % 0,49 olan bu oran 2005 yılına kadar genel artış eğilimi göstermiştir. Bu oran 2005-2009 yılları arasında düşüşe geçip %0,56 - %0,61 aralığında değişmiştir. 2010 yılı itibariyle oran ivme kazanmış 2014 yılında en yüksek seviyeye %0,73'e ulaşmıştır. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 1,5 kat arttırmıştır. Bu artış, ihracattan kaynaklanmaktadır.

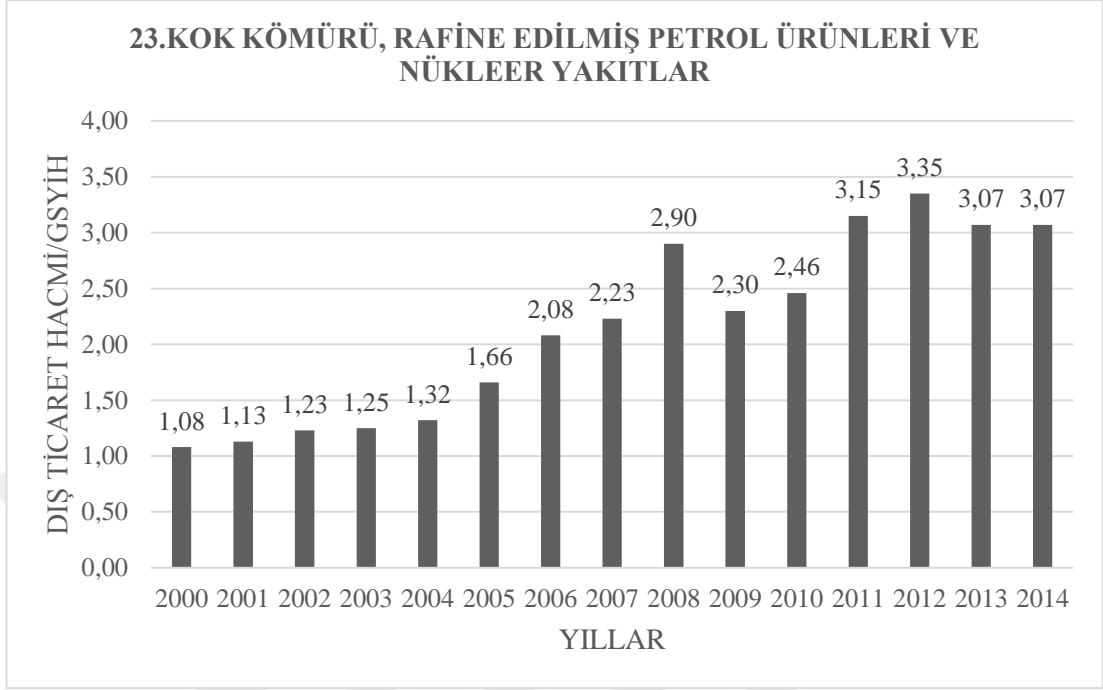
Grafik 8. Basım ve Yayım Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Basım ve Yayım Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,09 ile %0,13 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında %0,11 olan bu oran dönem içerisinde genelde en yüksek seviye olan %0,13 hariç %0,09 ile %0,11 arasında değişim göstermiştir. Aynı zamanda oran, 2004, 2006 yılları ve dönemin son üç yılı en düşük seviyesi %0,09 a inmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Basım ve Yayım Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu 15 yıllık süreçte görece olarak fazla değişim göstermemiştir.

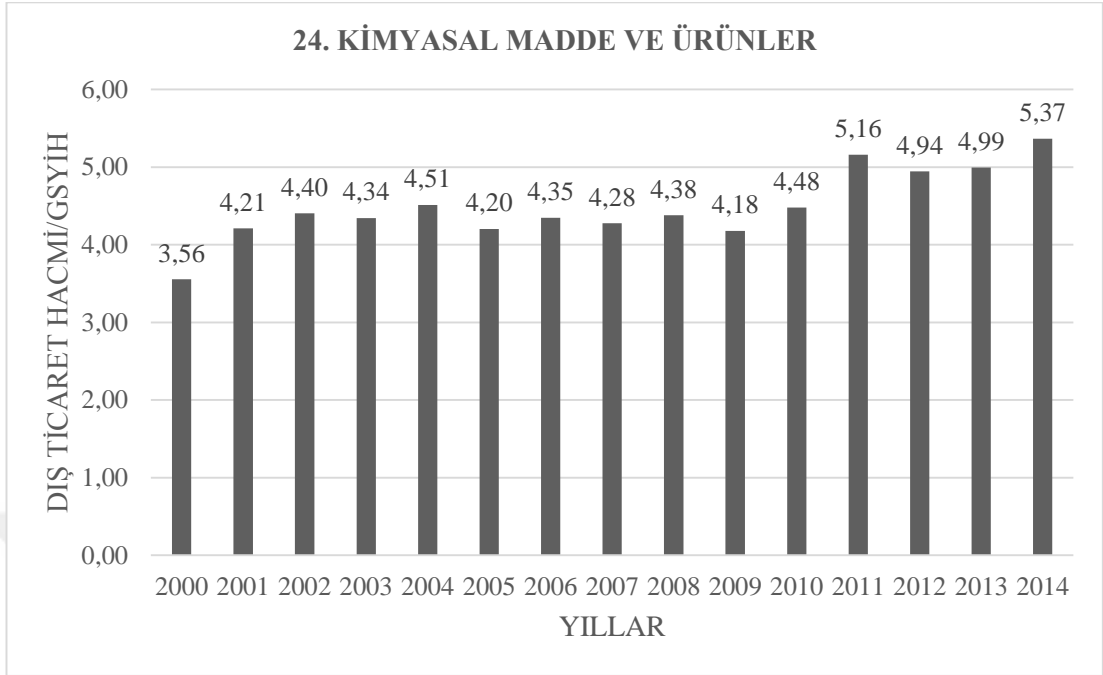
Grafik 9. Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %1,08 ile %3,35 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviye %1,08 olan bu oran 2009 yılına kadar ivme kazanmıştır. Bu oran 2009,2010 yılları arasında düşüşe geçmiştir. 2011 yılıyla yükselişe geçen oran 2012 yılında en yüksek seviyeye %3,35 e çıkmış ve tekrar düşüşe geçmiş 2013, 2014 yıllarında %3,07 olarak gerçekleştirilmiştir. 2000-2014 yılları arasında Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu 3 kat arttırmıştır. Bu artış ihracattan kaynaklanmaktadır.

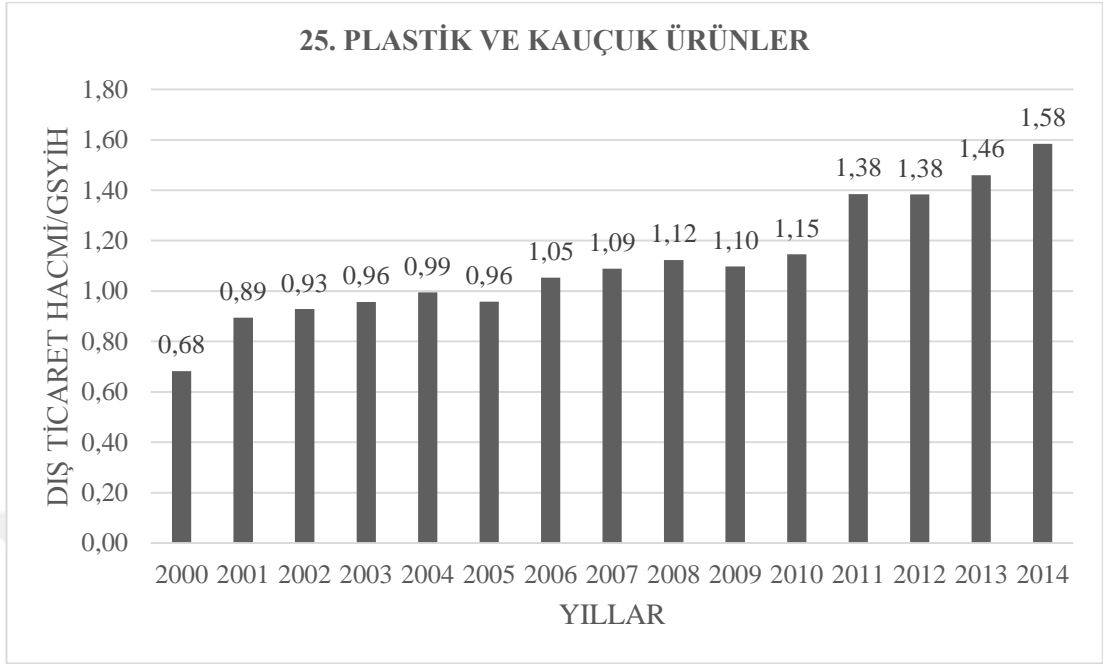
Grafik 10. Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %3,56 ile %5,37 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviye %3,56 olan bu oran ivme kazanmış, 2011 yılına kadar %4,18 ile %4,51 oranı arasında gerçekleştirilmiştir. 2011 yılıyla birlikte %5 üstünde gerçekleşen oran, 2012 ve 2013 yıllarında düşüşe geçmiş olup, 2014 yılında ivme kazanarak en yüksek seviye %5,37 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörü' nün dünya ekonomisine entegrasyonu 1,5 kat arttırmıştır. Bu artış ihracat ve ithalattan kaynaklanmaktadır.

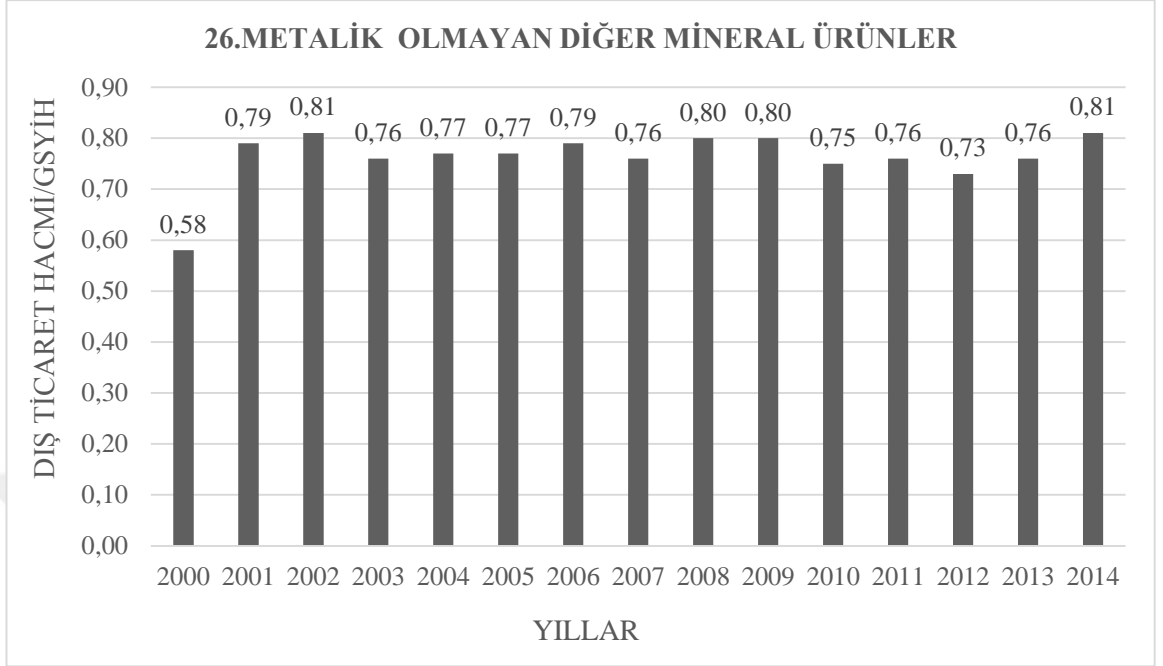
Grafik 11. Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,68 ile %1,58 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviye %0,68 olan bu oran ivme kazanmış, 2005 ve 2009 yılları hariç kademeli olarak artmıştır. Oran, 2014 yılında en yüksek seviyede %1,58 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 2,5 kat arttırmıştır. Bu artış ihracatın ithalattan daha hızlı artmasından kaynaklanmaktadır.

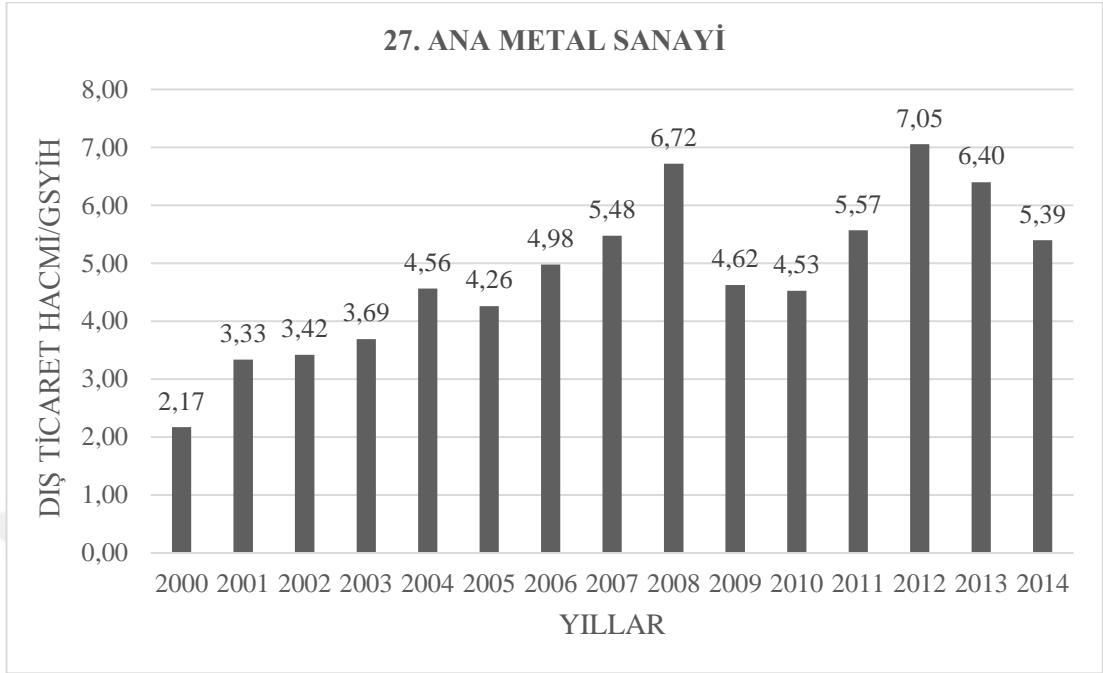
Grafik 12. Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,58 ile %0,81 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviye % 0,58 olan bu oran, 2001-2014 yılları arasında % 0,73 ile % 0,81 aralığında değişmiştir. Oran, 2002 ve 2014 yıllarında en yüksek seviyeye % 0,81 e ulaşmıştır. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 1,5 kat arttırmıştır. Bu artış ithalattan kaynaklanmaktadır.

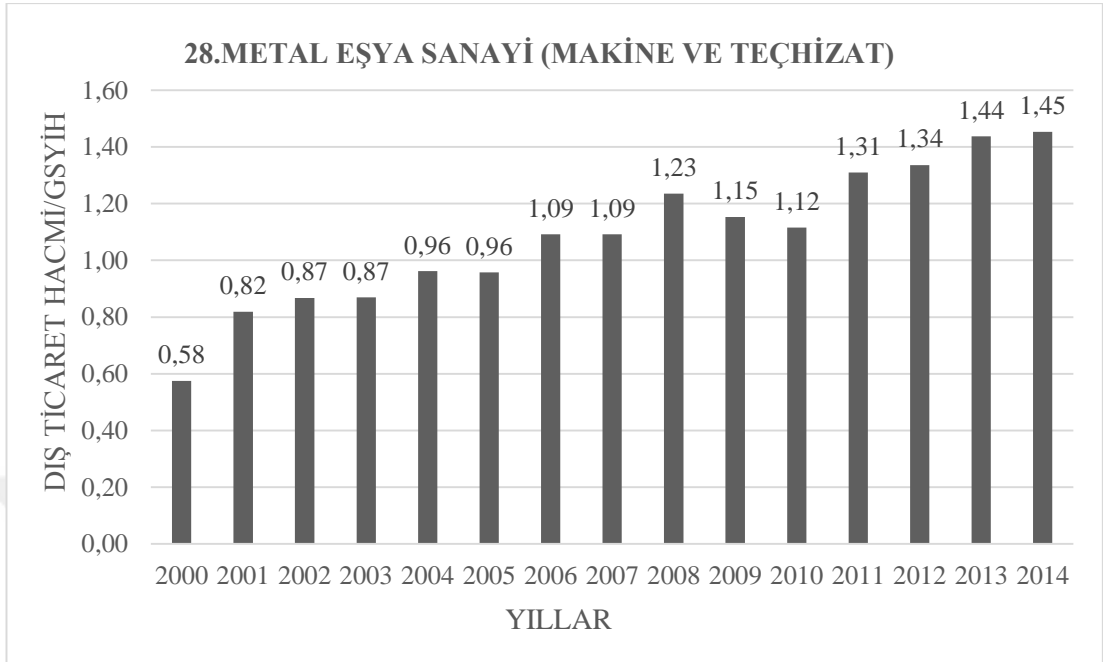
Grafik 13. Ana Metal Sanayi Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Ana Metal Sanayi Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %2,17 ile %7,05 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviyede %2,17 olan bu oran ivme kazanmış, 2009 yılına kadar 2004 yılı hariç kademeli olarak artış göstermiştir. Oran, 2009 ve 2010 yıllarında düşüş eğilimi gösterse de 2011 ve 2012 yılında tekrar ivme kazanmış, 2012 yılında en yüksek oran %7,05 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, 2013 ve 2014 yıllarıyla tekrar düşüşe geçmiş olup 2014 yılında %5,39 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Ana Metal Sanayi Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 3 kat artmıştır. Bu artış ithalat ve ihracattan kaynaklanmaktadır.

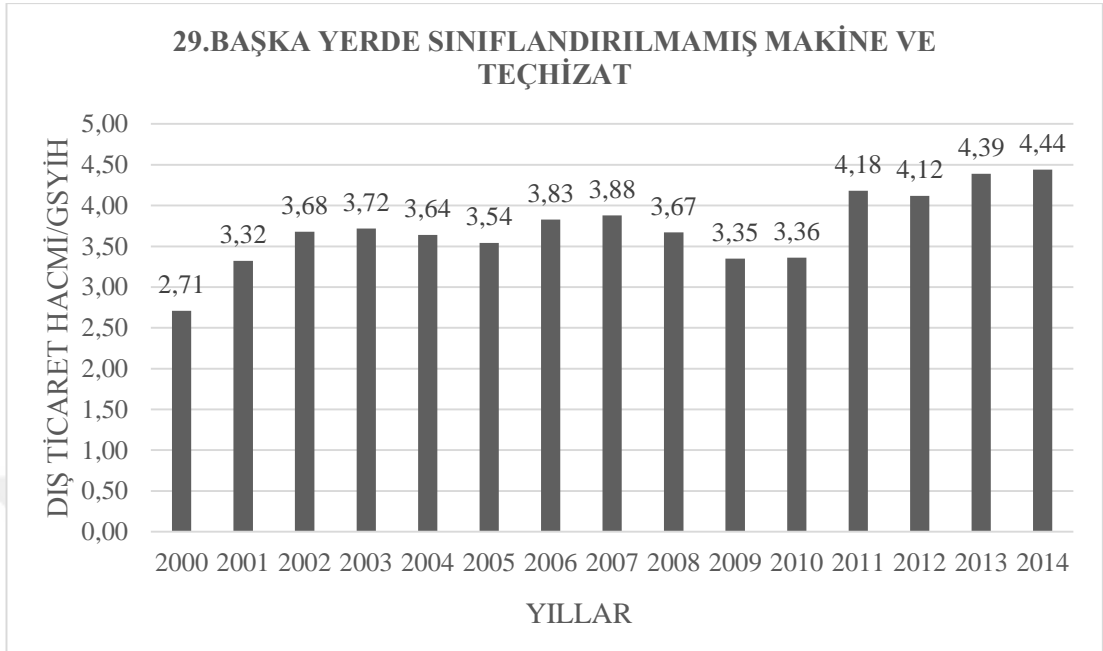
Grafik 14. Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Metal Eşya Sanayi Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,58 ile %1,45 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviyede %0,58 olan bu oran 2009 yılına kadar ivme kazanmış fakat 2009, 2010 yıllarında düşüşe geçmiştir. 2011 yılıyla yükselişe geçen oran, 2014 yılında en yüksek seviyeye %1,45 ulaşmıştır. Türkiye Metal Eşya Sanayi Sektörünün 2000-2014 yılları arasında dünya ekonomisine entegrasyonu 2,5 kat arttırmıştır. Bu artış ihracattan kaynaklanmaktadır.

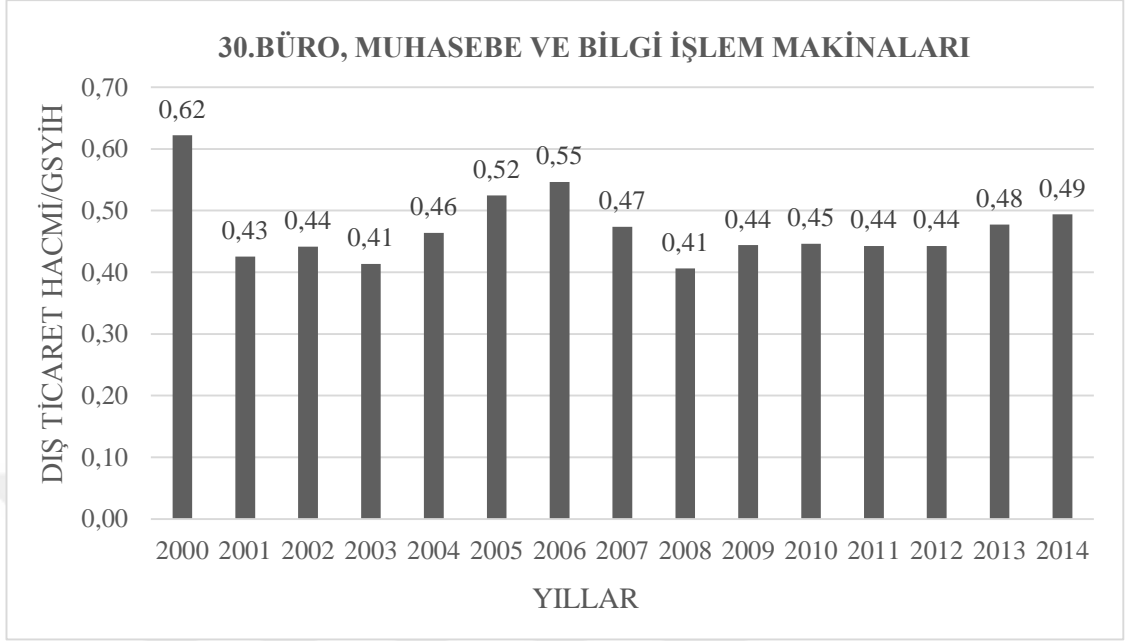
Grafik 15. Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %2,71 ile %4,44 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük oran % 2,71 olarak belirlenmiştir. 2011 yılına kadar inişli çıkışlı %3,32 ile %3,88 aralığında dağılan oran, 2011 yılıyla ivme kazanmış ve 2014 yılında en yüksek düzeye çıkarak %4,44 olarak belirlenmiştir. Türkiye Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat Sektörünün 2000-2014 yılları arasında dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 2 kat arttırmıştır. Bu artış ihracattan kaynaklanmaktadır.

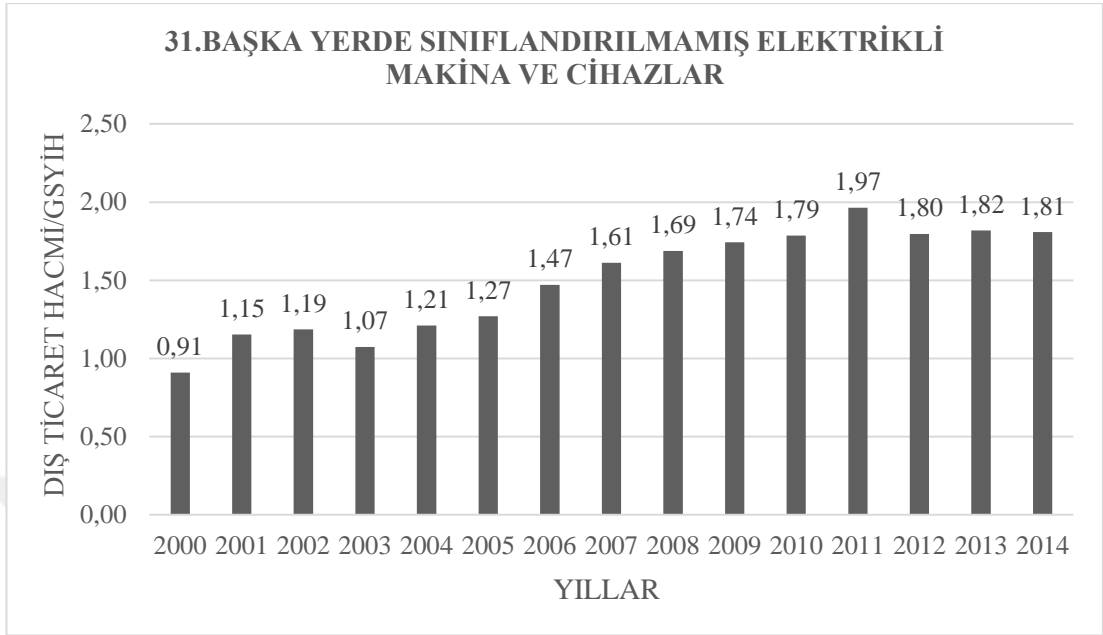
Grafik 16. Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,41 ile %0,62 arasında değişmiştir. Dönemin en yüksek oranı 2000 yılında % 0,62 olarak belirlenmiş olup 2000 yılı hariç tutulursa 2001-2006 yılları arasında yükselen oran, 2007 itibariyle %0,41 ile %0,49 aralığında oranlar almıştır. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu 2000 yılı hariç tutularak değerlendirildiğinde 2001-2006 döneminde bir ivme kazanmış olsa da son 8 yılda görece olarak kayda değer değişim göstermemiştir.

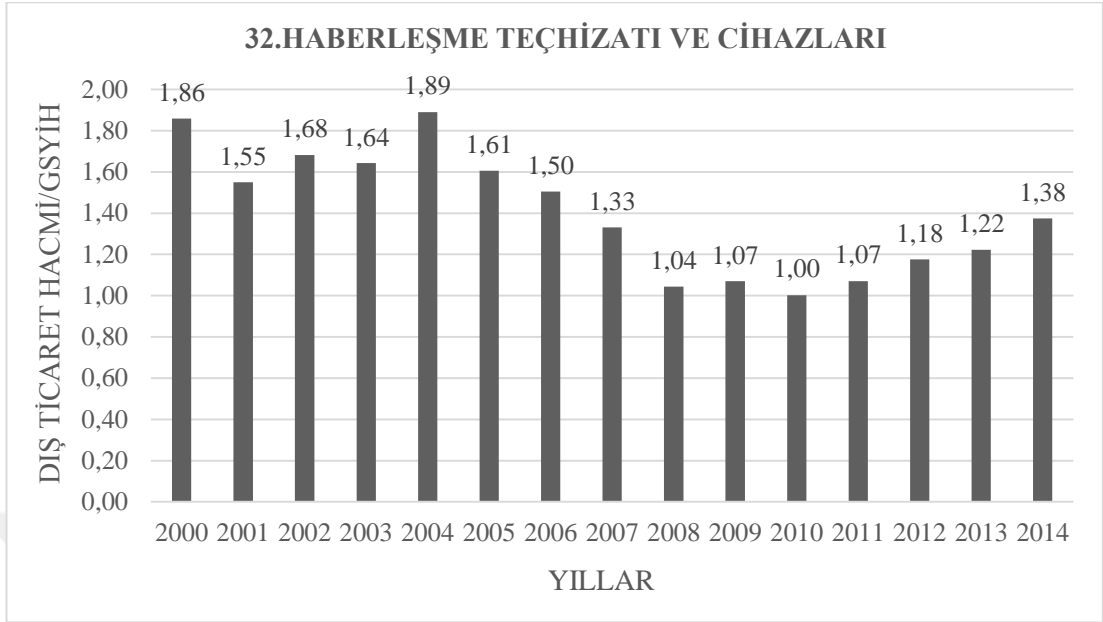
Grafik 17. Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makina ve Cihazlar Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,91 ile %1,97 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük oran %0,91 olarak belirlenmiş olup, bu oran 2003 yılı hariç kademeli olarak artmış 2011 yılında oran en yüksek seviyeye %1,97 a çıkmıştır. 2012, 2013, 2014 yıllarında oran, ortalama %1,81 olarak gerçekleşmiştir. Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar Sektörünün 2000-2014 yılları arasında dünya ekonomisine entegrasyonu 2 kat arttırmıştır. Bu artış ihracat ve ithalattan kaynaklanmaktadır.

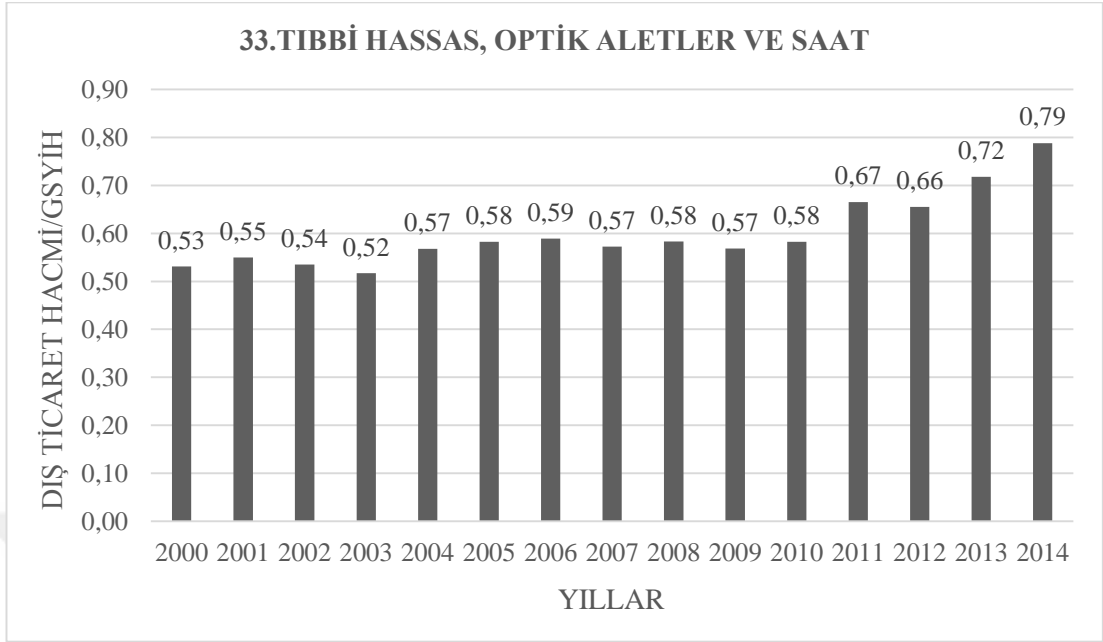
Grafik 18. Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Haberleşme teçhizatı ve cihazları Sektörü Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %1 ile %1,89 arasında değişmiştir. Bu oran, 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında % 1,86 olarak belirlenmiş, sonraki 3 yıl inişli çıkışlı oranlar gerçekleşmiş ve oran, 2004 yılında en yüksek seviyeye %1,89 a çıkmıştır. 2005 yılı itibariyle ivme kaybedip düşüşe geçen oran 2010 yılında en düşük seviyede %1 olarak gerçekleşmiştir. 2011 itibariyle ivme kazanan oran, son olarak 2014 yılında %1,38 olarak belirlenmiştir. Türkiye Haberleşme teçhizatı ve cihazları Sektörünün 2000-2014 yılları arasında dünya ekonomisine entegrasyonu son 8 yıldır azalmış ve ithalat ve ihracatta kayda değer bir artış sağlanamamıştır.

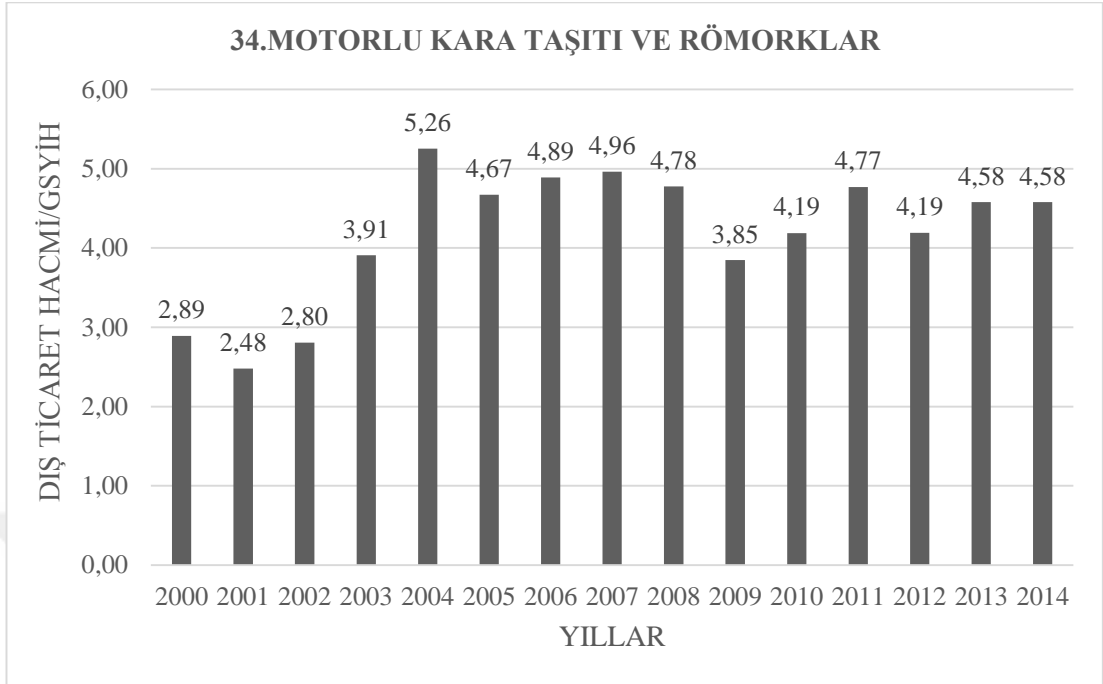
Grafik 19. Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörü Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,52 ile %0,79 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında %0,53 olan bu oran, dönem içerisinde %0,50 li oranlarda gerçekleşmiştir. Son dört yıl ivme kazanan oran, 2014 yılında en yüksek düzeyde %0,79 oranında gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 1,5 kat arttırmıştır. Bu artış ihracattan kaynaklanmaktadır.

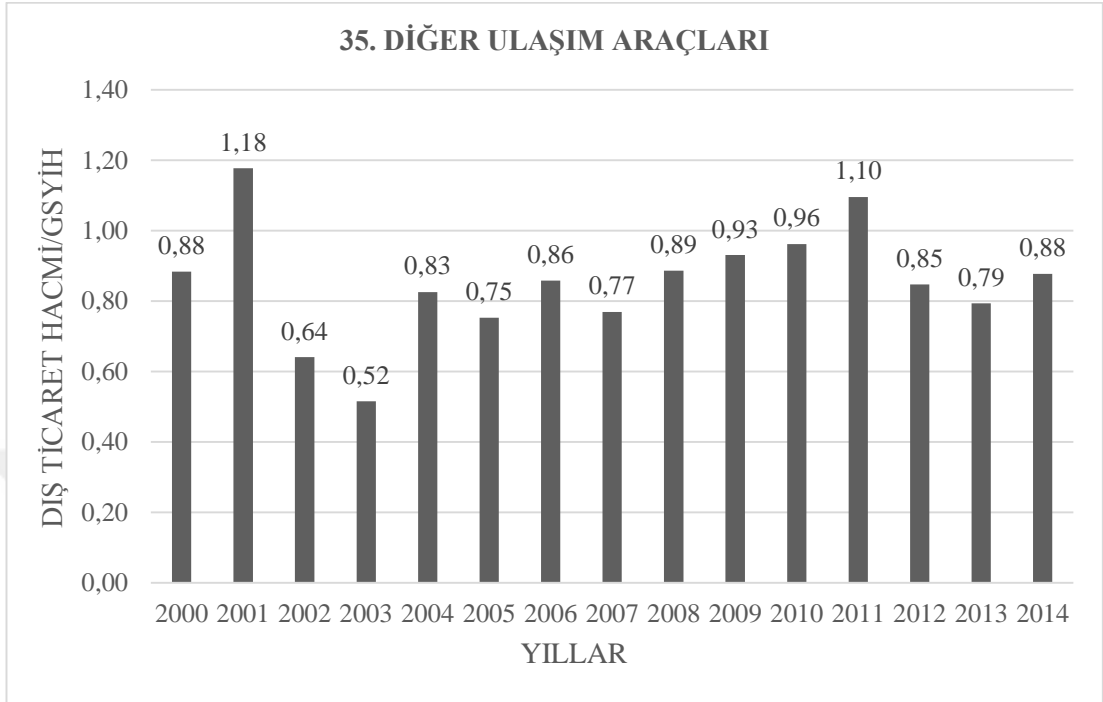
Grafik 20. Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörü Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %2,48 ile %5,26 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında % 2,89 olan bu oran, 2001 ve 2002 yıllarında düşüş eğilimine girmiş olsa da 2003 yılıyla birlikte yükselişe geçmiş, 2004 yılında en yüksek seviyeye %5,26 oranına çıkmıştır. 2005 yılı ve sonrası yıllarda oranlar inişli çıkışlı %3,85 ile %4,96 aralığında gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Motorlu kara taşıtı ve römorklar Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu 1,5 kat artmıştır. Bu artış ihracattan kaynaklanmaktadır.

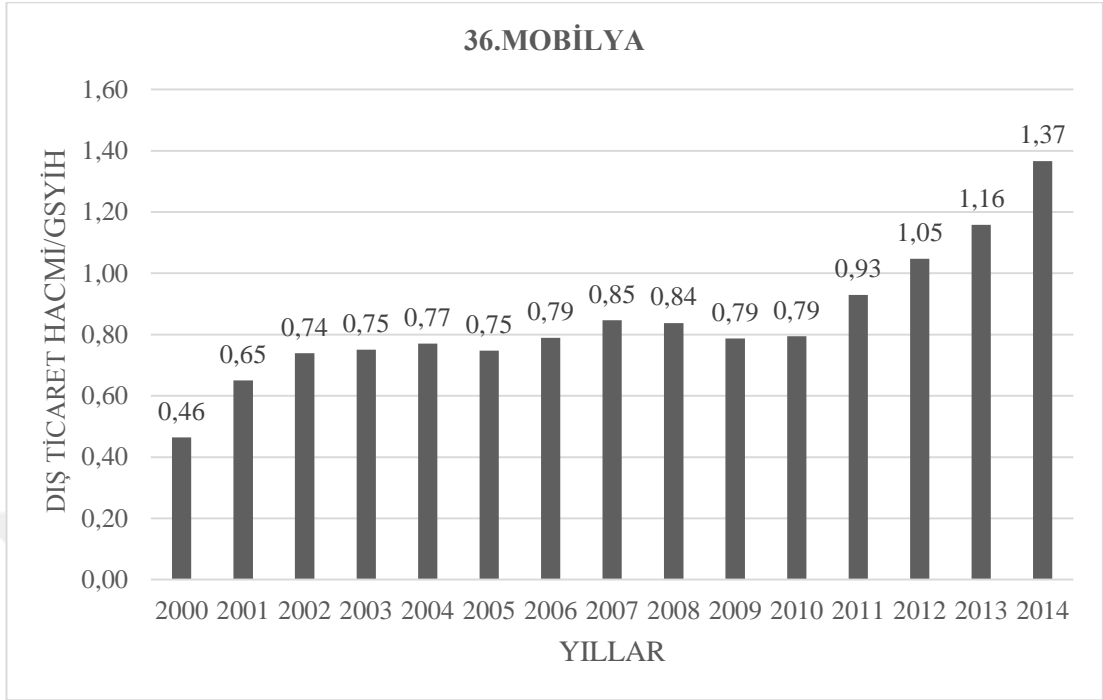
Grafik 21. Diğer Ulaşım Araçları Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Diğer Ulaşım Araçları Sektörü Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,52 ile %1,18 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında % 0,88 olan bu oran, 2001 yılında en yüksek seviyeye %1,18 e ulaşmıştır. 2002 yıllıyla birlikte düşüş eğilimine giren oran 2004 yılıyla birlikte yükselişe geçmiş ve 2005,2007 yılları hariç ivme kazanmış 2011 yılında %1,10 oranına ulaşmıştır. 2012 yılı itibariyle oran, düşüş eğilimine girmiş olup 2014 yılında ise yükselişe geçmiş %0,88 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2014 yılları arasında Türkiye Diğer Ulaşım Araçları Sektörünün oranı dönem içinde iniş çıkış yaşasa da dünya ekonomisine entegrasyonu görece değişim sağlamamıştır.

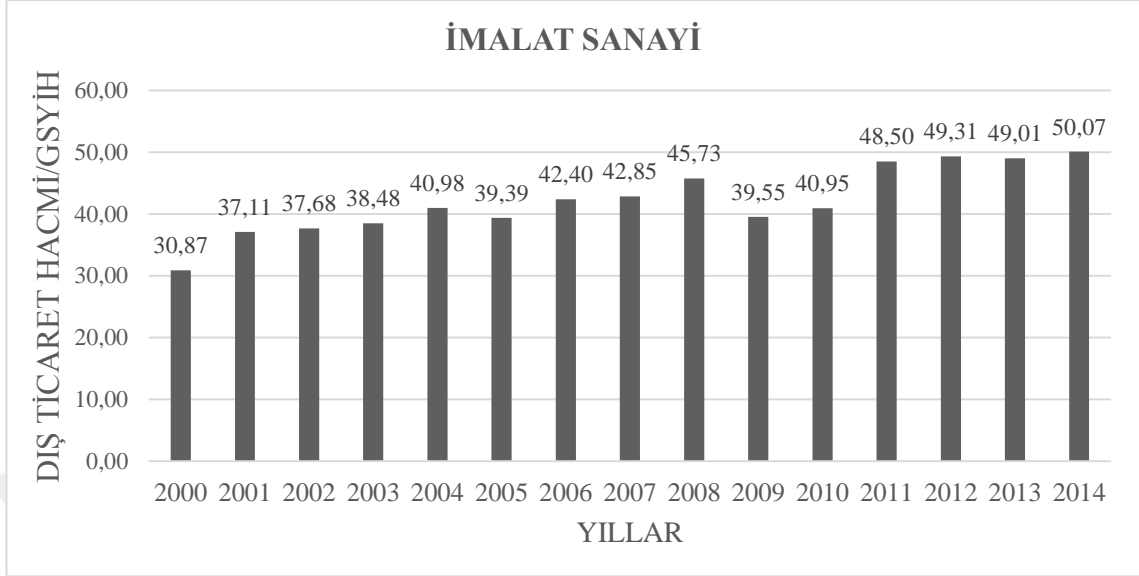
Grafik 22. Mobilya Sektörü DTH/GSYİH Oranları

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye Mobilya Sektörünün Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH na oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %0,46 ile %1,37 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük oran %0,46 olarak gerçekleşmiştir. 2000-2007 yılları arasında oran, 2005 yılı hariç kademeli olarak yükselmiştir. 2008-2010 yılları arasında düşüş eğilimine girmiş olsa da 2011 yılı itibariyle tekrar ivme kazanmış ve 2014 yılında en yüksek oran %1,37 olarak gerçekleşmiştir. Mobilya Sektörünün dünya ekonomisine entegrasyonu yaklaşık 3 kat artmıştır. Bu artış, ihracattın ithalata oranla daha hızlı artmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik 23. 2000-2014 dönemi Türkiye İmalat Sanayinin Dış Ticaret Hacminin Türkiye GSYİH' na oranı

Kaynak: TÜİK ve Dünya Bankası verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi ithalat ve ihracat toplamının (Dış Ticaret Hacminin) Türkiye GSYİH' na oranı yani; İmalat Sanayinin Entegrasyon Oranı grafikte görüldüğü gibi 2000-2014 döneminde %30,87 ile %50,07 arasında değişmiştir. 15 yıllık dönemin başlangıcı olan 2000 yılında en düşük seviye %30,87 olan bu oran dönem içerisinde 2009 ve 2010 yılı hariç neredeyse kademeli olarak yükselmiş 2014 yılında 15 yılın en yüksek seviyesine %50,07 e çıkmıştır. Türkiye İmalat Sanayinin dünya ekonomisine entegrasyonu, 1,5 kat artmış ve bu artış ihracat ve ithalatın artmasından kaynaklanmaktadır.

İmalat Sanayi'nin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyonunun Ölçülmesi ile elde edilen sonuçlar; 2000-2014 yılları arasında Türkiye Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Dabaklanmış deri, Bavul, El Çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Ağaç ve Mantar Ürünleri, Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar, Kimyasal Madde ve Ürünler, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler, Ana Metal Sanayi, Metal Eşya Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat, Başka yerde sınıflandırılmamış Elektrikli Makine Cihazlar, Tıbbi, Hasas, Optik Aletler ve Saat, Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar ve Mobilya olmak üzere 16 sektörün dünya ekonomisine entegrasyonu

belli oranlarda artmıştır. Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Dabaklanmış deri, Bavul, El Çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Kimyasal Madde ve Ürünler, Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler, Ana Metal Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar olmak üzere 7 sektörün dünya ekonomisine entegrasyon artışı ithalat ve ihracattın hemen hemen aynı düzeyde değişimden kaynaklanmaktadır. Ağaç ve Mantar Ürünler, Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Metal Eşya Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat, Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat, Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar, Mobilya olmak üzere 9 sektörün dünya ekonomisine entegrasyon artışı ihracattan kaynaklanmaktadır. Tekstil Ürünleri, Giyim Eşyası, Basım ve Yayım, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazlar, Diğer Ulaşım Araçları olmak üzere 6 sektörün dünya ekonomisine entegrasyonu artmamış, pek fazla değişim göstermemiş ya da bir miktar azalmıştır. Türkiye İmalat Sanayinin dünya ekonomisine entegrasyonu, 1,5 kat artmış ve bu artış ihracat ve ithalatın artmasından kaynaklanmaktadır. 2000-2014 yılları arasında İmalat Sanayinin Küresel ekonomiye entegrasyonu DTH/GSYİH oranı çerçevesinde %30'lardan % 50'lere çıkarak % 66 düzeyinde artmıştır.

Çoğunluğu hammadde yoğun sektörler olan 16 sektörde entegrasyon artışı sağlanmış olup, Tekstil ve Giyim gibi sektörlerde entegrasyon artışı görülmez iken Motorlu Kara Taşıtı, Plastik ve Kauçuk Ürünler, Tıbbi, Hassas, Optik Aletler, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar gibi sektörlerde ihracattan kaynaklanan entegrasyon artışı görülmektedir. Özetle; Türkiye İmalat Sanayi'nin lokomotif sektörleri olan; Giyim ve Tekstil ürünleri gibi düşük teknoloji içeren geleneksel emek yoğun sektörler yerini modern Motorlu Kara Taşıtı, Plastik ve Kauçuk Ürünler, Tıbbi, Hassas, Optik Aletler, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar gibi orta ve yüksek düzeyli teknoloji içeren sektörlerle bırakmış denilebilmektedir. Bunun yanında Basım ve Yayım gibi ölçek yoğun, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazlar, Diğer Ulaşım Araçları gibi farklılaştırılmış orta ve yüksek teknoloji içeren bilim bazlı sektörler de entegrasyon artışı sağlanamamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İMALAT SANAYİNİN REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Teorik Yaklaşım

Dış ticaret göstergelerin analizinde kullanılan yaygın yöntem olan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ, RCA, Revealed Comparative Advantage) ile belirli ürünlerdeki göreceli ihracat performansları belirlenmeye çalışılmaktadır. RCA ile ilgili ilk ampirik literatür çalışması 1958 yılında Liesner tarafından ortaya konulmuş, Liesner RCA ölçüsü;

$$RCA_L = X_{ij} / X_{nj}$$

x ihracatı, i bir ülkeyi, j bir ürün veya sektörü, n ise ülke grubunu temsil etmektedir. RCA konusunda; Liesner (1958)den sonraki adım 1965 yılında Balassa tarafından atılmış, bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü ölçmek için Balassa endeksi geliştirilip kullanılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, Ağustos 2006, s.2).

$$RCA_B = RCA_{ij} (X_{ij} / X_j) / (X_{iw} / X_w)$$

RCA_{ij} = j ülkesinin i malı için AKÜ indeksini ifade etmekte olup,

x_{ij} ; j ülkesinin i malı ihracatı

X_j ; j ülkesinin toplam ihracatı

X_{iw} ; i malı dünya ihracatı

X_w ; toplam dünya ihracatı göstermektedir.

$RCA_{ij} > 1$ olursa; j ülkesinin i malında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip denilmektedir.

$RCA_{ij} < 1$ olursa; j ülkesinin i malında karşılaştırmalı üstünlüğünün aksine dezavantajı olduğu söylenebilmektedir.

Balassa (1968) RCA Balassa endeksini ortaya çıkarmış olmasına rağmen formül ithalatı gözardı edip sadece ihracatı hesaba katmıştır. Vollrath (1991) Balassa' nın aksine ihracat ve ithalat verilerinin ticarete etkisini hesaba katması gerektiğini ortaya koymuştur. Rekabet gücünü ölçmek adına 3 adet RCA ölçüm yöntemini ortaya koymuştur:

Görelî Ticaret Üstünlüğü - RTA (the relative trade advantage)

Görelî İhracat Üstünlüğü- RXA (relative export advantage)

Görelî İthalat Üstünlüğü-RMA (relative import advantage)

Vollrath formülasyonu;

$RXA_{ij} = \text{Balassa endeksi } RCA_B$

$RXA_{ij} = (X_{ij} / X_{nj}) / (X_{ir} / X_{nr})$

$RMA_{ij} = (M_{ij} / M_{nj}) / (M_{ir} / M_{nr})$

$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMA_{ij}$

$RCA_{ij} = \ln(RXA_{ij}) - \ln(RMA_{ij})$

RXA_{ij} ; j ülkesinin i malında görelî ihracat avantajını, RMA_{ij} j ülkesinin i malında görelî ithalat avantajını, RTA_{ij} ; j ülkesinin i malında görelî ticaret avantajını, RCA_{ij} ; j ülkesinin i malında görelî rekabet üstünlüğü indeksini, X; ihracat, M; ithalat, n; geriye kalan tüm mallar, r; dünyanın geri kalanını ifade etmektedir. Arz ve talep dengesini içerdiği için RCA endeksi kullanımı karşılaştırmalı üstünlüğü daha iyi yansıtılmaktadır (Adgüzel, 2011c, s.208-209).

4.2. Kullanılan Veriler ve Yöntem

Türkiye İmalat Sanayi'nin 2000-2015 yıllarını kapsayan çalışmada rekabet gücü, dış ticaret verilerden ulaşılan karşılaştırmalı üstünlük ile RCA yöntemi ölçülmektedir.

Kullanılan dış ticaret verileri TÜİK den alınmıştır. Vollrath (1991) tarafından ithalat avantajı dikkate alınıp RCA indeksi formüle edilip, 2000-2014 dönemi İmalat Sanayi sektörel rekabet güçleri ISIC Rev. 3 ikili düzeyde 22 sektör (15 ile 36 arasındaki) analiz edilmiştir.

Vollrath formülasyonunu irdelersek;

$$RCA = [\ln (X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})] - \ln [(M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt})]$$

$$RCA = \ln (X_{ij} / X_{it}) - \ln (X_{nj} / X_{nt}) - \ln (M_{ij} / M_{it}) + \ln (M_{nj} / M_{nt})$$

Burada , (X_{nj} / X_{nt}) ülkeler grubundaki j malının toplam ihracatının ülkeler grubu toplam ihracatına oranını ve (M_{nj} / M_{nt}) de ülkeler grubundaki j malının toplam ithalatının, ülkeler grubu toplam ithalatına oranını göstermektedir. İhracat ve ithalatın arasında olan hesaplama farkları (sigorta, navlun vb.) gözardı edildiğinde $(X_{nj} / X_{nt}) = (M_{nj} / M_{nt})$ olup yani, bir malın dünyadaki toplam ihracatı, o malın dünyadaki toplam ithalatına eşittir. Böylece; $\ln (X_{nj} / X_{nt}) - \ln (M_{nj} / M_{nt}) = 0$ olacaktır ve

$$RCA = \ln (X_{ij} / X_{it}) - \ln (M_{ij} / M_{it}) \text{ hali yerine } RCA = \ln [(X_{ij} / X_{it}) / (M_{ij} / M_{it})] \text{ halini almıştır.}$$

Buradaki i indisi belirli bir ülkeyi ifade etmekte, RCA indeksi mal grubu (j) sabitken, farklı ülkelerin (i) aynı mal grubundaki görelî üstünlüklerini karşılaştırmaya yöneliktir. Bu nedenle, çalışmamızda Türkiye'nin sanayi sektörünün dünyaya ihracatı ile, Türkiye'nin sanayi sektörünün dünyadan ithalatı dikkate alınacağından, formüldeki ülke indisi olan (i), her bir sektör (j) için sabittir ve ihmal edilebilir. Bu durumda formülün son hali, $RCA = \ln [(X_j / X_t) / (M_j / M_t)]$ şeklinde olacaktır.

Herhangi bir sektör için rekabet gücü o sektörün ihracatının ülke toplam ihracatına oranının, o sektörün ithalatının ülke toplam ithalatına oranının doğal logaritmasına eşit olacaktır. Teorik olan kavramı çalışmamıza uygularsak; belirlenen herhangi bir sektörün ihracatının İmalat Sanayi ihracatına oranının, o sektörün ithalatının İmalat Sanayi ithalatına oranının doğal logaritması o sektörün rekabet gücünü vermektedir (Adıgüzel, 2013b, s.18-19).

Çalışmamızda, ülkelerin değil sektörlerin göreceli rekabet güçleri karşılaştırılmaktadır. RCA değerlerinin indeks olarak kolay ve hassas ölçümünü sağlamak adına RCA 100 ile çarpılmıştır yeni formül; $RCA = \ln [(X_i / X_t) / (M_i / M_t)] * 100$ olmuştur.

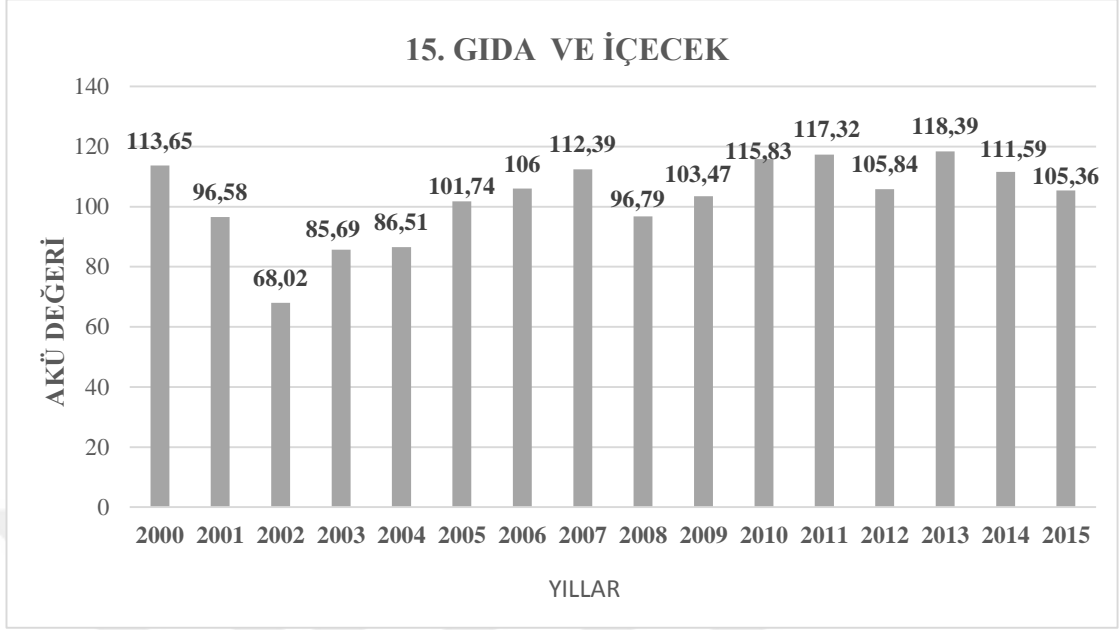
Formülde; X_i : i mal grubunda yapılan ihracatı, X_t : toplam ihracatı, M_i : i mal grubunda yapılan ithalatı, M_t : toplam ithalatı ifade etmektedir.

RCA'nın alacağı değerlere göre sektörlerin rekabet gücü ; $RCA > 50$ ise sektörün rekabet gücü yüksek, $-50 < RCA < 50$ ise rekabet gücü marjinal sınırdadır, $RCA < -50$ ise rekabet gücü düşüktür diye yorumlanmaktadır (Küçükkeiremitçi, 2006, s.3).

4.3.Türkiye İmalat Sanayi Rekabet Gücünün AKÜ Yöntemiyle Ölçülmesi

Bu bölümde TÜİK dış ticaret; ihracat, ithalat verileri kullanılarak Türkiye İmalat Sanayi'nin; Gıda ve İçecek sektörü, Tütün ürünleri sektörü, Tekstil ürünleri sektörü, Giyim eşyası sektörü, Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörü, Ağaç ve Mantar ürünleri sektörü, Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü, Basım ve Yayım sektörü, Kok Kömürü, Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar sektörü, Kimyasal Maddeler ve ürünleri sektörü, Plastik ve Kauçuk ürünleri sektörü, Metalik Olmayan Diğer Mineraller sektörü, Ana Metal sanayi ürünleri sektörü, Makine teçhizat hariç Metal eşya sanayi sektörü, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat İmalatı sektörü, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları ve Cihazları sektörü, Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları, Tıbbi, Hassas Optik Aletler ve Saat sektörü, Motorlu Kara Taşıtları ve Römorklar sektörleri, Diğer Ulaşım Araçları sektörü ve Mobilya sektörü olmak üzere 22 sektörünün 2000-2015 yılları arasındaki 16 yıllık rekabet gücü AKÜ yöntemi kullanılarak oluşturulan AKÜ değerleri ile değerlendirilmektedir.

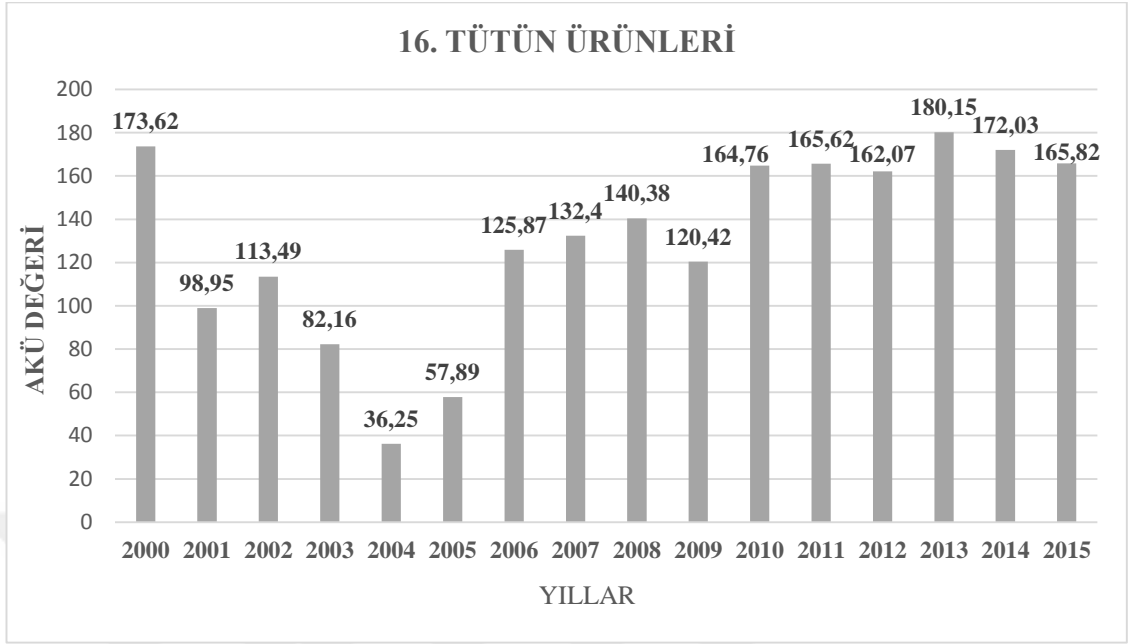
Grafik 24. Gıda ve İçecek Ürünleri Sektörü AKÜ DEĞERLERİ

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Gıda ve İçecek Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, 2000 yılında 113,65 olan akü değeri 2002 yılına kadar gerileyerek 2002 yılında dönemin en düşük değeri olan 68,02 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılından itibaren yükselmeye başlayan akü değeri 2005-2015 arasında 100 civarında seyretmiştir. 2013 yılından itibaren azda olsa bir gerileme görülmekte olup 2015 yılında 105,36 olarak gerçekleşmiştir. Özetle; 2000-2015 döneminde Gıda ve İçecek Sektörünün AKÜ değerleri +68 ile +118 aralığında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin Gıda ve İçecek Sektöründe **yüksek rekabet gücü** bulunmaktadır.

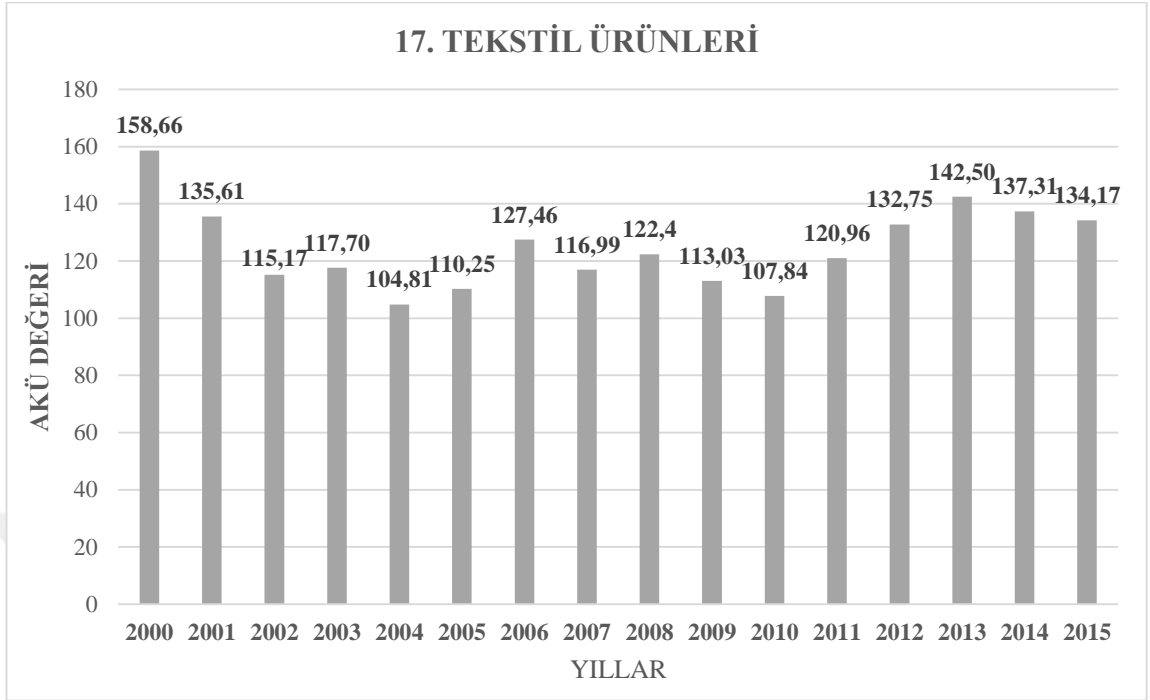
Grafik 25. Tütün Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Tütün Ürünleri Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde; 2000 yılında 173,62 olan AKÜ değeri 2000-2006 yılları arasında düşüş eğilimi gösterse de 2004 yılı hariç +50 üzerinde seyretmiştir. AKÜ değeri, 2006 yılıyla birlikte yükselişe geçerek 2006-2015 yılları arasında ise +120 üzerinde gerçekleşmiştir. Özetle; 2000-2015 döneminde Tütün Ürünleri AKÜ değerleri, 2004 yılı hariç +50 üzerinde; +57 ile +180 aralığında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin Tütün Ürünleri Sektöründe **rekabet gücü yüksektir.**

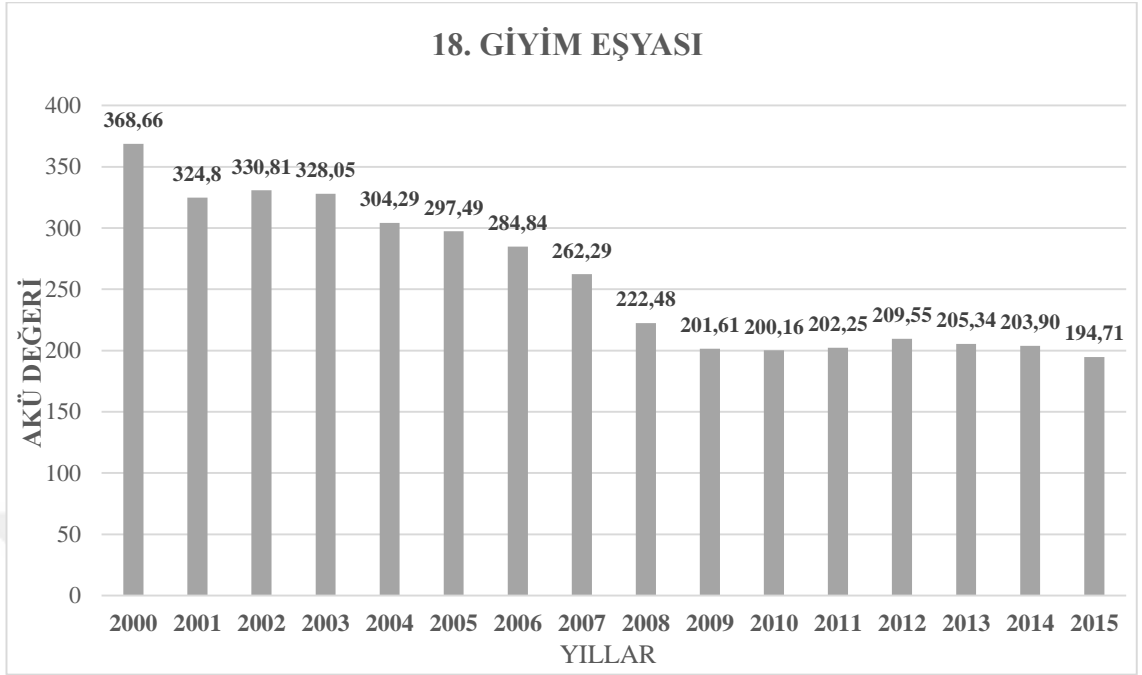
Grafik 26. Tekstil Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Tekstil Ürünleri Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000 yılında en yüksek değer olan +158 olan AKÜ değeri düşerek 2004 yılında 16 yılın en düşük AKÜ değeri +104 olarak hesaplanmış 2005 itibariyle tekrar yükselişe geçmiştir. Özetle; AKÜ değerleri sürekli +104 üzerinde +158 ile +104 aralığında gerçekleşmiştir. Tekstil Ürünleri Sektörünün AKÜ değerlerinin sürekli +50 üzerinde gerçekleşmesiyle Türkiye'nin ihracatında etkili olan bu sektörde **rekabet gücünün yüksek** olduğu görülmektedir.

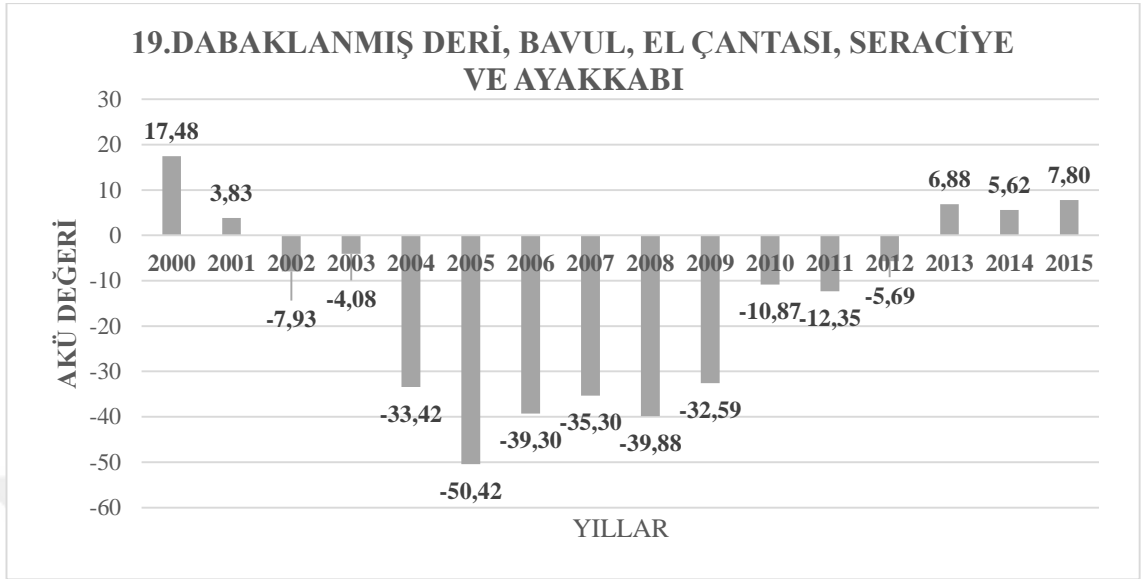
Grafik 27.Giyim Eşyası Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Giyim Eşyası Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, 2000 yılında en yüksek değer +368,66 olarak hesaplanan akü değeri, 2001 yılı hariç 2002-2010 yılları arasında kademeli olarak düşüşe geçmiş ve 2010 yılında +200 olarak gerçekleşmiştir. 2011-2014 yılları arasında AKÜ değerleri +200 civarında gerçekleşmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise AKÜ değeri 16 yılın en düşük değeri +194 olarak gerçekleşmiştir. Özetle; 2000-2015 döneminde Giyim Eşyası Sektörünün AKÜ değerleri +50 üzerinde +194 ile +368 aralığında gerçekleşmiştir yani Türkiye'nin Giyim Eşyası Sektöründe **yüksek rekabet gücü** bulunmaktadır.

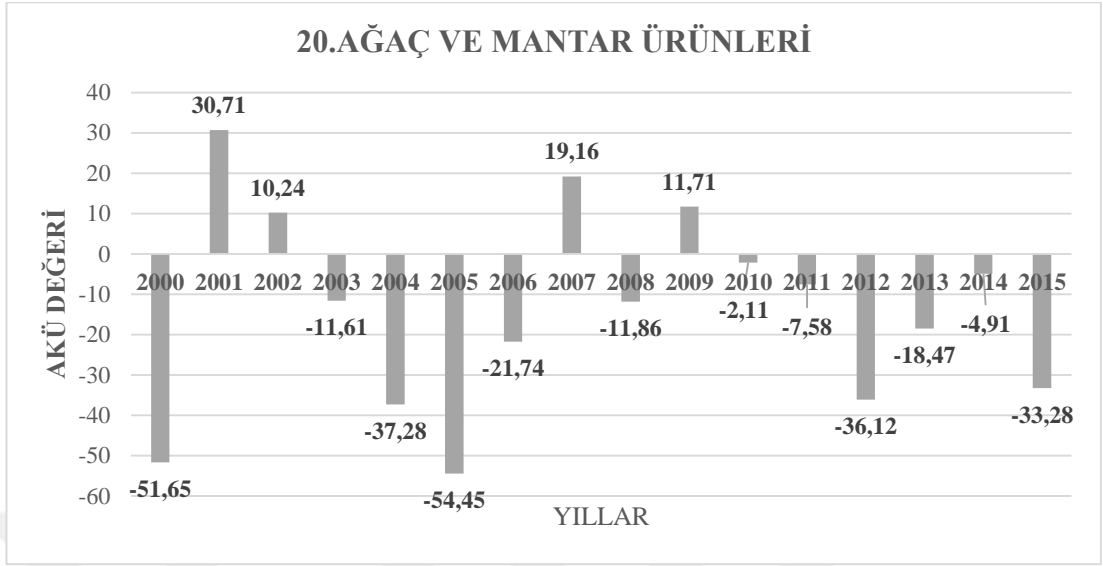
Grafik 28. Dabaklanmış deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciye ve ayakkabı Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000 yılında en yüksek akü değeri +17,48 olarak gerçekleşmiş, 2002 yılına kadar gerileyerek 2002 yılında -7,93 değerine düşmüştür. 2002-2012 yılları arasında 11 yıl eksi değerlerde gerçekleşen akü değeri en düşük değeri de 2005 yılında -50 olarak hesaplanmıştır. 2013 yılından itibaren pozitif değer almaya başlayan akü değeri son olarak 2015 yılında +7,80 olarak hesaplanmıştır. Özetle; 2000-2015 döneminde Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciye ve ayakkabı Sektörünün AKÜ değerleri -50 ile +17 aralığında gerçekleşmiştir. AKÜ değerleri -50 ile +50 aralığında bulunduğu için Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, seraciye ve ayakkabı Sektöründe Türkiye'nin **rekabet gücü sınırdadır**.

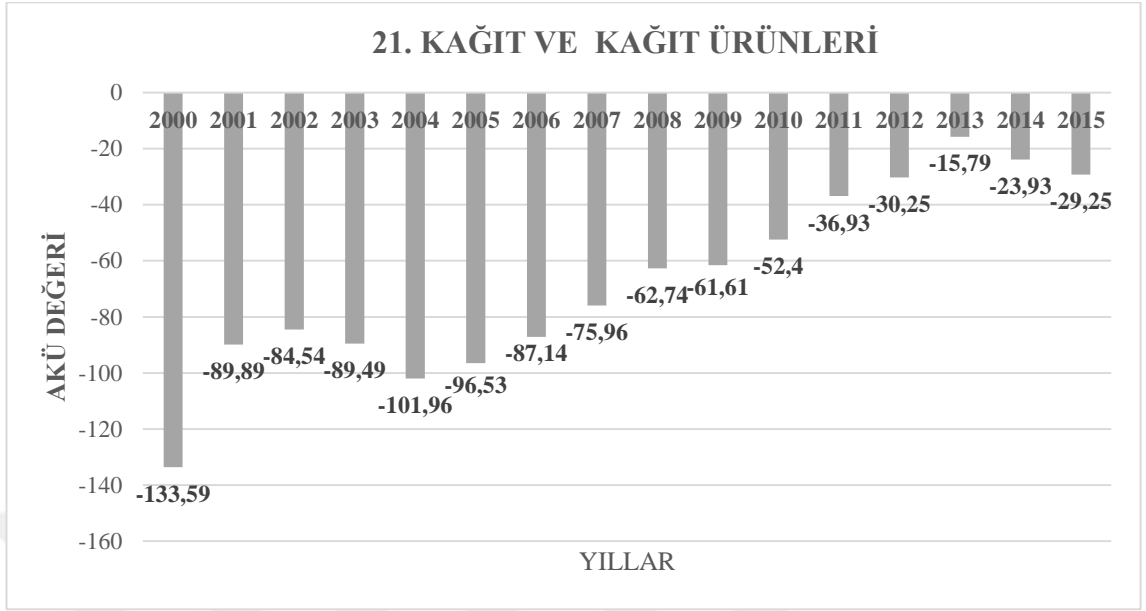
Grafik 29. Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000 yılında -51 olan AKÜ değeri, 2001 yılında en büyük değeri +30 olarak gerçekleşmiştir. 2001 -2002 yılında pozitif değer alan AKÜ değeri, 2003-2006 yılları arasında tekrar eksi değerlere düşmüş 2005 yılında en düşük değeri -54 olarak gerçekleşmiştir. 2007-2015 aralığında 2007, 2009 yılları hariç pozitif değer alamamıştır. Özetlersek 2000-2015 yılları arasında Ağaç ve Mantar Ürünleri Sektörü AKÜ değerleri -50 ile +50 aralığında değerler almış, **rekabet gücü sınırdadır.**

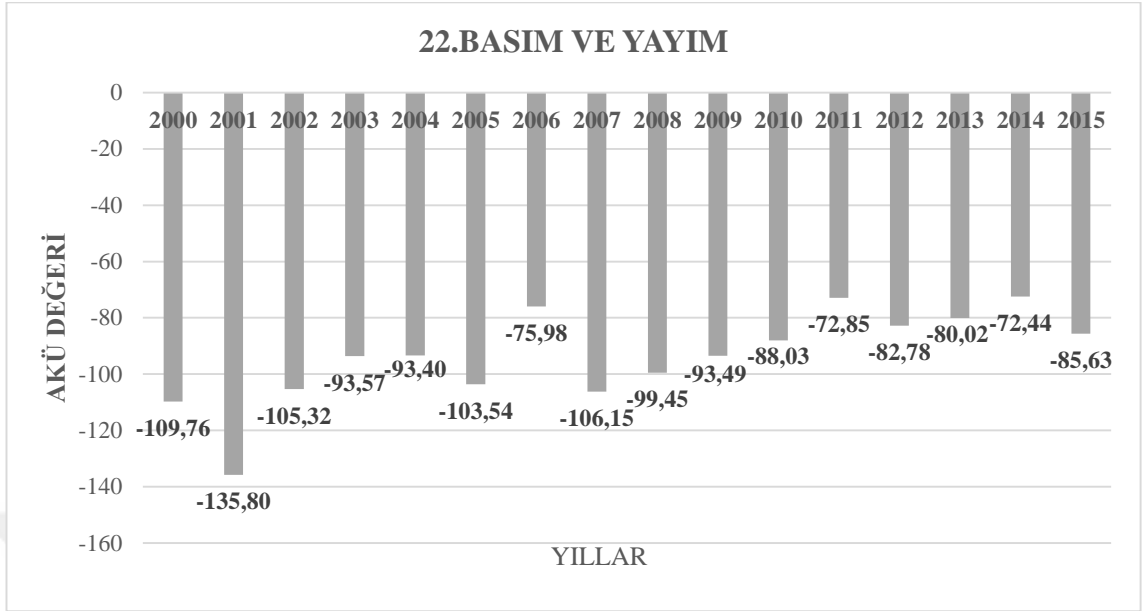
Grafik 30. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000 yılında en düşük değer -133 olarak gerçekleşmiş olup, 2004 yılı hariç kademeli olarak ivme kazanmıştır. 2013 yılına gelindiğinde en yüksek AKÜ değeri -15 olarak gerçekleşmiş 2014, 2015 yıllarında tekrar düşüş eğilimine girmiştir. Özetlersek; Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değeri -133 ile -15 aralığında değişmiş, rekabet gücü 2006-2010 arası düşük iken son yıllarda rekabet gücünde artış eğilimi vardır ve 2011-2015 arasında **sınır değerler içine girmiştir.**

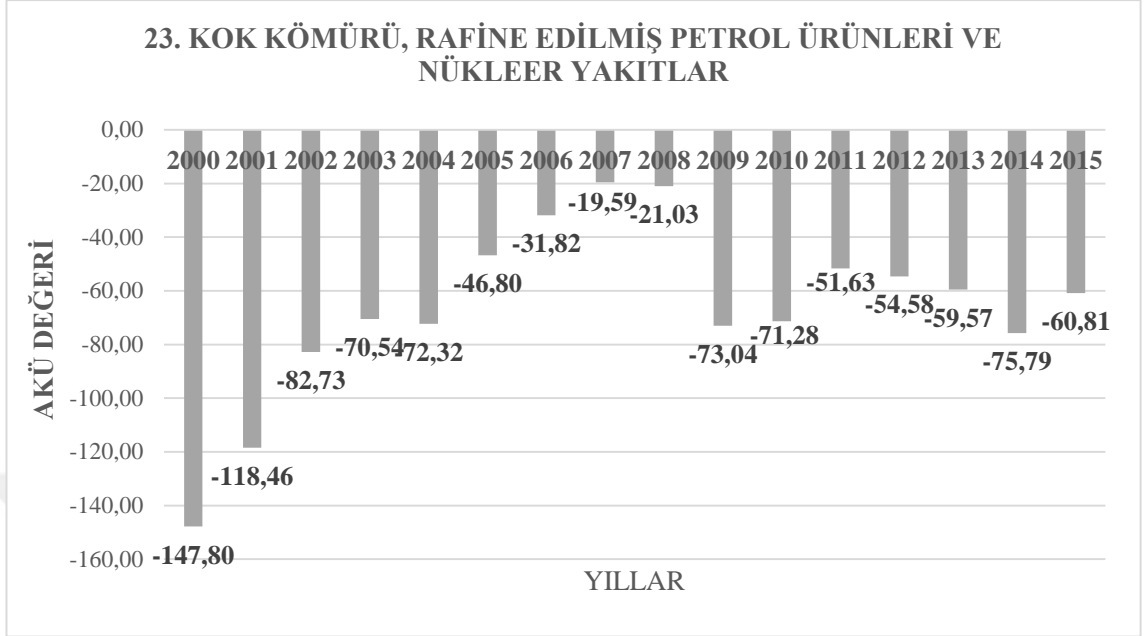
Grafik 31. Basım ve Yayım Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Basım ve Yayım Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, değerler sürekli eksi olarak gerçekleşmiş ve 2011,2014 yıllarında en yüksek akü değeri -72 olarak hesaplanmıştır. Kısaca, Basım ve Yayım Sektörünün AKÜ değerleri 2000-2015 yılları arasında -72 ile -135 arasında yer almış, $RCA < -50$ olduğu için Türkiye' nin bu sektördeki **rekabet gücü düşüktür.**

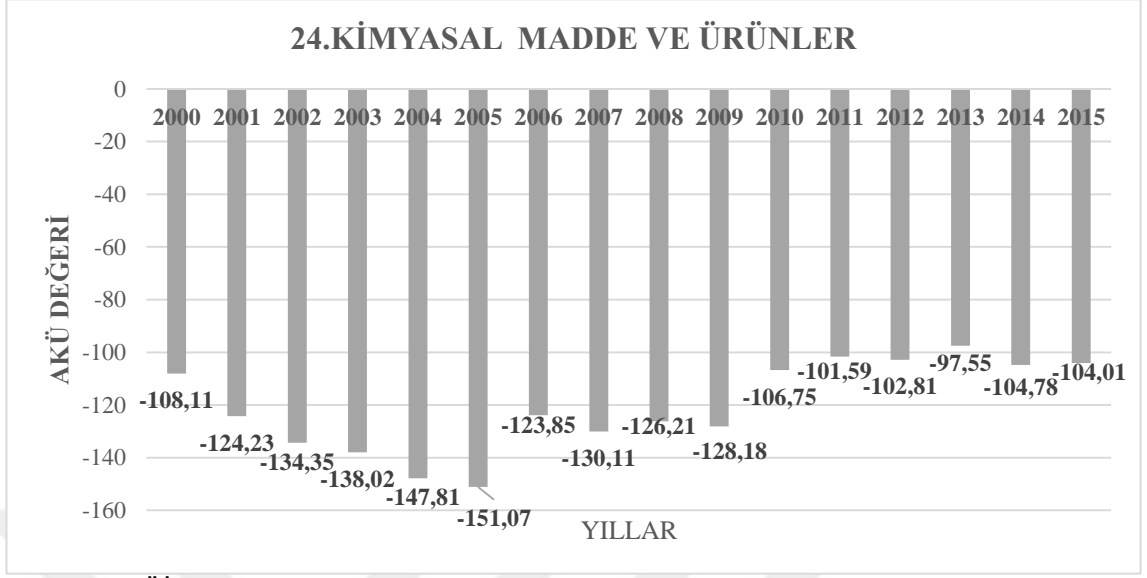
Grafik 32. Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, değerler sürekli eksi olarak gerçekleşmiştir. 16 yılın en yüksek akü değerinin -19, en düşük akü değerinin ise -147 olduğu görülmüştür. 2000-2008 yılları arasında AKÜ değeri yükselişe geçerek kademeli artmıştır. 2009-2015 yılları arasında ise AKÜ değerleri -50 üzerinde değerler almıştır. Kısaca Kok kömürü, Rafine edilmiş petrol ürünleri ve Nükleer yakıtlar Sektörünün AKÜ değerleri 2000-2015 yılları arasında -19 ile -147 arasında yer almış, özellikle son 5 yıl $RCA < -50$ olduğu için Türkiye'nin bu sektördeki **rekabet gücü düşüktür**.

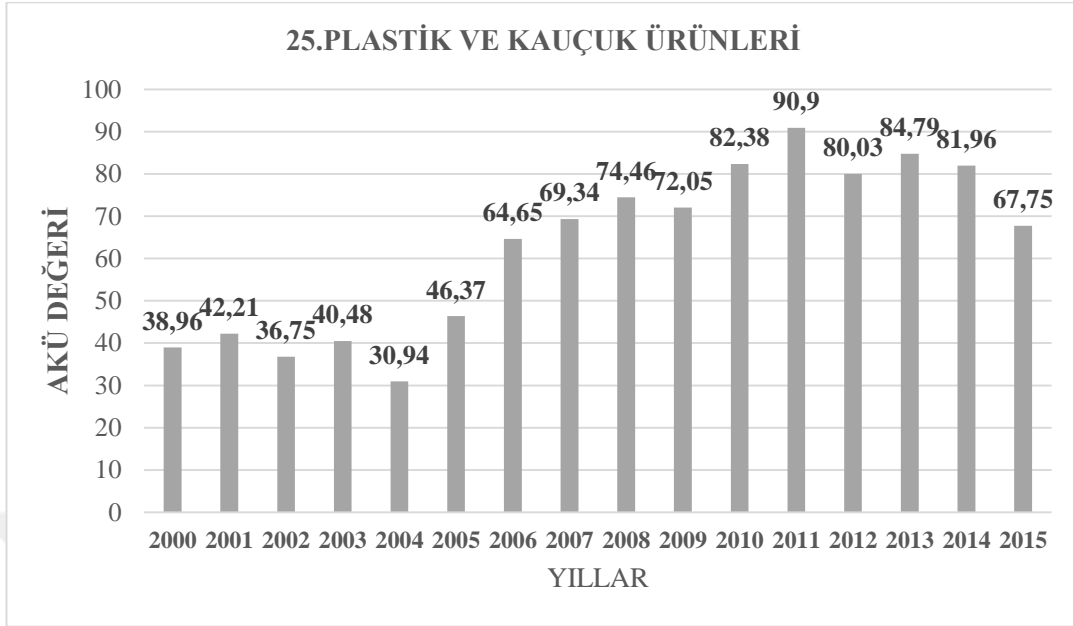
Grafik 33. Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Kimyasal Madde ve Ürünler Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, sürekli eksi olarak hesaplanmıştır. Kısaca, bu sektörün AKÜ değerleri -97 ile -151 aralığında genellikle -100 civarında olup RCA' lara göre rekabet gücüne bakıldığında; RCA <50 olduğuna göre Türkiye'nin Kimyasal Madde ve Ürünler sektöründe **rekabeti düşüktür.**

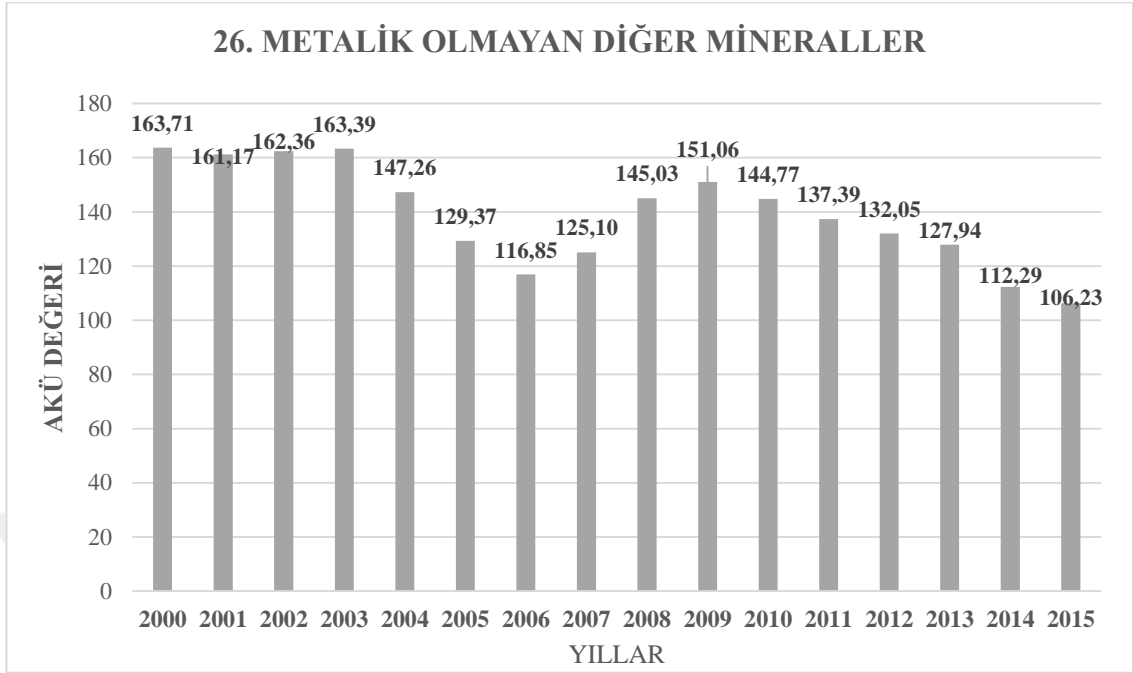
Grafik 34. Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000-2005 yılları arasında değerler +30 ile +46 aralığında yer almış, 2006 yılında +64 olarak hesaplanan AKÜ değeri ile ivme olmuş ve 2011 yılında en büyük akü değeri +90 olarak görülmüştür. 2011 sonrasında AKÜ değerlerinde düşüş eğilimi görülmüş son olarak 2015 yılında +67 olarak hesaplanmıştır. Özetle, 2000-2015 yılları arasında Plastik ve Kauçuk Ürünleri Sektörünün Akü değerleri 2006 yılı ve sonrasında çoğunlukla +50 üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle 2006 yılı sonrasında da etkisiyle Türkiye'nin bu sektörde **rekabet gücünün olduğu** görülmektedir.

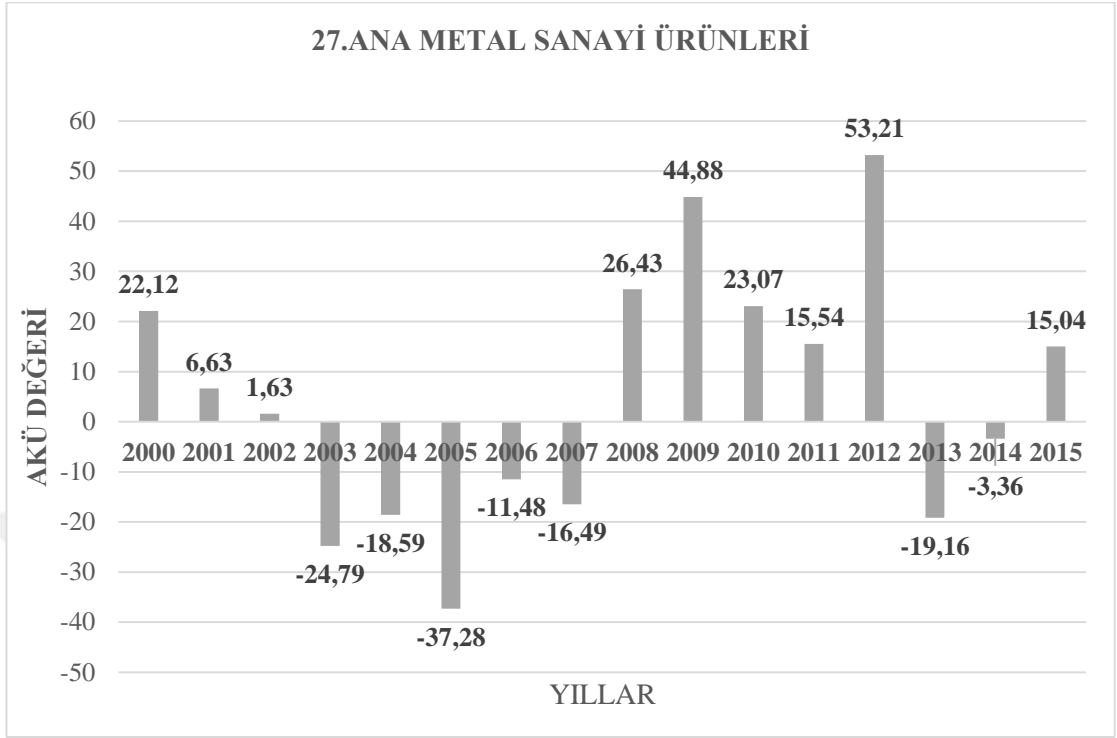
Grafik 35. Metalik Olmayan Diğer Mineraller Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Metalik Olmayan Diğer Mineraller Ürünler Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, en yüksek değer 2000 yılında +163 olarak gerçekleşmiş sonrasında AKÜ değerleri 2000-2003 yıllarında +160 civarında devam etmiştir. 2004-2006 yıllarında 3 yıl düşüş eğilimine girmiş +116 civarına inmiştir. 2007 ile tekrar ivme kazanan AKÜ değerleri 2008,2009 yılları dahil olmak üzere +150 civarına yükselmiştir. 2009 yılından sonra tekrar düşüşe geçen AKÜ değerleri 2015 yılına gelindiğinde 16 yılının en düşük seviyesini görerek +106 olarak gerçekleşmiştir. Özetle; 2000-2015 yılları arasında bu sektörün AKÜ değerleri sürekli + 50 üzerinde ; +106 ile +163 aralığında gerçekleştiğinden Türkiye'nin bu sektörde **rekabet gücünün yüksek** olduğu görülmektedir.

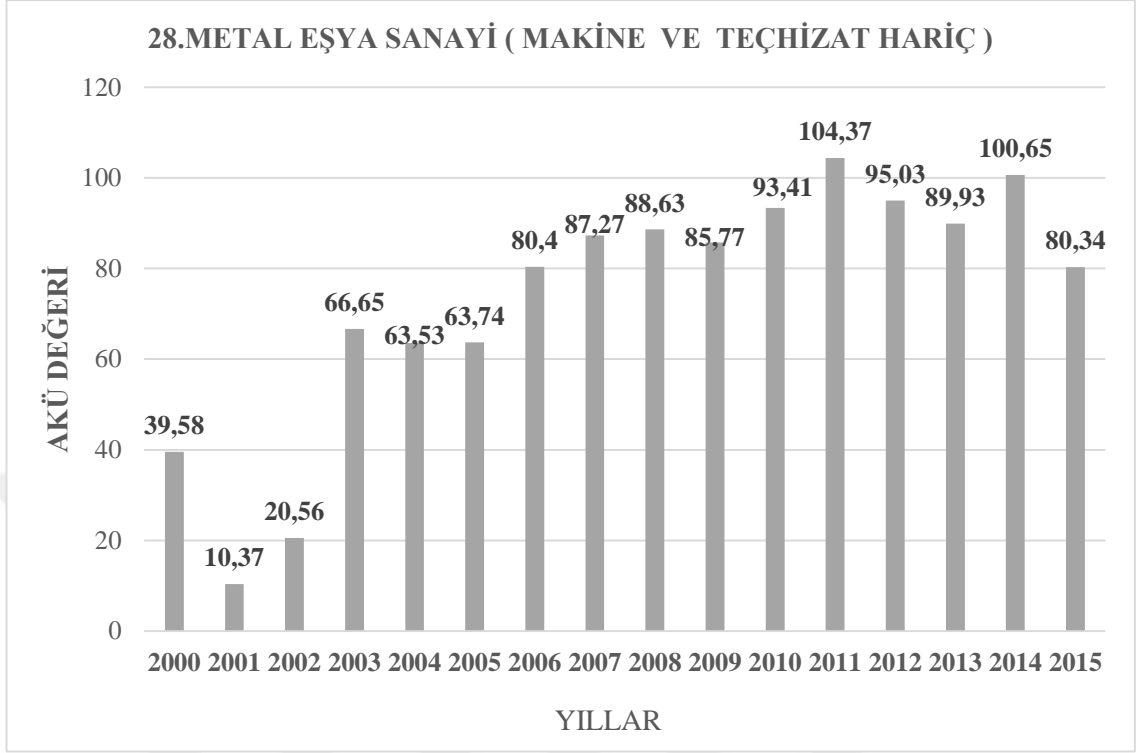
Grafik 36.Ana Metal Sanayi Ürünleri Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Ana Metal Sanayi Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000-2002 yılları arasında pozitif olan değerler giderek azalmış, 2003 yılında başlayan eksi değerlerle birlikte 2005 yılında hesaplanan -37 akü değeri 16 yılın en düşük değeridir. 2008 yılıyla birlikte ivme kazanılmış ve 2012 yılında en yüksek akü değeri +53 olarak hesaplanmıştır. Özetle 2000-2015 yılları arasında Ana Metal Sanayi Sektörü AKÜ değerleri -37 ile+53 aralığında yani -50 ile +50 arasında sınır değerlerde yer aldığı için rekabet gücü sınırdadır.

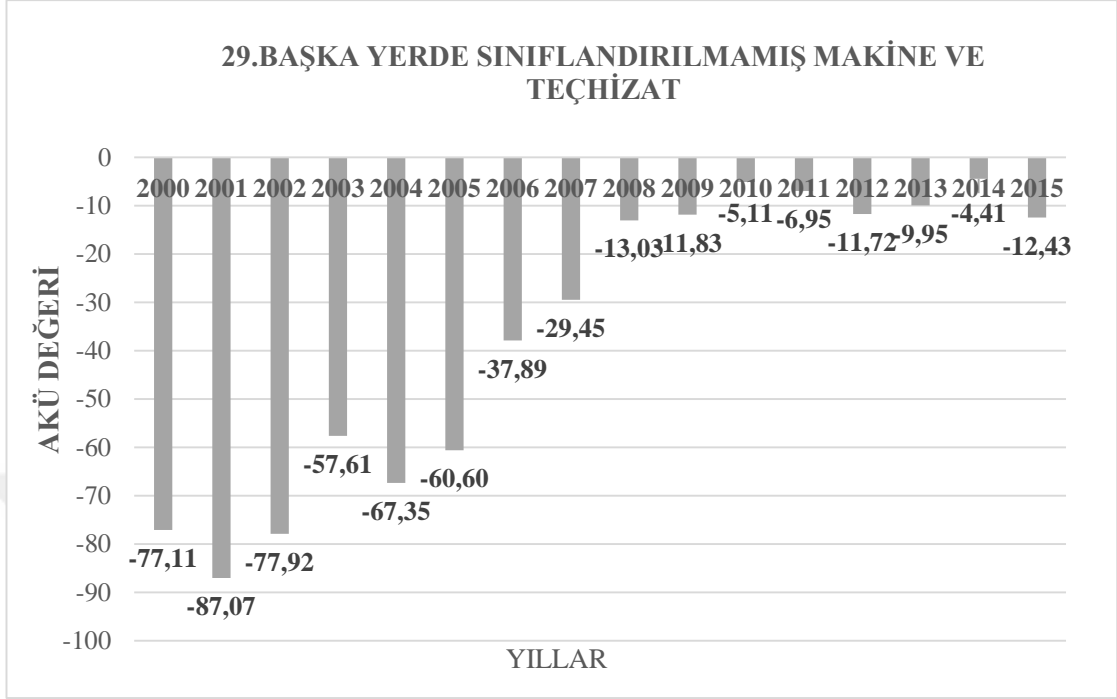
Grafik 37. Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, dönemin ilk üç yılında değerler pozitif fakat +50 altında gerçekleşmiş, 2003 yılı ile birlikte bir ivme yakalanmıştır. 2003 -2015 yılları arasında AKÜ değerleri +63 üzerinde gerçekleşmiş ve 2011 yılında en büyük değer +104 olmuştur. Özetlersek; 2000-2015 yılları arasında Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizat Hariç) Sektörünün AKÜ değerleri ilk üç sene hariç sürekli +50 üzerinde yani ; +63 ile +104 arasında yer almıştır. Türkiye'nin bu sektörde **rekabet gücünün yüksek** olduğu görülmektedir.

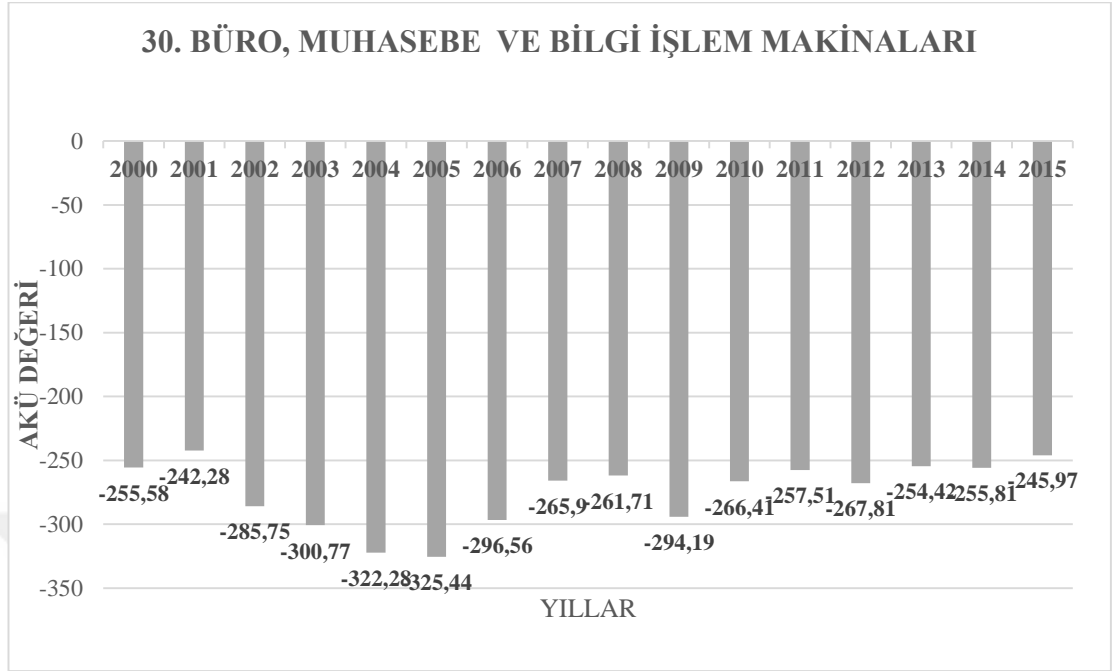
Grafik 38. Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Makine ve Teçhizat Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2000-2005 dönemi ilk başında -77 olan değer zamanla düzelmiş ilk altı yıl sonrasında 2006 yılında -50 üstüne çıkmıştır. 2006-2015 arasındaki 10 yıllık dönemde iyileşme görülmüş, en yüksek AKÜ değeri 2014 yılında -4 olarak gerçekleşmiştir. Kısaca, 2000-2015 dönemi Makine ve Teçhizat Sektörü AKÜ değerleri ilk altı yıl -50 üstünde olup rekabet gücü düşük olup son on yıl büyük bir düzelmeye değerler -37 ile -4 arasında gerçekleşerek **rekabet gücü sınırdadır** denilebilir.

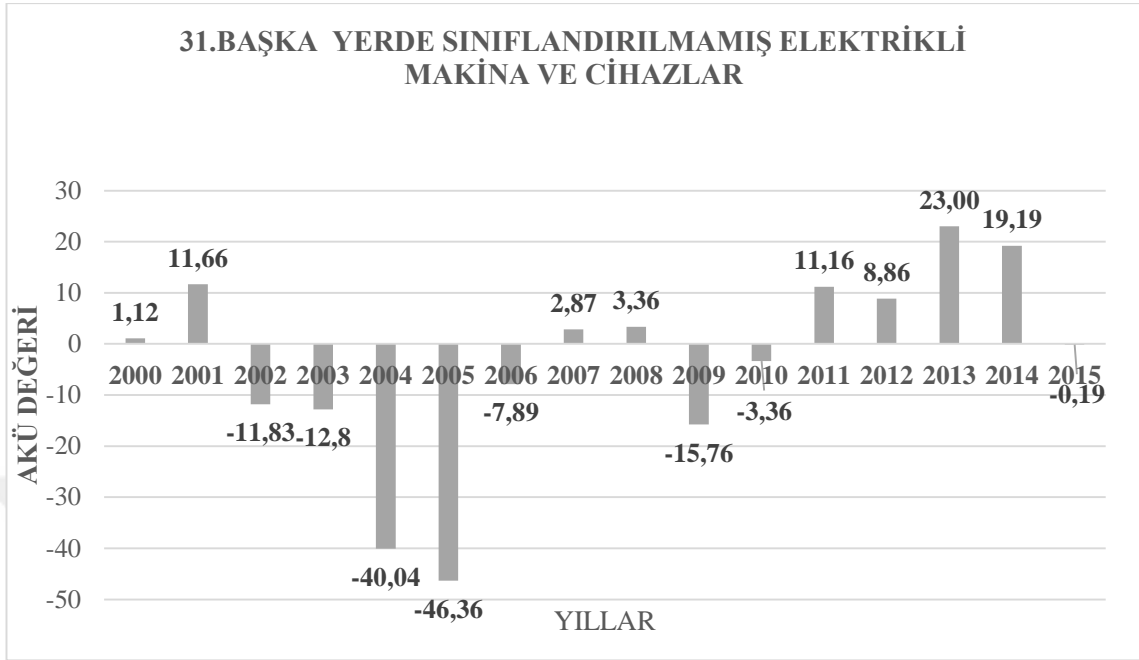
Grafik 39. Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini incelediğimizde, 2001,2015 yılları hariç -250 altında gerçekleşmiştir. Bu sektörün AKÜ değerleri -242 ile -325 aralığında yer almış olup Türkiye'nin bu sektörde rekabet gücü oldukça düşüktür.

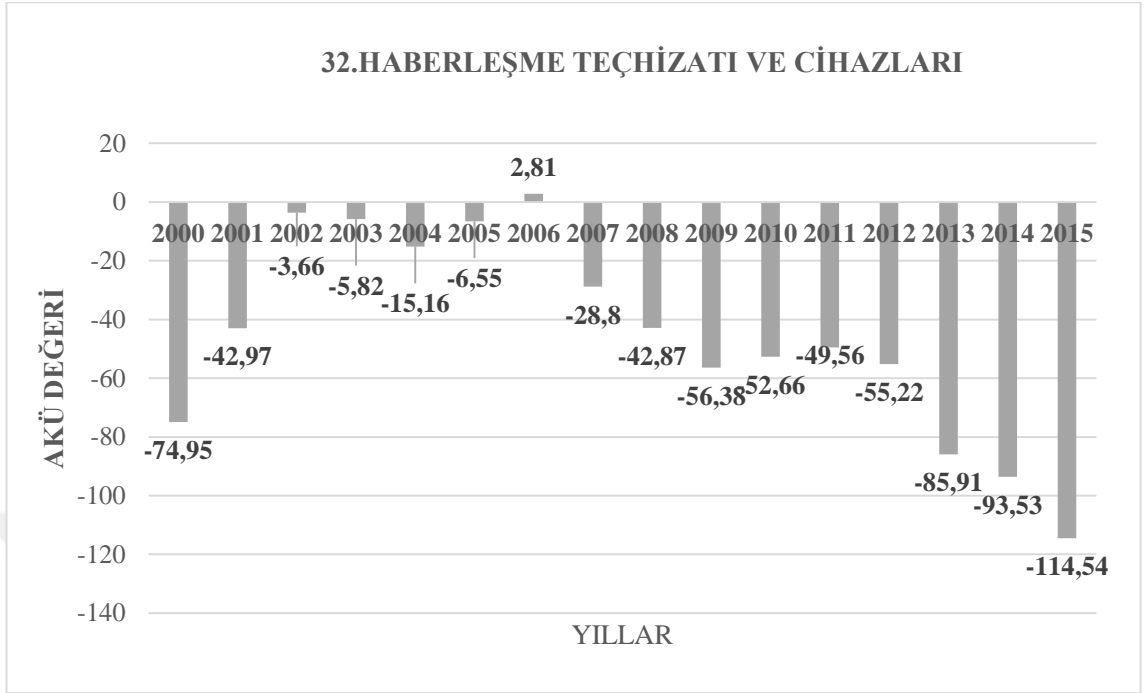
Grafik 40. Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Elektrikli Makine ve Cihazlar Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, ilk iki yıl pozitif değer alan sektör, 2002-2006 yıllarını kapsayan dönemde eksi değer almış ve 16 yılın en düşük değeri 2005 yılında -46 olarak gerçekleşmiştir. AKÜ değerleri 2007-2010 döneminde ise -15 ile +3 arasında değerler almış, 2011-2014 döneminde ise 16 yılın en yüksek değeri 2013 yılında +23 olarak gerçekleşmiştir. AKÜ değeri, 2015 yılında tekrar negatif değer almıştır. Özetle, 2000-2015 yılı döneminde Elektrikli Makine ve Cihazlar Sektörü AKÜ değerleri -46 ile +23 aralığında yani -50 ile +50 arasında sınırlar değerler almıştır, bu sektörün **rekabet gücü sınırdadır**.

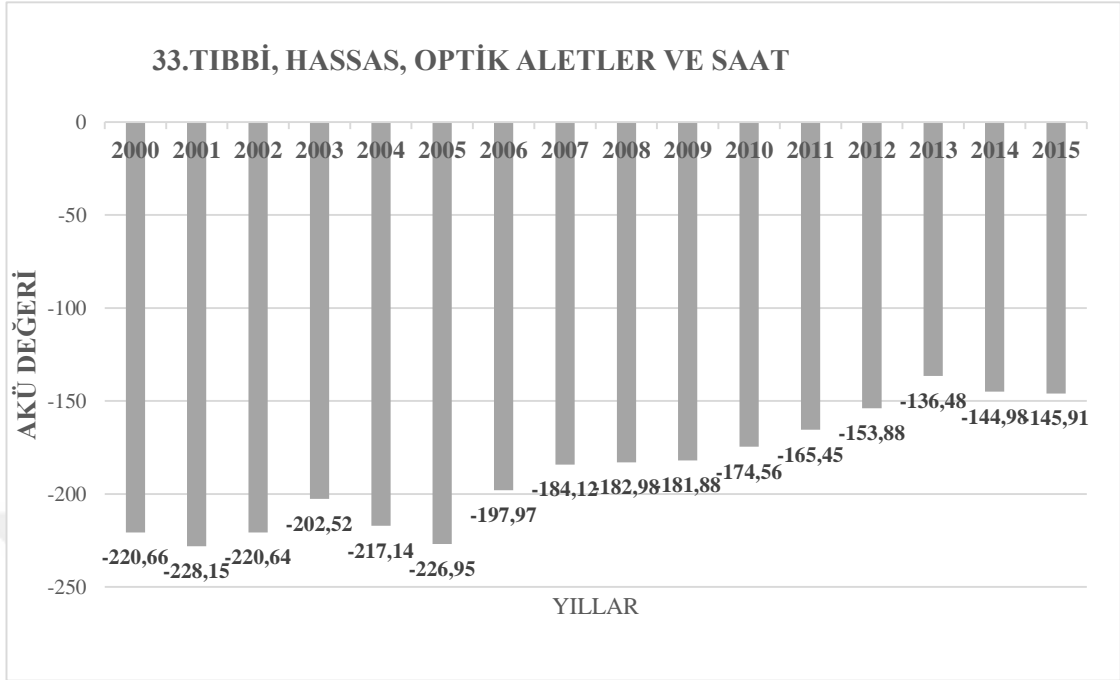
Grafik 41. Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, 2000-2008 yılları arasında AKÜ değerleri, 2000 yılı hariç tutulursa -42 ile +2 aralığında yer almış yani AKÜ değerleri -50 ile +50 aralığında gerçekleşmiş olduğundan rekabet gücü açısından sınırdadır. 2009-2015 yılları arasındaki 7 yıllık AKÜ değerleri ele aldığımızda ise 2011 yılı -49 sınır değeri hariç tutularak değerler -50 den küçüktür yani bu sektörün rekabet gücü düşüktür. Özetle; Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları Sektörünün son 7 yıllık AKÜ değerleri baz alındığında değerler -50'den düşük olup sürekli bir düşüş görülmektedir kısaca; bu sektörün **rekabet gücü düşüktür**.

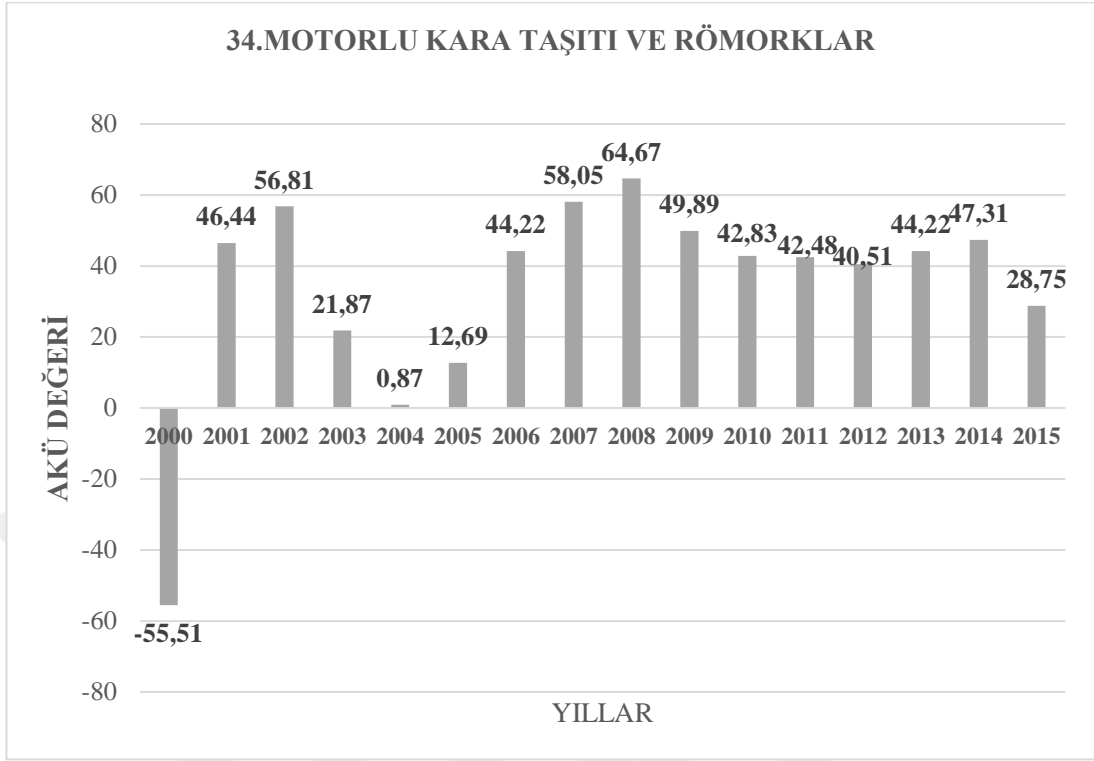
Grafik 42. Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, sürekli eksi değerler almıştır. En yüksek AKÜ değeri 2013 yılında -136, en düşük AKÜ değeri ise 2001 yılında -228 olarak hesaplanmıştır. Kısaca bu sektörün 16 yıllık AKÜ değerleri -136 ile -228 arasında gerçekleşmiş yani değerler -50 altındadır. Türkiye'nin bu sektörde **rekabet gücü oldukça düşüktür.**

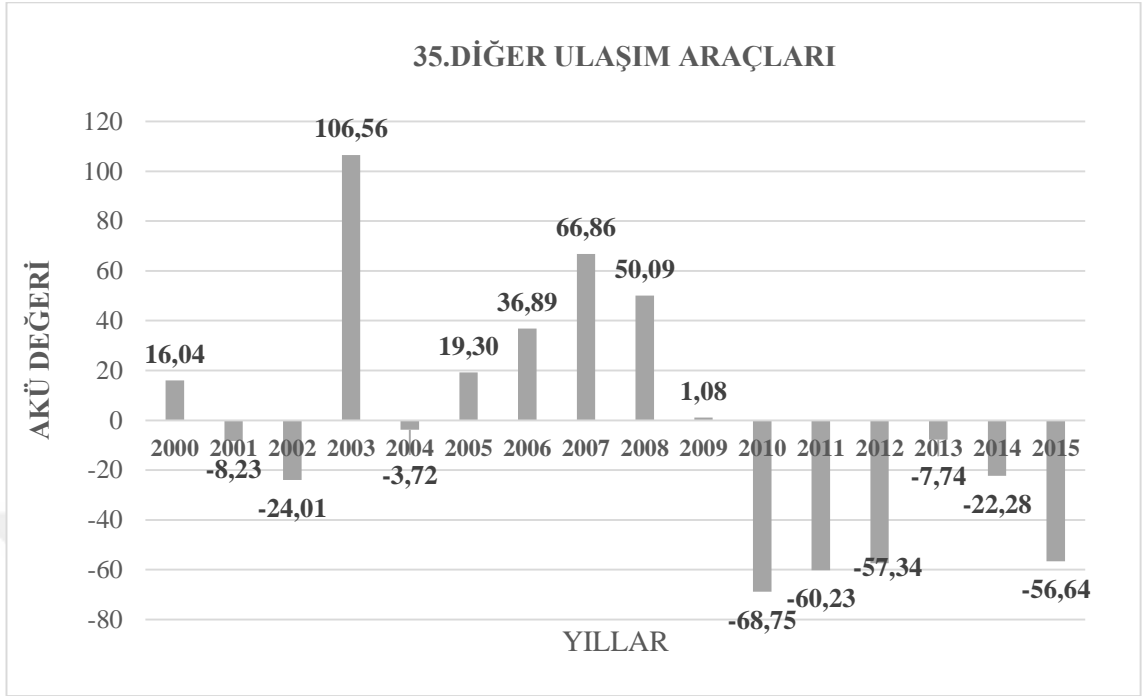
Grafik 43. Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, 2000 yılı hariç tutulduğunda sürekli pozitif değerler almıştır. 2001-2015 yılları arasındaki 11 yıl AKÜ değerleri +50 üstünde veya sınırında olduğundan dolayı Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar Sektörünün **rekabet gücü olduğu** görülmektedir.

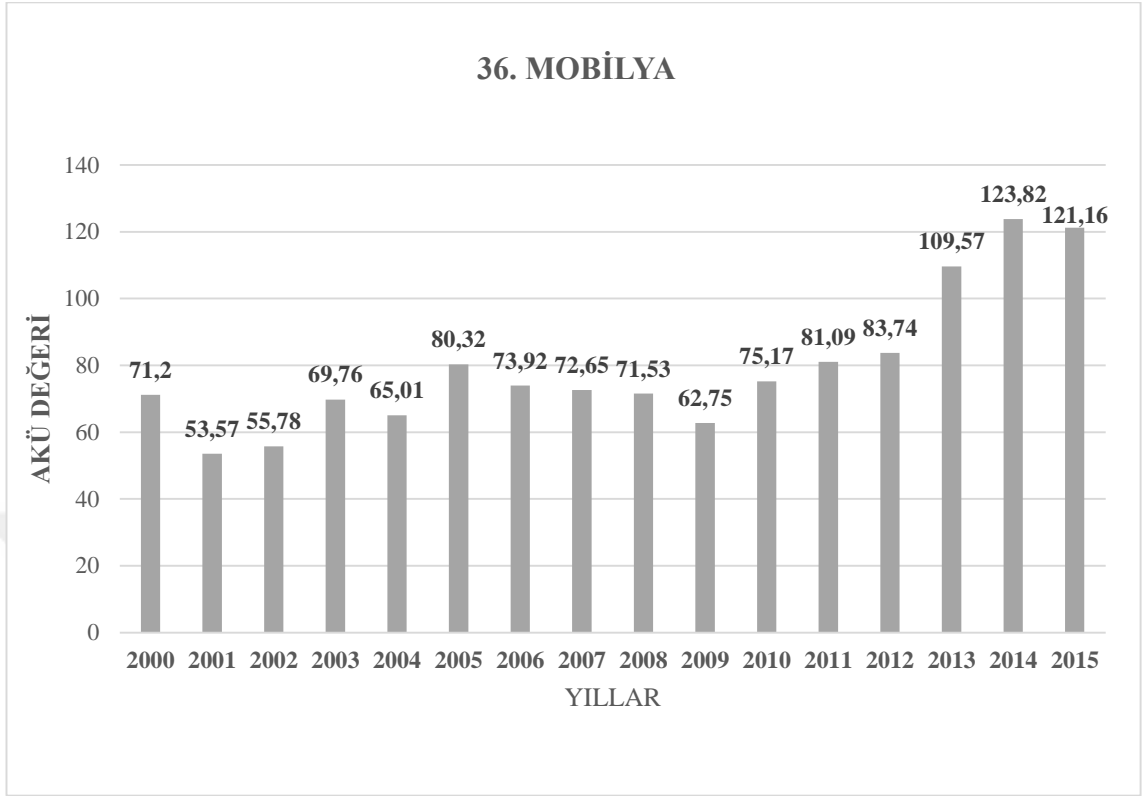
Grafik 44. Diğer Ulaşım Araçları Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Diğer Ulaşım Araçları Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, 2000 – 2009 yılları arasında değerler; 2003 yılı hariç tutulduğunda -24 ile +66 arasında değerler almış yani ortalama $-50 < RCA < +50$ arasında yer almış ve rekabet gücü sınırdadır. Ancak 2010-2015 yıllarını kapsayan 6 yıllık dönemde AKÜ değerleri, 2013 ve 2014 hariç tutulduğunda 4 yıl boyunca -50 den düşüktür. Özetle; Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Diğer Ulaşım Araçları Sektörünün 2000-2009 arasında sınırdaki rekabet gücü son 6 yılda düşüktür. Kısaca; Türkiye'nin bu sektörde **rekabet gücü düşüktür.**

Grafik 45. Mobilya Sektörü AKÜ Değerleri

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye İmalat Sanayi'nin içinde yer alan Mobilya Sektörünün 2000-2015 yıllarını kapsayan 16 yıllık AKÜ değerlerini irdelediğimizde, sürekli pozitif değerler almıştır. En yüksek AKÜ değeri 2014 yılında +123, en düşük AKÜ değeri ise 2001 yılında +53 olarak hesaplanmıştır. Kısaca, bu sektörün 2000-2015 yılları arasında AKÜ değerleri +53 ile +123 arasında yani +50 üzerinde yer almıştır. Türkiye'nin Mobilya sektöründe **rekabet gücünün yüksek** olduğu görülmüştür.

4.4.Türkiye İmalat Sanayinin Rekabet Gücü Ölçümünün Değerlendirilmesi

Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Tekstil Ürünleri, Giyim Eşyası, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Metalik Olmayan Diğer Mineraller, Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar, Mobilya sektörleri olmak üzere toplam 9 sektörde Türkiye'nin **rekabet gücünün yüksektir**. Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Plastik ve Kauçuk, Mobilya, Metal Eşya Sanayi, Metalik Olmayan Diğer Mineraller 6 sektör hammadde yoğun, Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası sektörleri ise emek yoğun sektörler olup çoğunluğu düşük düzey teknoloji grubuna giren 9 sektörde rekabet gücümüz bulunmaktadır.

Dabaklanmış Deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Ağaç ve Mantar Ürünleri, Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Ana Metal Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat, Başka yerde sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar sektörleri olmak üzere toplam 6 sektörde Türkiye'nin **rekabet gücü sınırdadır**. Rekabet gücü sınırda olan Dabaklanmış Deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Ağaç ve Mantar Ürünleri, Ana Metal Sanayi, Elektrikli Makine ve Cihazlar gibi sektörlerin çoğunluğu hammadde yoğun sektörler olup Kağıt ve Kağıt Ürünleri ise ölçek yoğun sektör grubuna girmektedir ayrıca rekabet gücü sınırda olan 6 sektör düşük ve orta düzeyli teknoloji içeren sektörler grubuna girmektedir.

Basım ve Yayım, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar, Kimyasal Madde ve Ürünler, Diğer Ulaşım Araçları, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme ve Teçhizatı ve Cihazları, Tıbbi, Hassas Optik Aletler ve Saat sektörleri olmak üzere toplam 7 sektörde Türkiye'nin **rekabet gücü düşüktür**.

Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar sektörü hammadde yoğun, Basım ve Yayım ve Kimyasal Madde ve Ürünler sektörleri ölçek yoğun, geriye kalan Diğer Ulaşım Araçları, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme ve Teçhizatı ve Cihazları, Tıbbi, Hassas Optik Aletler ve Saat sektörleri olmak üzere 4 sektör ileri düzey teknoloji gerektiren sektörler olup bu sektörlerde rekabet gücümüz bulunmamaktadır.

SONUÇ

Hemen her alanda entegrasyonun yaşandığı günümüz küreselleşme sürecinin en önemli boyutu ekonomik küreselleşme olup yüzyıllardır küreselleşen dünyada, 1950'lerle başlayan teknolojik gelişmeler, 1970-1980 dönemi sonrası Türkiye Cumhuriyeti dahil olmak üzere birçok ülkenin korumacılığı terk etmesi ve bir çok ülkede serbestleşme, dışa açılma sürecinin başlamasının yanı sıra 1990'ların başında sosyalist düzenin yıkılmasıyla tek kutuplu kapitalist dünya düzenine geçilmesi gibi yaşanan gelişmeler ve olaylar ekonomik küreselleşmeyi hızlandırmış günümüzde ülkeler birbirine daha bağımlı hale gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ertesinde Birinci İktisat Kongresi kararları sonucu Türkiye ekonomisi dünya düzenine entegre olmak için yeni politikalar uygulamaya konulmuştur. 1929 Büyük Buhranın Sovyetler Birliğini etkilemeyerek kapitalist ülkeleri sarsmasıyla birlikte liberal politikalar, liberal düzen sorgulanmaya başlanmış bu süreçte Keynesyen politikalar ortaya çıkmıştır. Türkiye dahil olmak üzere küresel ekonomik düzendeki devletler müdahaleciliğe ve korumacılığa geçiş yapmıştır. 1930 yılından sonra devlet yoluyla kalkınmada rota planlar aracılığıyla çizilmiş ve bu dönemde sanayileşme stratejisi olarak ithal ikameci sanayileşme benimsenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1946-1950 yılları arasında çok partili hayata geçişle birlikte başlayan liberalleşme sonucunda, 1929 yılından itibaren ekonomide izlenen dışa kapalı, korumacı, içe dönük politikadan hızla uzaklaşmaya başlanmış ve bu politikaların yerine 'serbest dış ticaret rejimini benimseyen ve dış pazarlara yönelik üretim yapan bir kalkınma' stratejisi izlenmiştir. 1951-1954 yıllarında gerek iç gerek dış piyasada uygulanan liberal ekonomik politikalar, finansal sıkıntıların ortaya çıkması ile gittikçe liberal halinden sıyrılarak kontrole doğru sürüklenmiş olup ekonomi; tedbirlerle ayakta kalabilen, dengesiz ve güçsüz durumda kalmıştır. 1955-1959 yılları arasında tarıma dayalı iktisadi politikada tıkanma sonucunda tarıma ve dış ticarete dayalı politikalar terk edilerek yerini 'sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikameci politikalar' almıştır. 1961 Anayasasıyla birlikte 1960'lı yılların başından itibaren ekonomi politikalarında 'planlı karma ekonomi modeli' esas almış bu kapsamda DPT, planları hazırlamakla görevlendirilmiştir. Pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve etkinleştirilmesi planların amacını oluşturmuştur. 1963'den itibaren Birinci Kalkınma Planı (BKP) yürürlüğe

konulmuş ve bu planı sırasıyla 1963-1983 arasında oluşturulan üçer tane daha beşer yıllık kalkınma planları izlemektedir.

1970 sonrası oluşan küresel ekonomik bunalımlar ve gelişen ülkelerin piyasa yanlısı ekonomik politikaları benimsemesiyle ithal ikamesi yoluyla sanayileşme politikalar terkedilmiş, piyasa yanlısı neoliberal politikaların benimsenmesi sürecinde Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası etkinliğe sahip kurumlar büyük rol üstlenmiştir. Türkiye’de 1970’li yılların sonlarına doğru patlayan petrol krizi nedeniyle petrol fiyatlarının dört katına çıkmasının oluşturduğu baskıdan sonra yaşanan ödemeler dengesi sorunu, döviz boğazının içe dönük ithal ikamesine dayalı büyüme modeliyle genişlemesi, ithal girdilerin (ara malı ve yatırım malı) yetersizliği ve finansman sıkıntısı, ihracatın durağanlaşması, yurt içi tasarrufların azalması ve dış borç yükünün yükselmesiyle oluşan ekonomik sıkıntılarla birlikte ortada bulunan siyasal istikrarsızlık ortamının da etkisiyle ithal ikameci sanayileşme politikaları bırakılarak yerine liberal, piyasa mekanizmasına dönük ihracata yönelik politikaların benimsenmesi gerekliliği oluşmuştur. Türkiye ekonomisi serbestleşme iktisadi politikalarına 24 Ocak 1980 Programı ile başlayıp adım adım ekonomisini liberalleştirmiştir. Türkiye’nin neoliberal politikaları benimseme süreci aşama aşama gerçekleşmiş olup ilk olarak 1980-1987 yıllarını kapsayan dönemde müdahaleci, içe dönük, ithal ikameci ekonomi politikaları yerine dışa açık, liberal, ihracata dönük, serbest piyasa mekanizması koşullarını sağlayan politikalarını benimseyen ekonomi oluşturmak hedeflenmiştir. Liberal politikalarının da etkisiyle mamul mallar ihracatı artmış dış ticaret hacmi artmıştır. Liberalleşme dış ticaretle kalmayıp bankacılık ve finans sektörünün de serbestleşmesi aşamalı olarak sağlanmıştır.

Türkiye 1987-2001 dönemini liberalleşme politikalarının ve küreselleşme sürecinin etkisiyle siyasi, iktisadi krizlerle geçirmiştir. Koalisyon hükümetlerinin uyguladığı disiplinsiz politikalara, yabancı sermaye girişinin kolaylaşması ile kaynak kolaylığı da eklenince devletin, kamunun dış borçlanması artmış maliye dengesizliği ortaya çıkmış, ekonomi dış kaynaklara IMF’ye bağımlı hale gelmiştir. Türkiye dış şoklara açık hale geldiğinden en ağır sonuçları 2000 ve 2001 krizlerinde yaşanmıştır.

2002’de bir parti tek başına iktidara gelmiştir. Türkiye ekonomisi 2002-2007 yıllarını küresel dünyayla birlikte canlanma dönemi olarak yaşamıştır. Türkiye 2009 yılının

dördüncü çeyreğine kadar küresel krizin etkisindeyken diğer gelişmiş ülkelerin kriz Türkiye ekonomisinin aksine finans sektörünü değil reel sektörünü olumsuz etkilemiştir. Özetle küresel finansal kriz Türkiye ekonomisinin yüksek oranda dışa bağımlılığı nedeniyle ülkenin reel sektörünü ciddi bir biçimde etkilemiştir.

Küresel/uluslararası ekonomik entegrasyon oranı; ülkenin yada sektörün dünya ekonomisiyle bütünleşme oranını göstermekte, ülke veya sektörün dış ticaretteki rekabet gücünü etkileyen faktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada Türkiye Cumhuriyeti 1980 sonrası liberalleşme politikaları kapsamında ihracata yönelik sanayileşme politikalarını uygulamaya koymuştur. Dışa açıklık derecesinin, küresel ekonomik entegrasyon oranının arttırılması hedeflenmiş ve 1980 sonrası uygulanan politikalarla Türkiye İmalat Sanayinin yapısı, ithalat-ihracat rakamları olumlu yönde etkilenmiştir. Türkiye ihracatının yaklaşık yüzde 95'i İmalat Sanayi ürünlerinden oluşmakta bu sebepten; Türkiye İmalat Sanayi ile dış ticaret arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. İmalat Sanayinin uluslararası ekonomiye entegrasyonun gelişimi önem taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye İmalat Sanayi'nin uluslararası ekonomiye entegrasyonunu ölçmek için en çok kullanılan ithalat ile ihracatın toplamının GSYİH' ya oranlanması yöntemi kullanılmış ve ithalat ile ihracatın toplamı Dış Ticaret Hacmi (DTH) olarak ifade edilmiştir. Türkiye İmalat Sanayi ISIC Rev. 3 ikili düzeyindeki 22 sektörün, 2000-2014 yılları içindeki dönemde DTH/ GSYİH oranları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ithalat, ihracat verileri ile Dünya Bankası (WB) GSYİH verileri kullanılarak hesaplanmıştır. DTH/GSYİH oranlarının 2000-2014 yılları içindeki gelişimi incelenmiş ve sektörlerin küresel ekonomiye entegrasyon oranı değerlendirilerek değişimin kaynağı irdelenmiştir. İmalat Sanayinin Uluslararası Ekonomiye Entegrasyonunun Ölçülmesi ile elde edilen sonuçlar; 2000-2014 yılları arasında Türkiye Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Dabaklanmış deri, Bavul, El Çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Ağaç ve Mantar Ürünleri, Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar, Kimyasal Madde ve Ürünler, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler, Ana Metal Sanayi, Metal Eşya Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat, Başka yerde sınıflandırılmamış Elektrikli Makine Cihazlar, Tıbbi, Hasas, Optik Aletler ve Saat, Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar ve Mobilya olmak üzere 16 sektörün dünya

ekonomisine entegrasyonu belli oranlarda artmıştır. Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Dabaklanmış deri, Bavul, El Çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Kimyasal Madde ve Ürünler, Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler, Ana Metal Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar olmak üzere 7 sektörün dünya ekonomisine entegrasyon artışı ithalat ve ihracattın hemen hemen aynı düzeyde değişimden kaynaklanmaktadır. Ağaç ve Mantar Ürünler, Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Metal Eşya Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat, Tıbbi, Hassas, Optik Aletler ve Saat, Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar, Mobilya olmak üzere 9 sektörün dünya ekonomisine entegrasyon artışı ihracattan kaynaklanmaktadır. Tekstil Ürünleri, Giyim Eşyası, Basım ve Yayım, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazlar, Diğer Ulaşım Araçları olmak üzere 6 sektörün dünya ekonomisine entegrasyonu artmamıştır. Türkiye İmalat Sanayinin dünya ekonomisine entegrasyonu, 1,5 kat artmış olup bu artış ihracat ve ithalatın artmasından kaynaklanmaktadır. 2000-2014 yılları arasında İmalat Sanayinin Küresel ekonomiye entegrasyonu DTH/ GSYİH oranı çerçevesinde %30'lardan %50'lere çıkarak % 66 düzeyinde artmıştır.

Çoğunluğu hammadde yoğun sektörler olan 16 sektörde entegrasyon artışı sağlanmış olup, Tekstil ve Giyim gibi sektörlerde entegrasyon artışı görülmez iken Motorlu Kara Taşıtı, Plastik ve Kauçuk Ürünler, Tıbbi, Hassas, Optik Aletler, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar gibi sektörlerde ihracattan kaynaklanan entegrasyon artışı görülmektedir. Özetle; Türkiye İmalat Sanayi'nin lokomotif sektörleri olan; Giyim ve Tekstil ürünleri gibi düşük teknoloji içeren geleneksel emek yoğun sektörler yerini modern Motorlu Kara Taşıtı, Plastik ve Kauçuk Ürünler, Tıbbi, Hassas, Optik Aletler, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar gibi orta ve yüksek düzeyli teknoloji içeren sektörlerle bırakmıştır. Bunun yanında Basım ve Yayım gibi ölçek yoğun, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazlar, Diğer Ulaşım Araçları gibi farklılaştırılmış orta ve yüksek teknoloji içeren bilim bazlı sektörler de entegrasyon artışı sağlanamamıştır.

Küresel ekonomik bütünleşme sürecinde rekabet gücü önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Firma veya endüstri düzeyinde rekabet gücü, rekabet etme, büyüme

ve karlılık performansını göstermektedir. Bu çalışmamızda Türkiye İmalat Sanayi'nin 2000-2015 yıllarını kapsayan rekabet gücü, dış ticaret verileri kullanılarak Açıklamalı Karşılaştırılmalı Üstünlükler yöntemi ölçülmüştür. Kullanılan dış ticaret verileri Türk İstatistik Kurumu'ndan alınmıştır. 2000-2015 dönemi İmalat Sanayi sektörel rekabet güçleri ISIC Rev. 3 ikili düzeyde 22 sektör (15 ile 36 arasındaki) için analiz edilmiştir. RCA'nın alacağı değerlere göre sektörlerin rekabet gücü yorumu şöyledir: $RCA > 50$ ise sektörün rekabet gücü yüksek, $-50 < RCA < 50$ ise rekabet gücü marjinal sınırdadır, $RCA < -50$ ise rekabet gücü düşüktür. Kullanılan AKÜ yöntemi olan Balassa tarafından ortaya atılan Vollrath tarafından görelî ithalat avantajının da eklenmesiyle formüle edilmiş RCA (Revealed Comparative Advantage) indeksine göre 2000-2015 dönemi Türkiye İmalat Sanayi rekabet gücü analiz edilmiştir. Analizle elde edilen sonuçlara göre; Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Tekstil Ürünleri, Giyim Eşyası, Plastik ve Kauçuk Ürünleri, Metalik Olmayan Diğer Mineraller, Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), Motorlu kara taşıtı ve römorklar, Mobilya sektörleri olmak üzere toplam 9 sektörde Türkiye'nin rekabet gücü yüksektir. Dabaklanmış Deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Ağaç ve Mantar Ürünleri, Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Ana Metal Sanayi, Başka yerde sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat, Başka yerde sınıflandırılmamış Elektrikli Makine ve Cihazlar sektörleri olmak üzere toplam 6 sektörde Türkiye'nin rekabet gücü sınırdadır. Basım ve Yayım, Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar, Kimyasal Madde ve Ürünler, Diğer Ulaşım Araçları, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme ve Teçhizatı ve Cihazları, Tıbbi, Hassas Optik Aletler ve Saat sektörleri olmak üzere toplam 7 sektörde Türkiye'nin rekabet gücü düşüktür.

Gıda ve İçecek, Tütün Ürünleri, Plastik ve Kauçuk, Mobilya, Metal Eşya Sanayi, Metalik Olmayan Diğer Mineraller 6 sektör hammadde yoğun, Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası sektörleri ise emek yoğun sektörler olup çoğunluğu düşük düzey teknoloji grubuna giren 9 sektörde rekabet gücümüz bulunmaktadır.

Rekabet gücü sınırdadır olan Dabaklanmış Deri, Bavul, El çantası, Seraciye ve Ayakkabı, Ağaç ve Mantar Ürünleri, Ana Metal Sanayi, Elektrikli Makine ve Cihazlar gibi sektörlerin çoğunluğu hammadde yoğun sektörler olup Kağıt ve Kağıt

Ürünleri ise ölçek yoğun sektör gurubuna girmektedir ayrıca rekabet gücü sınırdan olan 6 sektör düşük ve orta düzeyli teknoloji içeren sektörler grubuna girmektedir.

Kok kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar sektörü hammadde yoğun, Basım ve Yayım ve Kimyasal Madde ve Ürünler sektörleri ölçek yoğun, geriye kalan Diğer Ulaşım Araçları, Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Makinaları, Haberleşme ve Teçhizatı ve Cihazları, Tıbbi, Hassas Optik Aletler ve Saat sektörleri olmak üzere 4 sektör ileri düzey teknoloji gerektiren sektörler olup bu sektörlerde rekabet gücümüz bulunmamaktadır.

Türkiye ekonomisinde cari açık küresel ekonomiye entegrasyonun başarısız yönü olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye İmalat Sanayi uzun vadede rekabet gücünü yükseltmek zorunluluğu içindedir. İhracata yönelik sanayileşme politikasının günümüze uyarlaması yapılarak ara malında ithalata olan bağımlılığımız azaltılmalıdır. 2015-2017 Orta Vadeli Programında da öngörüldüğü gibi İmalat Sanayi'nin küresel/uluslararası ekonomik entegrasyonunu sağlama, ticaret paylarını artırmak adına, sanayinin GSYİH payının yükseltilmesi için lokomotif sektörlerin yanında AR-GE, yatırım vb. teşvik sistemiyle destek verip yüksek katma değer yaratacak sektörlerin artırımı hedeflenmeli ve yapısal dönüşüm sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, M. (2011a). *Ekonomik, Kültürel ve Politik Küreselleşme ve Sonuçları*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Adıgüzel, M. (2011b). *Türkiye Ekonomisi ve Stratejik Dönüşümü*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Adıgüzel, M. (2011c). *Uluslararası Rekabet Gücü Belirleyici Faktörler ve Ölçülmesi, Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Adıgüzel, M. (2013a). Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 35

Adıgüzel, M. (2013b). Küresel Rekabet Gücünün Ölçülmesi ve Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 37

Aksoy, T. (2012). *2001 sonrası Türkiye'de uygulanan sanayileşme stratejileri*. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim dalı İktisat Bilim dalı, Ordu.

Akyıldız, H., Eroğlu, Ö.(2004). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF. Dergisi*, Cilt.9, Sayı:1 ,Isparta.

Alpaydın Y. ve Tunalı H. (Ed.) (2011). *2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Alptekin, E. (2009, Haziran). *Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları*. AR-GE Bülten, http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/kuresel_krizin_turkiye_ekonomisi_ile_sanayisine_yansimalari_e_alptekin_26.04.2012%2019-31-42.pdf (Erişim Tarihi: 02.03.2016).

Avcıoğlu D. (1976). *Türkiye'nin Düzeni(Dün Bugün Yarın)*, Tekin Yayınevi, c.2, 9.bs.

Aydın, M.S. , Erdoğan, M., Sarıbay, A. Y., Bolay, S.H. ve Altan, M. (2002). *Siyasi Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*, İstanbul: Ufuk Kitapları.

Badurlar, İ. Ö. (2009). *Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Uygulanması ve Para Politikasına Etkisi: 2002-2008*, Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, 17-19 Haziran 2009, Eskişehir, Türkiye. <http://www.econanadolu.org/en/index.php/past-congresses/econ-2009/articles2009/3307-Trkiyede-Enflasyon-Hedeflemesi-Stratejisi-Uygulanmas-Para-Politikasna-Etkisi-2002-2008.html> (Erişim tarihi : 09.03.2016)

Bayrak, M. ve Kanca, O.C.. (2013). Türkiye’de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:35

Berberoğlu, B. (2011). 2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği’ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 11, s. 1.

Boratav, K. (2015). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009)* (20.baskı). İmge Kitabevi.

Bölükbaş, M. (2012). *Türkiye’de dışa açılmanın dış borçlanma üzerindeki etkisi: ekonometrik bir analiz*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çoban, A.(2002). Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar, *Praksis Dergisi*, 7 , s.117-164

Çoban Y. (2014). *Türkiye Ekonomisi* (4.baskı). İkinci Sayfa Yayınevi.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1995). Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara: DPT Yayınları. s.10

Dikkaya, M., Üzümcü, A. ve Özyakışır, D. (2013). *Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Ekonomik Tarihi Tarihsel ve Sektörel Analiz*. Ankara: Savaş Yayınevi.

DPT (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*. Ankara

Dünya Bankası. (WB). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (Erişim tarihi: 25.02.2016)

Egeli, H. A. (2001). Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Kırgızistan-Manas Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(13), s.. 149-163.

Ertuğrul, C. , İpek, E. ve Çolak, O.(2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Akademik Fener*, S. 13, Balıkesir
http://www.bjmer.net/Makaleler/354500762_59-72%20cemil-evren-olcay.PDF
(Erişim Tarihi : 01.03.2026)

Fırat, E. (2006). *Ekonomik krizler ve istikrar paketleri Türkiye uygulaması (1980-2002)*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Garih, Ü. (2000). *Globalleşme Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Hayat Yayınları.

Giddens, A. (2000). “*Üçüncü Yol Politikaları*”, *İçinde Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye* (Der. Murat Yalçın), İstanbul: Büke Yayınları.

Gül,E. ve Ekinci,A. (2006). Türkiye’de Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2003. *Dumlupınar Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, 1,91-106

Hatipoğlu, Z. (2003). *Türkiye Ekonomisi: Sıra dışı Bir Analiz* . İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.

Kader, Ö. (2013). *Dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kalkınma Bakanlığı.(2015-2017) *Orta Vadeli Program [OVP]*.

Kalkınma Bankası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü (Ağustos,2006). *İmalat Sanayii Ürünlerinin Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Değerlendirilmesi. (1995-2004 Dönemi)*.

http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-06-06-07_Imalat_Sanayii_Urunlerinin_Dis_Ticaretteki_Rekabet_Gucune_Gore_Degerlendirilmesi%201995_2004.pdf (Erişim Tarihi: 07.03.2016), Ankara.

Kalyoncu, F. , Sevim, C. ,Sezgin, Z.(2013). Tanzimat Döneminden İki binli Yıllara Türkiye Ekonomisinin Dışa Açıklık Serüveni, *Kho Bilim Dergisi*, C:23 S:1.

Karabıçak, M.(2000). Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci ,*SDU İİBF Dergisi*, C:4, S:2, s.49-65, Isparta.

Karaca, C. (2014). *Türkiye'de Makroekonomik Sorunlar ve Maliye Politikası Çözümleri*. İstanbul: Ekin Basım Yayın.

Karluk, S. R. (2014). *Türkiye Ekonomisi* (13.baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Kazgan, G. (2008). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): Ekonomi politik açıdan bir irdeleme* (2.baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazgan, G. (2009). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi* (4.baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kepenek, Y. ve Yentürk N. (2007). *Türkiye Ekonomisi* (20.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Konya, S. (2012). *İhracata dayalı sanayileşme stratejilerinin büyüme üzerine etkisi: Türkiye üzerine ampirik bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Krugman, P.(2009). *Bir Liberalin Vicdanı*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Kuyucuklu, N. (1993). *Türkiye İktisadı*. İstanbul: Okan Yayınları.

Küçükiremitçi, O. (Mayıs 2006). *Dış Ticaretteki Rekabet Gücüne Göre Sanayi Sektörünün Değerlendirilmesi;(1995-2005 Dönemi) Isıc Revize 3 Dört Haneli Düzey*. Kalkınma Bankası A.Ş., Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. Ankara: http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-06-04-04_Dis_Ticaretteki_Rekabet_Gucune_Gore_Sanayi_Sektorunun_Degerlendirilmesi_1995_2005.pdf (Erişim Tarihi: 07.03.2016)

Modelski, G. (2008). Küreselleşme. David Held ve Anthony McGrew (Ed.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde. Eray Sarıot (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları, 75-80

Özdemir, V. (2014). *Türkiye’de Planlı Kalkınma Deneyimleri*, Marmara Üniversitesi (Erişim tarihi: 13.03.2016),

https://dumludag.files.wordpress.com/2013/09/ozdemir_planlama.pdf .

Öztürk, N. (2007). *Finansal Küreselleşme ve Küresel Sermaye Akımları, içinde Küreselleşme Üzerine Notlar*, Ed. Oğuz Kaymakçı, Nobel Yayıncılık, Ankara s. 251-288

Pamuk, Ş. (2012). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi Tarihi* (2.baskı). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Parasız, İ. (1998). *1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa: Ezgi Yayınevi.

Sağır, H. (2011). *İthal ikameci sanayileşme ve ihracata dönük büyüme stratejileri: Latin Amerika, Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye karşılaştırmalı analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Sağlam, Y. (2013). *1980 Sonrası Türk İmalat Sanayi’nin Gelişimi ve Dışa Açıklık*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim dalı İktisat Programı, İzmir

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Yayınları.

Soyyigit, S. (2009). *İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi Ve Türk İmalat Sanayii Kapsamında Etkinliği Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim dalı, İktisat Programı, İstanbul.

Stiglitz, J. (2009). *Küreselleşen Dünyada Kalkınma Politikaları*. F. Şenses(Ed.), *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma* (s.281-306).İstanbul: İletişim Yayınları

Şahin, B.Y. (2015). Dışa Açıklığın Ölçüm Yöntemleri, The Journal of Academic Social Science Studies, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2693> c: 33 , s. 455-463, Spring I 2015

Şahin, H. (2014). *Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu, Türkiye Ekonomisi* (14.baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Şahin, N. (2008). Türkiye'nin Dışa Açık Büyüme Stratejisinin Siyasi Ve Ekonomik Sonuçları. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Malatya.

Şahinöz, A.(2001).*Türkiye Ekonomisi& Sektörel Analiz* (1.baskı.). Ankara: İmaj Yayıncılık.

Şimşek, H. A. (2007). Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt: 44 Sayı:512

Tanrıseven, K. (2007). Dışa açılma ve büyüme: Türkiye imalat sanayii örneği. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat teorisi ve Tarihi Anabilim Dalı, Kayseri.

Taymaz, E. ve Suiçmez, H. (2005). *Türkiye’de Verimlilik, Büyüme ve Kriz*. Ankara: MPM Yayını.

Tezel, Y. S. (1994). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)* (1.baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türker, M. T. (2006). *Dışa Açık Büyüme: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Anabilim Dalı, Eskişehir.

Türker, M. ve Okay, E. (Ed.) (2004). *Türk Şirketlerinin Küresel Şirket Haline Getirilmesi Yolları*, İstanbul: İTO Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=2¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=3&sayac=5804>

Türkiye Vakıflar Bankası Sektör Araştırmaları. (Eylül, 2007). *Küreselleşme Sürecinde Dünya Ve Türkiye Ekonomisinde Sektörel Yapıdaki Dönüşüm Üzerine Bir İnceleme*.

https://www.vakifbank.com.tr/documents/earastirma/Kuresellesme_Surecinde_Dunya.pdf (Erişim Tarihi: 07.03.2016), Ankara.

Uluç, Ö. (2012). *İmparatorluktan Ulus Devlete Vatandaşlık Halleri: Osmanlı Ve Türkiye’de Vatandaşlık Politikaları*, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(12).

Uludağ, İ. ve Arıcan, E. (2003). *Türkiye Ekonomisi (teori, politika, uygulama)*. İstanbul: Der Yayınları.

Ünay, S. (2013). *Kalkınmacı Modernlik* (1.baskı). İstanbul: Küre Yayınları.

Yamak, O. (1998). *Kalite Odaklı Yönetim*, İstanbul.

Yeldan, E. (2004). Türkiye Ekonomisi’nde Dış Borç Sorunu ve Kalkınma Stratejileri Açısından Analizi, *Çalışma ve Toplum Dergisi*. İstanbul.

Yentürk, N. (2005). *Körlerin yürüyüşü: Türkiye ekonomisi ve 1990 sonrası krizler* (2.baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EKLER

Ek 1. Türkiye'nin 2000-2014 yılları arası GSYİH Değerleri (milyon dolar)

Türkiye'nin yıllara göre GSYİH değerleri	
YILLAR	GSYİH
2000	266567533
2001	196005290
2002	232534560
2003	303005303
2004	392166276
2005	482979839
2006	530900095
2007	647155132
2008	730337496
2009	614553922
2010	731168052
2011	774754155
2012	788863302
2013	823242587
2014	798429233

Kaynak: Dünya Bankası

Ek 2. Türkiye'nin 2000-2007 yılları arası ithalat değerleri (bin dolar)

Isic Rev.3 2 digit	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
15	1155976	1014090	1361941	1633972	1904016	2114179	2453059	2660999
16	42543	39811	45829	57967	73331	93459	84126	82139
17	1852729	1682881	2500459	3094036	3786308	3974375	4226822	5316839
18	266365	277062	346017	449987	601557	693695	961970	1357371
19	312240	269297	331492	436904	618572	839113	1054981	1260859
20	207367	106325	152907	240601	399376	587490	681464	874014
21	1151604	784652	1007486	1318664	2009864	2345690	2345690	2831779
22	250786	219565	199765	250571	282243	405008	375770	597368
23	2587096	1798718	2191325	2832696	3796784	5506507	7630584	9492322
24	8083680	6775274	8660577	11238032	15134359	17477334	19599125	23624613
25	1038630	813097	1073716	1433546	1941047	2140352	2578216	3114146
26	428021	324606	411665	515594	717495	1008772	1419430	1541986
27	3534475	3612013	4707450	7303544	11083551	13682666	17082850	23086845
28	872787	871031	1085202	1132588	1573605	1943001	2446703	2815999
29	5837874	4936880	6474241	8141311	10362811	12209659	14315315	17094630
30	1594845	781781	987755	1212504	1766804	2464707	2813146	2937445
31	1601295	1220949	1701095	2035752	3175125	4206593	4983881	6325429
32	3993720	2035077	2335704	3029337	4530053	4604731	4899252	5848762
33	1340605	1000645	1155501	1436715	2053564	2615889	2881935	3369299
34	5965641	2206124	2918481	6410789	11795945	12331890	13293824	15096193
35	1474392	1360305	961052	524422	1890129	1926651	2414674	2231409
36	607571	555919	773370	960234	1248429	1372318	1836008	2377690

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret Verileri

Ek 3. Türkiye'nin 2008-2015 yılları arası ithalat değerleri (bin dolar)

Isic Rev.3 digit	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
15	3763099	2907764	3429465	4904769	5122553	5440700	5616780	5133852
16	104016	110248	92752	102621	127442	127350	152640	14606
17	5093383	4345440	6058596	6880909	5454259	5877205	5999660	5118246
18	1902149	1764452	2337562	2748161	2281720	2702065	2754693	2574883
19	1383145	952898	1192341	1562291	1500578	1731877	1674995	1356308
20	921345	625932	953368	1258191	1466057	1444353	1377615	1397075
21	3013552	2508607	3286227	3634608	3457839	3753930	3874145	3431951
22	600290	519126	555674	606445	559220	570118	531149	483149
23	13828943	10455704	13802202	18316536	19227312	18948335	18781581	11050391
24	26993947	21374356	27034188	33244587	31700962	33486545	34876714	30436515
25	3450668	2708631	3493625	4488927	4481165	4991811	5104358	4736574
26	1549954	1148130	1527946	1826638	1691610	1978618	2164045	1916694
27	26506077	13302831	18662914	26076763	26527024	35173390	26437031	21943839
28	3487503	2615664	3183381	3916842	3952498	4766954	4172936	4187556
29	17013992	12533249	15533245	21291819	20683742	23401941	21824546	19698496
30	2833476	2627899	3129576	3289246	3342235	3750910	3755671	3118414
31	7357785	6620542	8194416	9361308	8319746	8509330	8071955	7840269
32	5346464	4653939	5380492	6185695	6767068	8013123	8746751	8776789
33	3855131	3125669	3847345	4657132	4540593	5122661	5458713	5081210
34	15513689	10776027	15772608	19896077	16808552	19438559	18398923	20021840
35	3115066	3300817	5376701	6496126	4902528	4191757	4605083	5527539
36	2618659	2052599	2522351	3184597	3320323	3401275	3362231	2814473

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret Verileri

Ek 4. Türkiye'nin 2000-2007 yılları arası ihracat değerleri (bin dolar)

Isic Rev. 3 2 digit	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
15	1835504	2016235	1880733	2649558	3349424	4271660	4339135	5164489
16	123056	81052	99719	89833	78045	121787	181514	194726
17	4614078	4943497	5532758	6841165	7998061	8742704	9265791	10804633
18	5417141	5397509	6615232	8153895	9340151	9924749	10175068	11794828
19	189515	211786	214188	285836	327960	370192	436419	558767
20	63049	109402	118478	145984	203728	249941	336003	455185
21	164294	241729	302575	367209	559167	601392	601392	835719
22	42645	42737	48737	66989	82146	105048	107717	130355
23	300716	416421	670126	953544	1364348	2518943	3401678	4922265
24	1397489	1480503	1580672	1926341	2556412	2818310	3480913	4056760
25	781451	940519	1084530	1464382	1958873	2485789	3016055	3929841
26	1121223	1231260	1467603	1800400	2317150	2686826	2798585	3398232
27	2247065	2921211	3239350	3884446	6815628	6887671	9333648	12348928
28	660770	733472	932339	1503095	2199705	2684603	3350248	4251440
29	1375956	1564386	2077511	3118511	3913354	4865027	6005610	8032297
30	63096	52468	39665	40822	52137	69500	88831	129740
31	825248	1038402	1057077	1220629	1575589	1932751	2822472	4106293
32	961870	1002269	1574973	1947749	2883024	3150196	3087798	2766114
33	75201	77352	88978	129203	173412	197504	243921	337115
34	1745046	2656691	3602800	5436950	8812615	10226102	12677257	17016180
35	882097	948202	528738	1037310	1348708	1706833	2139814	2746699
36	631033	718910	944864	1314580	1771206	2238104	2356242	3101266

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret Verileri

Ek 5. Türkiye'nin 2008-2015 yılları arası ihracat değerleri (bin dolar)

Isic Rev. 3 2 digit	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
15	6475836	5931131	6702887	8880453	9514194	10721593	11157501	10222604
16	276802	266412	295712	301161	415340	465440	554938	532354
17	11323038	9559339	10932274	12920412	13259405	14740647	15413632	13593008
18	11503751	9603289	10617877	11633424	11955404	12703715	13773510	12527513
19	606793	498541	656482	773480	913714	1119089	1153124	1018128
20	534955	510035	572954	653294	658431	724289	853567	695376
21	1051948	981879	1194369	1407263	1646891	1933665	1984813	1778517
22	145155	147729	141420	163950	157514	154496	167511	142505
23	7325096	3649926	4153298	6122477	7179744	6299799	5728616	4175802
24	4994803	4299617	5705513	6742722	7308244	7614807	7960572	7467359
25	4749916	4035193	4887391	6240692	6430097	7029917	7539802	6474896
26	4321013	3769020	3988850	4042172	4083453	4289985	4328839	3849267
27	22569898	15103291	14426576	17062183	29109842	17516405	16636352	17710462
28	5531449	4469923	4972611	6230149	6589003	7067823	7430285	6491439
29	9763295	8070272	9059416	11126283	11856605	12779481	13590841	12068478
30	135240	100497	133812	140303	147973	177687	189301	185113
31	4975148	4098616	4863596	5863094	5859416	6459928	6364357	5432933
32	2276648	1919485	1950504	2110837	2511008	2047306	2234053	1936198
33	404334	367486	412176	498727	628171	789300	833516	820031
34	19361877	12862756	14856618	17043514	16244049	18245643	19217751	18533201
35	3360386	2418383	1659460	1992358	1780943	2340254	2398340	2178626
36	3500277	2786428	3282891	4013587	4944472	6136927	7548199	6564162

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret Verileri

